

JOGI FÓRUM PUBLIKÁCIÓ

**RÓMAI JOGI ALAPOK ÉS A MÁSÉRT VALÓ FELELŐSSÉG KÉRDÉSE
LOUISIANA JOGRENDSZERÉBEN**

Írta: Némedi István

2008.

TARTALOM

Római jogi alapok és a másért való felelősség kérdése	
Louisiana jogrendszerében.....	
Tartalom.....	
Előszó.....	
(Történeti) bevezetés.....	
I. A louisianai jogrendszerről általában.....	
I. 1. A louisianai jogrendszer általános jellemzői.....	
I. 2. Külföldi eredetű elemek a közjogban, a büntetőjogban és a polgári jogban.....	
II. A louisianai polgári törvénykönyvek.....	
II. 1. Az 1808-as Polgári Törvénykönyv.....	
II. 1. 1. A törvénykönyv forrásai.....	
II. 1. 2. A törvénykönyv szerkezeti felépítése.....	
II. 2. Az 1825-ös Polgári Törvénykönyv.....	
II. 3. Az 1870-es Polgári Törvénykönyv.....	
III. A közelmúlt törvényhozási módosításai.....	
IV. Tételesjogi-dogmatikai kitekintés.....	
IV. A. A másért való felelősség a louisianai polgári jogban.....	
IV. A. 1. Elméleti alapvetés.....	
IV. A. 2. Szerződésen kívüli másért való felelősség.....	
IV. A. 3. Szerződések körében fennálló másért való felelősség.....	
IV. B. Jogesetek a louisianai Legfelsőbb Bíróság gyakorlatából.....	
IV. B. 1. A Louisiana Supreme Court mint a bírói hatalom legfőbb szerve	
IV. B. 2. A Legfelsőbb Bíróság döntései.....	
V. Konklúzió.....	
VI. Felhasznált irodalom.....	
Függelék.....	

„*On ne peut jamais quitter les Romains.*”
„Hiába, az ember sohasem tudja elhagyni a rómaiakat.”

(MONTESQUIEU)¹

ELŐSZÓ

Louisiana - ahogy azt több, a témával foglalkozó szerző megállapítja - egy *civil law* sziget az amerikai *common law* tengerében. Sajátos, az Amerikai Egyesült Államok többi tagállamától eltérő vonásainak megértése szempontjából érdemes megismerni ennek történeti hátterét, s (részben) azon keresztül a louisianai jogrendszert ért idegen hatásokat. A francia és spanyol (szintén római jogi alapokkal rendelkező) jog, s ezek közvetítésével - mindemellett eredeti forrásokon keresztül is (!) - a római jog meghatározó befolyást gyakorolt a louisianai polgári jog fejlődésére. Ennek szemléltetésére dolgozatomban vizsgálat tárgyává tettem a három 19. századi (1808-as, 1825-ös és 1870-es) louisianai Polgári Törvénykönyv (*Civil Code*) forrásait, szerkezetét, mindemellett tartalmilag is igyekeztem bemutatni azoknak a római jogi szabályozáshoz hasonló vonásait. Az általánostól a különös felé haladva, jogdogmatikai szempontból a másért való felelősséget tanulmányoztam részletesebben (egy témára szűkítve tehát az egyébként rendkívül sok vonatkozásban érdekes louisianai polgári jog kutatását), annak is elsősorban a kötelmi jogon belül előforduló vetületét, s ott is a „legfontosabb” esetekre koncentrálni. Mindezekon túl a louisianai Legfelsőbb Bíróság (*Louisiana Supreme Court*) gyakorlatából ismertettem jogeseteket, amelyek szintén a dolgozatom címében megjelölt kapcsolatot, a louisianai jogrendszer és a római jog közötti kapcsolatot példázzák.

¹ MONTESQUIEU: *A törvények szelleméről*. Ford. Csécsy Imre - Sebestyén Pál. Budapest (Osiris Kiadó). 2000. 267.

(TÖRTÉNETI) BEVEZETÉS

1992-ben Thomas E. CARBONNEAU a következőképpen jellemezte Louisiana állam jogrendszerét: „Louisiana nem keverék vagy vegyes jogrendszer többé, sokkal inkább common law jogrendszer római jogi² maradványokkal”³ (CARBONNEAU 1992. 175.). A megjegyzés talán helytálló [bár sokak által (SYMEONIDES, VETTER, TATE, YIANNOPOULOS, WATSON) vitatott] napjaink vonatkozásában, Louisiana jogfejlődését történetileg vizsgálva lényegesen árnyaltabb képet kapunk. A kérdést tovább bonyolítja, hogy a római jog és a common law maga is számos ponton találkozik. Ezzel kapcsolatban több szerző (POUND, SHERMAN, STEIN, STANOJEVIČ) úgy véli, hogy a klasszikus kori római jog és a common law jogrendszerek között sokkal több hasonlóság van, mint a római jogi alapokon felépült modern jogrendszerek és a common law között (STEIN 1991-1992. 1591.).⁴ A probléma tárgyalásához elengedhetetlen, hogy magának az államnak a történetét⁵ is górcső alá vegyük, ami segít rávilágítani arra, hogy milyen eredetű és mélységű idegen elemek szivárogtak be a louisianai jogba, a közjog, a büntetőjog, továbbá - elsősorban - a magánjog területére.

Louisiana története egy francia (1682-1762), egy spanyol (1762-1800), majd egy újabb, rövid francia (1800-1803) korszakot követően, Louisiana 1803-as adásvétele után, a tagállami periódusra osztható.

1682-ben Robert Cavelier Sieur de La Salle, XIV. Lajos (1661-1715) francia király nevében megszállta a Mexikói-öböl és a Mississippi vidékén elhelyezkedő észak-amerikai területet,⁶ a tényleges gyarmatosításra azonban csak 17 évvel később, a riswicki békét (1697) követően került sor (1699). Az első francia kormányzatot Pierre Le Moyne Sieur d'Iberville hozta létre. 1712-ben egy királyi rendelet kereskedelmi és gazdasági ellenőrzést biztosított egy gazdag francia kereskedőnek, Antoine Crozat-nak a kolónia felett,⁷ emellett elrendelte, hogy a terület jogrendszerét párizsi

² „Az angol és az amerikai jogi nyelvben a civil law elvileg még ma is elsősorban a) a iustinianusi római jogot jelenti, másodsorban b) a római jog alapján fejlődött modern jogrendszereket (civil law jurisdictions), és csak harmadik értelemben értik alatta c) a magánjogot (private law), mivel ennek - illetve a modern értelemben vett polgári jognak - a fogalma a Common law-n belül nem alakult ki” (HAMZA 2002. 43.).

³ A „vegyes jogrendszer” (mixed jurisdiction) fogalma [amelyet T. B. SMITH használt először (YIANNOPOULOS 1979-1980. 830.)] a szakirodalomban főként Louisiana, Québec, St. Lucia, Puerto Rico, a Dél-Afrikai Köztársaság, Zimbabwe, Botswana, Lesotho, Sváziföld, Namibia, a Fülöp-szigetek, Sri Lanka és Skócia vonatkozásában szokott felmerülni, legújabban azonban William TETLEY az Európai Unió jogrendszerét is ezek közé sorolja (TETLEY 1999-2000. 679.). A kifejezést a két nagy jogcsalád, a római-germán és a common law jogcsalád jegyeit magukon viselő jogrendszerek leírására használják, ugyanakkor a vegyes jogrendszerek között is különbséget tesznek aszerint, hogy írott (pontosabban kodifikált) vagy íratlan jogszabályok jellemzik az adott jogrendszert. A vegyes jogrendszerek tudományos vizsgálata kapcsán mindenképpen utalni kell Reinhard ZIMMERMANN munkásságára, aki több művében is foglalkozik a kérdéssel.

⁴ Amint azt Obrad STANOJEVIČ is, egy Iavolenus fragmentumra hivatkozva [„Omnis definitio in iure civili periculosa est parum est enim, ut non subverti possit” (D. 50, 17, 202), vagyis „a ius civile körében minden definíció veszélyes: kevés ugyanis az olyan, amelyet nem lehetne visszajára fordítani”] kiemeli, a rendszerezés tekintetében „a római jog sokkal közelebbi kapcsolatban áll az angol vagy az amerikai joggal, mint a francia vagy a német joggal” (STANOJEVIČ 1990-1991. 271.). Megjegyzendő ugyanakkor, hogy az angolszász jogcsaládon belül, a common law angol és amerikai (és természetesen walesi, kanadai, ausztráliai, új-zélandi, írországi) változata között is (BAILEY 1978. 118.) léteznek különbségek (ld. még „A louisianai jogrendszer általános jellemzői” cím alatt írottakat). A római jog az Egyesült Államok 50 tagállama közül Louisianában fejtett ki máig érzékelhető hatást.

⁵ Louisiana történetére vonatkozóan ld. MCGINTHY, Garnie William: *A History of Louisiana*. New York, Exposition Press, 1951.; CONRAD, Glenn R.: *The French experience in Louisiana*. Lafayette, La. : Center for Louisiana Studies, University of Southwestern Louisiana, 1995.; DIN, Gilbert C.: *The Spanish presence in Louisiana, 1763-1803*. Lafayette, La. : Center for Louisiana Studies, University of Southwestern Louisiana, 1996.; WALL, Bennett H.: *Louisiana: a history*. Wheeling, Ill. : Harlan Davidson, 1997.

⁶ La Salle a francia király iránti tiszteletből nevezte el a területet Louisianának.

⁷ „Louisiana végső soron római jogban gyökerező tradíciói 1712-vel kezdődnek” (HAMZA 2000. 559.).

mintára alakítsák ki⁸ (LEVASSEUR 1995-1996. 586.). 1731-től Louisiana kizárólag a francia korona fennhatósága alá tartozott.

1762. november 3-án XV. Lajos (1715-1774) a fontaineblau-i egyezményben unokatestvérének, III. Károly (1759-1788) spanyol királynak engedte át a területet, s ezzel kezdetét vette Louisiana spanyol korszaka. 1766-ban, a spanyol király képviselőjében Don Antonio de Ulloa érkezett a kolóniába, akinek azonban már két év után távoznia kellett, mivel a helyi lakosság fellázadt a spanyol uralom ellen. A spanyolok nem hátráltak meg, s új kormányzót küldtek Louisianába, Alexander O'Reilly személyében, aki számos katonai, adminisztratív, pénzügyi és jogi reformot léptetett életbe.⁹ Az általa végrehajtott változtatásokat utódai is fenntartották.

A századfordulón a franciabarát lakosság számára kedvező fordulat következett be a kolónia történetében, mivel Bonaparte Napóleon a kiépíteni szándékozott francia birodalomba Louisianát is integrálni akarta, s az 1800. október 1-jén, San Ildefonsóban kötött egyezményben Spanyolország is egyetértett abban, hogy Louisiana újra francia fennhatóság alá kerüljön, annak fejében, hogy megtartják a fontaineblau-i egyezményben rögzített határokat. Egyetértettek továbbá abban is, hogy amíg Franciaország háborúban áll Angliával, tartsák titokban az egyezményt, így 1801 júniusában a spanyol kormány újabb kormányzót, Don Juan Manuel de Salcedot küldte Louisianába. A titoktartás persze nem volt hosszú életű, majd hamarosan francia hivatalnokok kerültek a kolónia élére. A rövid, ám nehézségekkel teli időszak,¹⁰ 1803-ban Louisiana adásvételével¹¹ ért véget.

⁸ Ennek fényében hozták létre 1712-ben - néhány másik francia kolóniában követett gyakorlat mintájára - a laikus tagokból álló *Superior Councilt*, amely 1763-ig (jelezve a francia periódus végét) polgári és büntető ügyekben egyaránt ítélkező legfelső bírósággént funkcionált. Louisiana kisebb körzeteiben a katonai parancsnokok töltötték be békebírói szerepet. 1725-ben, egy újabb királyi rendelet speciális bírói fórumot hozott létre New Orleansban, amelynek elsődleges feladata a *Superior Council* munkájának megkönnyítése és az igazságszolgáltatás hatékonyabbá tétele volt.

⁹ Ezen reformok keretében O'Reilly első lépése az volt, hogy megszüntette a *Superior Councilt*, amely 1768-ban támogatta a spanyol hatalom ellen lázadókat. Létrehozott egy városi bíróságot, s számos rendeletet adott ki arról, hogy az ítélkezésben milyen eljárási rendet kell követni. Polgári és büntető ügyekben egyaránt a New Orleansban székelő kormányzó bíraskodott két segédjével. Ítélete ellen a havannai *Superior Council*hoz, majd a Madridi Bírósághoz lehetett fellebbezni. Mindemellett, ahogy ő maga írta, „minden szempontból szükségesnek tartom, [...] hogy a hivatalos nyelv a spanyol legyen” (LEVASSEUR 1995-1996. 591.), és a spanyol jog érvényesüljön Louisianában. Rendelkezései természetesen a spanyol király egyetértésével is találkoztak, ugyanakkor megmaradt a francia nyelv túlsúlya, a spanyol törvények viszont a később újra átvett francia uralom idején is hatályban maradtak.

¹⁰ Az új francia kormányzó, Clément Laussat a spanyolok által kiépített közjogi (elsősorban igazságszolgáltatási) berendezkedés megreformálására törekedett, annak mikéntjére vonatkozóan pedig Aymé (aki - a pontatlan magyar fordítást elkerülendő, angol terminussal élve - a *Commissioner of Justice* tisztségét viselte) tett javaslatot, egy 1802 novemberében írt levelében. Elképzelése szerint New Orleans székhellyel egy fellebbviteli bíróság létesülne, amely polgári és büntető ügyekben egyaránt illetékes, tagjai egy elnök, hat bíró, egy kormányküldött, egy titkár és két helyettes lenne. Két kerületi bíróság ítélkezne polgári, kereskedelmi, és tengerjogi ügyekben, tagjai az elnök, két bíró, egy kormányküldött, egy titkár és két helyettes lenne. 1802-ben a francia Tengerészeti Miniszter akként foglalt állást a kérdésben, hogy amíg a köztársaság konzuljai nem döntenek el a kérdést, fenn kell tartani a spanyolok által kiépített rendszert, és csupán kisebb, ideiglenes változtatásokat szabad bevezetni, ha szükséges. Laussat 1803-ban, a miniszterhez írott levelében meglehetősen sötét képet fest a louisianai igazságszolgáltatás helyzetéről, ami, ahogy ő fogalmaz, „rosszabb, mint Törökországban”. Éppen ezért javasolta, hogy késedelem nélkül hozzanak létre egy 5 bíróból álló polgári, valamint egy szintén 5 bíróból álló kereskedelmi bíróságot, továbbá egy békebírói posztot. Laussat levelére nem érkezett válasz, ugyanis 4 nappal azelőtt, hogy megírta, Napóleon átengedte Louisianát az Egyesült Államoknak. (LEVASSEUR 1995-1996.)

¹¹ Thomas Jefferson, az Egyesült Államok 3. elnöke (1801-1809), 1803 januárjában felhatalmazást kapott a Szenátustól, hogy Párizsba küldje külügyminiszterét, James Madisont, hogy tárgyaljon New Orleans szigetének, és esetleg Florida nyugati részének megvásárlásáról. A külügyminiszter áprilisban érkezett Párizsba, s rövidesen kiderült, hogy Napóleon hajlandó egész Louisiana eladásáról tárgyalni. Napóleon döntésének egyik oka az volt, hogy nem sikerült visszafoglalnia Haiti szigetét, amire - mint hídfőállásra - szüksége lett volna. Madison két hét alatt megállapodott a francia kormánnyal, hogy az Egyesült Államok 60 millió frankért (kb. 15 millió dollárért) megvásárolja Louisianát. Napóleon ezzel egyrészt pénzhez jutott az Anglia elleni háborúhoz, másrészt nem kellett attól tartania, hogy ha a háború kitör, az Államok, és Nagy-Britannia megszállja az egész területet. Rövidesen a Szenátus is jóváhagyta a szerződést, s 1803 novemberében megtörtént a terület átadása, amellyel az Egyesült Államok közel kétszeresére növelte addigi területét. Ld. még SLOANE, William M.: „The World Aspects of the Louisiana Purchase.” In: *The American Historical Review*, Vol. 9 (1904), 507-521.; STENBERG, Richard R.: „The Boundaries of the Louisiana Purchase.” In: *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 14 (1934), 32-64.; HEMPHILL, W. Edwin: „The Jeffersonian Background of the Louisiana Purchase.” In: *The Mississippi Valley Historical Review*, Vol. 22 (1935), 177-190.; DE VOTO, Bernard Augustine: *The Louisiana Purchase*. New York, Crowell-Collier, 1953.; KEATS, John: *Eminent domain; the Louisiana Purchase and the Making of America*. New York, Charterhouse, 1973.; RICHARD, Carl J.: *The Louisiana Purchase*. Lafayette, La. : Center for Louisiana Studies, University of Southwestern Louisiana, 1995.; BROWN, Everett Somerville: *The Constitutional History of the Louisiana Purchase*. Union, N.J. : Lawbook Exchange, 2000.; FLEMING, Thomas J.: *The Louisiana*

„Az a húsz nap, amíg Franciaország ideiglenesen (értsd: az adásvételt követően) irányítása alatt tartotta Louisianát, sokkal jelentősebbnek bizonyult az állam jogtörténetében, mint az a több mint száz év, amíg francia, majd spanyol kormányzás alá tartozott. Amikor William C. C. Claiborne¹² kormányzó 1803. december 20-án, az Egyesült Államok nevében birtokba vette Louisiana államot, nem gondolta, hogy kormányzása számos politikai vihar forrása lesz, mint ahogy azt sem, hogy alapja lesz a Polgári Törvénykönyv létrejöttének és a római jogon alapuló rendszer bevezetésének, amelyek fő jellegzetességeit jelentik ennek az észak-amerikai államnak.” (LEVASSEUR 1995-1996. 609.)

Miután Louisianát az Amerikai Egyesült Államokhoz csatolták, az egyik fő kérdés - amely körül komoly viták dúltak - az volt, hogy a jogrendszer megőrizze addigi római jogi jellegét, vagy az Egyesült Államok többi tagállamához hasonlóan, a *common law* rendszerét kövesse. Ez azonban már átvezet minket a louisianai jogrendszer általános jellemzőinek kérdésköréhez.

Purchase. Hoboken, N.J. : John Wiley & Sons, 2003.

¹² Claiborne kormányzó egy Virginiából származó *common law* jogász volt. Huszonegy évesen Tennessee állam Legfelsőbb Bíróságán dolgozott, huszonnégy éves korában már Kongresszusi képviselő volt. Huszonnyolc évesen került kormányzóként Louisiana élére, azzal az elhatározással, hogy az Egyesült Államok többi tagállamában érvényesülő jogot vezeti be Louisiana területén (GRONER 1947-1948. 8.).

I. A LOUISIANAI JOGRENDSZERRŐL ÁLTALÁBAN

I. 1. A LOUISIANAI JOGRENDSZER ÁLTALÁNOS JELLEMZŐI

Louisiana jogrendszeréről általánosságban beszélve, annak főként vegyes jellegét, azaz két jogcsalád, a római-germán és a *common law* jogcsalád elemeit egyesítő vonásait szokták kiemelni.¹³ E tekintetben egyedülálló az Amerikai Egyesült Államok 50 tagállama között, vagy ahogy Christopher OSAKWE jellemezte: „*az amerikai jog Hamupipőkéje*”¹⁴ (OSAKWE 1985-1986. 1105.). Louisiana azonban nem csupán az Egyesült Államok többi tagállama viszonylatában képvisel eltérő jellegzetességeket, hanem az 1804-es francia *Code Civil* hatását mutató európai államok között is egyedülállónak számít, mivel azokkal összehasonlítva is számtalan római jogi elemet lehet kimutatni jogrendszerében (VETTER 1993-1994. 288.). A római jog és a *common law* súlya persze sokat változott, a magánjog területén viszont továbbra is római jogi dominanciáról beszélhetünk.

Louisiana *common law* szabályai ugyanazok a szabályok, amelyek az Egyesült Államok többi 49 tagállamában is érvényesülnek, római jogi eredetű szabályai pedig francia és spanyol közvetítéssel a jogrendszerbe került római jogi elemek. Mindemellett megjegyzendő, hogy sem a *common law* nem azonos az angliai *common law* rendszerével, sem a római jogi elemek nem azonosak a francia és spanyol, római jogon alapuló rendszerrel, mivel - OSAKWE álláspontja szerint - mindhárom (tehát a francia jog, az angol jog, és a római jog is) úgymond „*amerikanizálódott*”¹⁵ (OSAKWE 1986. 30.).

CARBONNEAU és OSAKWE, akik egyébként különböző álláspontot képviselnek a louisianai jogrendszer általános jellemzőinek vonatkozásában, abban mégis egyetértenek, hogy az állam római jogi öröksége visszaszorulóban van. Ennek okaként alapvetően Louisiana kulturális és nyelvi sokszínűségét, a *Civil Code* által nem szabályozott, s egyre inkább a *common law* eszközeivel megoldott élethelyzeteket, valamint a jogi oktatás jellegét jelölik meg. A jelenlegi, sokszor szkeptikus álláspontok azonban - véleményem szerint - nem kérdőjelezhetik meg a louisianai jogrendszerben meglévő római jogi elemeket, amelyek főként a polgári jog területén nyilvánulnak meg, természetesen Louisiana története során változó mértékben.¹⁶ Mindemellett, ha abból indulunk ki, hogy a *common law* és a római jogon felépülő jogrendszerek közötti különbséget sokszor az „íratlan jog - írott jog” vonalán szokták megvonni, kiemelve még, hogy a *common law*

¹³ A kérdéssel alkotott vélemények persze megoszlanak. Néhány nevet említve, DAINOW, McMAHON, TATE, TULLIS és FABRE-SURVEYER például civiljogi jogrendszerről beszélnek Louisiana vonatkozásában, míg CARBONNEAU, KOCOUREK, POUND azon az állásponton vannak, hogy az inkább *common law* jogrendszerként írható le. Mindemellett létezik a fentiekben ismertetett, Louisiana vegyes jellegét (*mixed jurisdiction*) elismerő - többek között HAMZA professzor által is képviselt - nézet (ld. még a (Történeti) Bevezetésben és a 4. jegyzetben írottakat). Találó ugyanakkor ZWEIGERT és KÖTZ professzorok véleménye, akik szerint Louisiana „*sui generis jogrendszer*” (OSAKWE 1986. 38.). Meglátásom szerint, akik a két szélső álláspontot képviselik, elfelejteneik történeti perspektívában gondolkodni, s szem elől tévesztik azt a tényt, hogy Louisiana jogrendszere sokat változott a gyarmati periódustól napjainkig, mindvégig magában hordva azonban a két nagy jogcsalád elemeit.

¹⁴ „*The Cinderella of American Law.*”

¹⁵ Az angol *common law* rendszer az angol telepesekkel együtt „érkezett” az Újvilágba, ahol az amerikai társadalmi szükségleteknek megfelelő változásokon ment keresztül. Louisiana számára a fő jogforrások jelenleg: az Amerikai Egyesült Államok alkotmánya, bírósági döntések, az állami alkotmány, saját törvények és rendeletek, valamint a louisianai bíróságok döntései. Louisiana állam Alkotmányát 1812-ben fogadták el, s 1812. április 30-tól Louisiana lett az Egyesült Államok tizenharmadik tagállama.

¹⁶ Peter STEIN a római jog továbbélése kapcsán hivatkozik Goethe azon megállapítására, „*miszerint a római jog egy kacsához hasonlít: időnként nagy jelentőségre tesz szert, és a víz felszínén úszik, máskor lemerül a mélybe, és rejtve marad a tekintetek elől. Mégis mindig jelen van.*” (STEIN 2005. 152.)

ún. *judge-made law*,¹⁷ tehát bíró alkotta jog (KIRCHBERGER 1944. 251.), Louisianát továbbra is vegyes jogrendszerként jellemezhetjük, mivel az említett vonások együttesen vannak jelen jogrendszerében.¹⁸ Érdemes még hivatkozni HAMZA Gábor professzor 2003-ban írott tanulmányára, amelyben azt írja: „*Louisiana államra jellemző a romanista (római jogi, spanyol és francia) jogi hagyományok és a common law tradíció „békés” együttélése*” (HAMZA 2003. 235.).

¹⁷ A „tisztán” római jogi alapokon felépült jogrendszerekben a bíró szerepe meglehetősen korlátozott, s a törvények szövege által jobban behatárolt, bár jogértelmező funkciója ott is létezik. Ezzel szemben az angolszász jogrendszerekben a bíró egyben jogértelmező és jogfejlesztő funkciót is ellát azáltal, hogy kötelező erejű precedenseket alkot. Louisiana, vegyes jogrendszer jellegéből adódóan, e tekintetben is sajátos vonásokkal rendelkezik. A louisianai bíróság, intézményi hátterét tekintve inkább *common law* gyökerekre vezethető vissza, kiegészítve ezt azzal, hogy miközben a bíró - jogalkalmazása során - precedenseket hozhat létre, továbbá hézagpótló jogot alkothat, nem teheti félre a *Civil Code* rendelkezéseit, illetve nem hozhat annak ellentmondó döntéseket (TATE 1973-1974. 233.).

¹⁸ A louisianai jogrendszer jellegéről folyó vitát - amely 1937-ben kezdődött (a *Tulane Law Review* hasábjain), és amely napjainkban is folyik - természetesen nem tekintem eldöntöttnek, csupán állásfoglalásomat kívánom jelezni.

I. 2. KÜLFÖLDI EREDETŰ ELEMEK A KÖZJOGBAN, A BÜNTETŐJOGBAN ÉS A POLGÁRI JOGBAN

Már a történeti bevezetésből is kitűnik, hogy Louisiana jogfejlődésében a francia, a spanyol és az angol jog nyomain mutathatók ki.

Ami Louisiana állam közjogi berendezkedését illeti, részben visszautalnék a bevezetésben, az igazságszolgáltatás szervezeteiről írottakra, másrészt néhány rövid megjegyzést fűznék hozzá. A louisianai közjog, az Amerikai Egyesült Államokba történő integrálódást követően, a többi tagállamban uralkodó közjogi szabályok arculatát vette át. Amerikai (*common law*) mintát követett az alkotmányjogi, közigazgatási berendezkedés, a bíróságok szervezete, hatásköre és illetékessége, a bíróságok és a törvényhozó kapcsolata, az eljárásjogi rend, mindemellett a jogi oktatás is. Következésképpen legkevésbé a közjog területén érvényesültek Louisiana későbbi (a gyarmati periódust követő) története során az idegen elemek, így annak részletesebb vizsgálatába nem bocsátkoznánk.

A louisianai büntetőjog kialakulásában az angol büntetőjog és az amerikai gyakorlat játszott kiemelkedő szerepet. 1805-ben - a *Crimes Act* elfogadásával - az angol *common law* büntetőjogi és büntető eljárásjogi szabályait emelték át a louisianai jogba, ami 137 éven keresztül, a Büntető Törvénykönyv (*Criminal Code*) 1942-es elfogadásáig határozta meg a büntetőjog fejlődését (SMITH, J. 1950. 125.). A *common law* rendszeréből adódóan számtalan büntetőjogi tárgyú szabály (*statute*) született, amelyek azonban tele voltak ellentmondásokkal (SMITH, J. 1942-1944. 2.), ráadásul sok francia, ill. spanyol eredetű büntetőjogi tárgyú szabály is hatályban volt. A helyzet tarthatatlanságával Louisiana jogászai is tisztában voltak, egységes, átfogó Büntető Törvénykönyv elfogadására azonban nem került sor, annak ellenére, hogy 1825-ben Edward Livingston megszövegezett egyet, amit a Törvényhozás nem fogadott el (ld. még „Az 1825-ös Polgári Törvénykönyv” cím alatt írottakat). A Törvénykönyv létrehozása érdekében komolyabb lépések 1940-ben történtek, amikor egy kiemelkedő elméleti és gyakorlati jogászokból álló bizottságot állítottak fel a *Criminal Code* megszerkesztésére.¹⁹ A kodifikációs törekvés szoros összefüggésben áll a louisianai polgári jog területén megnyilvánuló kodifikációs hagyományokkal, amely 1942-ben (az 1808-as Polgári Törvénykönyv elfogadásától számítva) már 134 éves hagyományokra tekinthetett vissza.²⁰

¹⁹ A Büntető Törvénykönyvet két részre osztották. Az Általános részben alapfogalmakat, jogértelmezési szabályokat és a bűncselekmény fogalmi elemeit határozták meg, a Különös Részben az egyes bűncselekményeket szabályozták. A munka kodifikáció volt, a szó civiljogi értelmében, nem csupán a büntetőjogi tárgyú szabályok kompilációja (BENNETT 1942-1944. 6.).

²⁰ Maga a kodifikáció nem változtatott a büntetőjog angolszász jellegén, csupán ellentmondásoktól mentes formába öntötte azt.

A római jog louisianai jelenléte része és példája a római jog világhódító körútjának, amely - több más tényező mellett - a római jogi alapokon felépült újkori európai államok gyarmatosításának köszönheti sikerét (LOBINGIER 1932. 152.). A nagy gyarmatosítók (Spanyolország, Portugália, Hollandia, Franciaország, Itália, Belgium, Németország) közül, Franciaország és Spanyolország, s az általuk közvetített római jog komoly szerepet játszott Louisiana jogfejlődésében,²¹ s ahogy a római jogtudósok precizitása is főként a magánjog területén mutatkozott meg, az említett újkori államokban is itt fejtette ki hatását az I. Iustinianus császár (527-565) jogászai által összefoglalt római jog, s a hódításokkal párhuzamosan terjedt tovább a gyarmatosított területeken, amint azt Louisiana állam polgári joga is mutatja.

Louisiana gyarmati periódusában francia és spanyol eredetű, részben szokásjogi, de főként római jogi alapokon nyugvó jog uralta a polgári jog területét, anélkül, hogy a római jog formális recepciójára sor került volna. Számos jogintézmény bizonyítja a római jogi gyökereket, mindemellett, a Louisiana adásvételét követő időszakban, a louisianai Legfelsőbb Bíróság (*Supreme Court*) számos döntésében közvetlenül is hivatkozik a iustinianusi *Corpus Iuris Civilis*re (ld. még a „Jogesetek a louisianai Legfelsőbb Bíróság gyakorlatából” cím alatt írottakat), továbbá olyan 18. századi francia jogászok írásaira, mint POTHIER és DOMAT, valamint a szintén római jogi hatásokat tükröző spanyol jogforrásra, a *Las Siete Partidas*ra (HERMAN 1995-1996. 263.), nem beszélve magának a polgári törvénykönyvnek római jogi forrásairól.²²

A polgári jogot ért francia és spanyol hatások közül, a spanyol jog hatása kevésbé ismeretes, amit főként azzal magyarázhatunk, hogy a francia jog hatása „sokkal kézzelfoghatóbb és erőteljesebb” (BATIZA 1958-1959. 29.).²³ Helytálló ez a kijelentés még akkor is, ha tudjuk, hogy 1769-től a spanyol jog felváltotta a francia jogot, s hatályban maradt nem csak az újabb francia hatalomátvételt követően, hanem a Louisiana adásvételét követő periódusban is.²⁴

Az állam története és az állam jogtörténete némiképpen eltérő dátumokhoz köthető. A magánjog történetének szemszögéből vizsgálva Louisiana francia korszaka 1712-ben, a „Bevezetés”-ben már említett francia királyi rendelettel kezdődött (BATIZA 1981-1982. 579.).²⁵ A jogtörténet spanyol korszaka 1769-ben vette kezdetét, majd a húsz napos (1803. november. 30. - december 20.) átmeneti időszakot követően megkezdődött az amerikai kormányzás időszaka. A magánjog

²¹ Tekintettel arra, hogy a római jog és a francia ill. spanyol jogfejlődés kapcsolata önálló tanulmány tárgya lehetne (mint ahogy számos tanulmány született is e tárgyban), a kérdést dolgozatomban nem vizsgálom.

²² Shael HERMAN „*The Contribution of Roman Law to the Jurisprudence of Antebellum Louisiana*” című tanulmányában a Louisianai Legfelsőbb Bíróság döntésein keresztül vizsgálta a római jog hatását Louisiana államra. A Louisianai Legfelsőbb Bíróság (valamint az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága is), a HERMAN által vizsgált esetekben a római jog szabályai alapján döntött el konkrét jogvitákat (ld. még „A Legfelsőbb Bíróság döntései” cím alatt írottakat). Az (1809-1828 közötti) bírósági döntések vizsgálatával RABALAIS is foglalkozik, aki tételesen felsorolja azokat a jogeseteket, amelyekben a bíróság (római jogon alapuló) spanyol jogforrásokra hivatkozott (RABALAIS 1981-1982. 1495.).

²³ Több szerző (DART, TUCKER) úgy véli, hogy a spanyol jog jelentősebb befolyást gyakorolt az 1825-ös Eljárásjogi Törvényre (*Code of Practice*), mint a polgári törvénykönyvekre (RABALAIS 1981-1982. 1491.). Ugyanakkor RABALAIS kutatásai alapján az 1808 és 1829 közötti időszakban (és főként 1821 után, amikor a *Siete Partidas* Moreau Lislet és Henry Carleton lefordították angolra), a Louisianai Legfelsőbb Bíróságok [értsd: az Egyesült Államokhoz csatolást követően kettéosztott Louisiana, Territory of Orleans (a későbbi Louisiana állam) és Territory of Louisiana bíróságai] négyeszer olyan gyakran hivatkoznak spanyol jogforrásokra, mint franciára, nagyjából egyenlő arányban idéznek francia ill. spanyol kommentárokból, tizenkétszer többször utalnak spanyol törvényekre, és nagyjából szintén kiegyenlített a spanyol és francia bírósági döntések idézése (RABALAIS 1981-1982. 1504.).

²⁴ Louisianában a spanyol uralom alatt érvényesülő jogforrások a következők: *Fuero Viejo*, *Fuero Juzgo*, *Siete Partidas*, *Nueva Recopilación*, *Recopilación de las Leyes de las Indias* (BATIZA 1958-1959. 31.).

²⁵ A rendelet VII. Cikkelye intézkedett arról, hogy a francia királyi rendeletek, utasítások, valamint jogszokások Louisianában is érvényesüljenek. Ennek fényében az 1667-es polgári perrendtartási törvényt (*ordonnance*), majd az 1724-es *Code Noir*-t Louisiana területén is hatályba léptették.

fejlődésében a legfontosabb mérföldkő az első *Civil Code* elfogadása volt 1808-ban, amelynek előzményei, forrásai és szerkezete részletesebb vizsgálatot igényelnek.

II. A LOUISIANAI POLGÁRI TÖRVÉNYKÖNYVEK

1806. május 22-én a louisianai törvényhozás elfogadott egy határozatot, annak érdekében, hogy egyszer s mindenkorra tisztázza mely törvények és egyéb jogforrások hatályosak Louisiana területén, valamint, hogy megakadályozza a kormányzót és híveit a *common law* rendszer bevezetésében. Május 26-án a kormányzó megvétózta a határozatot, melyre válaszul a louisianai Törvényhozó Gyűlés és a Képviselők Háza - miután feloszlatta magát - közzétett egy „kiáltványt”, melyben szemléletes és meggyőző érveket sorakoztatott fel a római jogon alapuló rendszer fenntartása mellett: „[...] Az államot irányító törvények között szükséges megkülönböztetni azokat, amelyek az alkotmánytól és a kormánytól függenek, azoktól a törvényektől, amelyek magánszemélyek közötti szerződéseket és megállapodásokat szabályoznak. Az előbbinek a Köztársaság minden részében egységesnek kell lennie, az utóbbi azonban eltérhet, anélkül, hogy ez hátrányokkal járna. Ennélfogva az Egyesült Államok alkotmánya és egyéb szövetségi törvényei általánosak az egész Unióban, abszurd kijelentés lenne tehát, hogy ez a terület (értsd: Louisiana) nem tartozik azok hatálya alá. De milyen eltérést jelentene, ha a szerződéseket, a végrendeleteket és az öröklést a római jog alapján szabályoznák, míg az Unió többi államában a *common law* szabályai szerint? Hogy lehet, hogy az angliai jogszokások sokszínűsége nem jelent veszélyt az általános harmóniára? A helyi jogban meglevő különbségek megakadályozzák talán az angol embert abban, hogy jó állampolgárként éljen és hű legyen az alkotmányhoz? [...] Az államszövetség kialakulásának idején, és a Függetlenségi Háború után, a Kongresszusnak megvolt az a bölcsessége, hogy nem sértette meg azokat a különbségeket, az egész Egyesült Államokra vonatkozó, általános és egységes *common law* lefektetésével, hanem meghagyta minden állam jogát arra, hogy megőrizze vagy módosítsa azt, amelyet alkalmasnak látott arra, hogy átvegyen a *common law*-ból, sőt hogy helyettesítse más törvényekkel aszerint, hogy mit ítél a legmegfelelőbbnek saját speciális helyzetében. [...] Mindemellett nem kevésbé igaz, hogy a római jog, amely a civilizált európai országok polgári és politikai jogainak alapját képezi, a nagyságnak és a megfontoltságnak olyan példája, amely minden kritika felett áll. [...] Nem vállalkozunk arra, hogy párhuzamot vonjunk a római jog és a *common law* között, mégis, röviden szólva, a római jogban rejlő bölcsességet egész Európa felismerte. És ez az a jog, amelyet Louisiana lakosságának nagy része ismer, [...] , és amelyet az anyatejjel szívott magába [...]. Új törvényekkel helyettesíteni a régieket? Micsoda rettenetes felfordulást okozol ezzel!”²⁶

A vitából végül - Claiborne kormányzóval szemben - a Törvényhozás került ki győztesen, s megkezdődhetett Louisiana első polgári törvénykönyvének előkészítése.

²⁶ A „kiáltvány” szövegét, mely a *Le Telegraphe* című újság hasábjain jelent meg 1806. június 3-án, és amelyet SYMEONIDES az egyik legjelentősebb dokumentumnak tart Louisiana állam jogtörténetében (SYMEONIDES 1995-1996. 253.), Alain LEVASSEUR közli 1996-ban írt tanulmányában (LEVASSEUR 1995-1996. 621-626.).

II. 1. AZ 1808-AS POLGÁRI TÖRVÉNYKÖNYV

1806 júniusában James Brown és Moreau Lislet²⁷ kapott megbízást a Törvényhozástól, hogy készítsék el a Polgári Törvénykönyv (*Civil Code*) tervezetét. A munkát két év alatt befejezték, s 1808. március 31-én hatályba lépett Louisiana állam első Polgári Törvénykönyve, vagy akkori teljes címén: „*A Digest of the Civil Laws now in Force in the Territory of Orleans, with Alterations and Amendments Adapted to its Present System of Government*”²⁸. A törvénykönyvet francia nyelven készítették el, s fordítás formájában látott napvilágot az angol változat. „*Ez az első Louisiana Civil Code több római jogi elemet tartalmazott, mint maga a Code civil, mivel konzervatív beállítottságú alkotói a francia kódexnek a forradalom hatását tükröző szakaszait nem vették át*” (HAMZA 2002. 264.).

II. 1. 1. A TÖRVÉNYKÖNYV FORRÁSA

A törvénykönyv forrásainak vizsgálata több szempontból nehézségekbe ütközik. Egyrésztől egyértelmű, hogy a spanyol és a francia (római jogon alapuló) jog kitörölhetetlen nyomot hagyott Louisiana jogfejlődésében, ugyanakkor a törvénytervezet készítőitől sokáig semmiféle dokumentumot, feljegyzést nem ismertek arról, hogy konkrétan mely forrásokra támaszkodtak munkájuk során. A szakirodalomban hosszú ideig kizárólag az a nézet uralkodott, hogy a francia *Code Civil* és annak törvénytervezetei játszottak szerepet a louisianai törvénykönyv megalkotásában. Megváltozott a helyzet a törvénykönyv egy korai francia nyelvű példányának, s az ahhoz kapcsolt bevezetésnek és jegyzeteknek a felfedezésével, amellyel egyidejűleg megjelentek a spanyol jog elsőbbségét hirdető jogászok, jogtörténészek is.²⁹

²⁷ Louis Casimir Elisabeth Moreau Lislet (1766-1832), korának egyik tekintélyes jogásza, részt vett az 1808-as és az 1825-ös *Civil Code* szerkesztésében is, ezért indokoltnak tartom pályájának rövid áttekintését. Életének korai szakasza, amely a születésétől New Orleansba érkezéséig terjedő 37 évet öleli fel, tele van rejtélyekkel. 1766-ban született Dondon városában, a mai Haiti területén. Alap-, és középfokú tanulmányait követően jogot tanult Párizsban, ahol 1788-ban végzett. Gyakorló jogászként főként a nemzetközi magánjog és a kereskedelmi jog területén szerzett komoly tapasztalatokat, majd 1801-1802 folyamán bíróként dolgozott. 1805-ben már New Orleansban élt, ahol angol, spanyol és francia nyelvtudását kamatoztatva, néhány hónapig jogi szakfordítások készítésével foglalkozott. 1805-ben rövid ideig ügyvédként dolgozott egy másik francia jogász (és később az 1825-ös *Civil Code* egyik szerkesztője), Pierre Derbigny társaságában. Az említett munkák gyorsan ismertté tették nevét, így nem meglepő, hogy a Törvényhozás 1806-ban őt nevezte ki James Brown mellett a Polgári Törvénykönyv megszerkesztésére. 1807-ben bírói tisztséget kapott, mindemellett egy szabadkőműves páholy tagjaként is tevékenykedett. 1808-ban az Egyesült Államok elnöke Louisiana Legfelsőbb Bíróságának bírói posztjára jelölte, amit Moreau visszautasított, s városi bíróként dolgozott tovább, egészen 1813-ig, amikor James Pitot váltotta fel őt pozíciójában. 1814-ben a louisianai Képviselők Házába szeretett volna bejutni, ami sikertelen kísérletnek bizonyult. 1817-ben bekerült a louisianai Szenátusba, ahol viszont csak néhány hónapot töltött. Ugyanebben az évben Louisiana igazságügy minisztereként látjuk viszont, ami egyik oka lehet annak, hogy olyan rövid idő után lemondott szenátusi mandátumáról. 1818-ban Moreau ismét a Képviselők Házába jelöltette magát, s ezúttal a szavazók mellette voksoltak, akárcsak a következő választáson, 1820-ban. 1822-ben, Livingston és Derbigny mellett, Moreau kapott megbízást a *Civil Code* felülvizsgálatára, mindemellett ugyanebben az évben ismét a Szenátus tagja, s mandátumát 1826-ban is megújították. 1830 után, egészségügyi problémái és családi gondjai ellenére, ügyvédként dolgozott, egészen 1832-ben bekövetkezett haláláig. (LEVASSEUR 1996-1997.)

²⁸ „A tartalmában, formájában és struktúrájában egyaránt kifejezetten az európai kontinens római jogra visszanyúló hagyományait tükröző Louisiana Civil Code hidat képez az Amerikai Egyesült Államok és a civil law hagyományaival rendelkező országok között.” (HAMZA 2003. 234.)

²⁹ Az 1814-ből származó dokumentum „*de la Vergne-kézirat*” néven vonult be a köztudatba (elnevezése onnan ered, hogy sokáig a de la Vergne család birtokában volt), s tartalmazza azokat a Moreau Lisletnek tulajdonított jegyzeteket, amelyek megjelölik a jogforrásokat, amelyek az 1808-as *Civil Code* cikkeihez megalkotásához mintául szolgáltak (FRANKLIN 1958-1959. 35.).

A források problémája körüli kételyeket szemlélteti a Rodolfo BATIZA és Robert A. PASCAL professzorok közötti polémia is. A vita kiindulópontja egy BATIZA által megjelentetett tanulmány, amelyben a professzor tételesen felsorolja azokat a forrásokat, amelyek az 1808-as *Civil Code* alapjául szolgáltak,³⁰ négy kategóriát felállítva az átvétel jellege alapján: „szó szerinti” („*verbatim*”), „majdnem szó szerinti” („*almost verbatim*”), „lényeges hatással bíró” („*substantially influenced*”) és „részleges hatással bíró” („*partially influenced*”).³¹ BATIZA kutatásai alapján az 1808-as *Civil Code* 85%-ban francia jogforrásokra épül, amiből 807 rendelkezés a francia *Code Civil* 1800-as tervezetére támaszkodik (ebből 315 „szó szerinti”, 398 „majdnem szó szerinti” átvétel, 65 rendelkezés a „lényeges hatással bíró”, 29 a „részleges hatással bíró” kategóriába sorolható), 709 rendelkezésnek pedig maga a *Code Civil* az alapja (amiből 293 „szó szerinti”, 382 „majdnem szó szerinti” átvétel, 26 rendelkezés a „lényeges hatással bíró”, 8 a „részleges hatással bíró” kategóriába tartozik).³² PASCAL professzor két lényeges ponton kifogásolja BATIZA módszerét. Egyrészt helyteleníti, hogy BATIZA szem elől téveszti a tényt, miszerint a louisianai Polgári Törvénykönyv elkészültének idején a spanyol jog volt hatályban Louisiana területén, s így indokolatlanul háttérbe szorítja a spanyol jogforrásokat. Másrészt a francia, a spanyol, illetve a római jogi szabályozás sokszor annyira hasonló, hogy nem lehet egyértelműen megállapítani (ahogy azt BATIZA teszi), mit tekinthetünk elsődleges forrásnak. PASCAL professzor ez utóbbi megjegyzése - véleményem szerint - azért érdekes, mert maga BATIZA is felhívja a figyelmet arra, hogy „[...] *jelentős hasonlóságok vannak a francia és spanyol jogforrások között, a római jogi örökségnek és néhány germán jogszokásnak köszönhetően*” (BATIZA 1971-1972b. 12.). PASCAL professzor tézisének lényege, BATIZA tanulmányának bírálata mellett, a következőben összegezhető: „Az 1808-as törvénykönyv, habár jórészt a francia nyelvű szövegből másolt, onnan adaptált vagy általa sugallt szavakkal írták, a Louisianában 1808-ban érvényben lévő spanyol jog lényegét volt hivatott kifejezni, és azt is fejezi ki legnagyobbbrészt.” (PASCAL 1971-1972. 604.) Eme nézet cáfolatára BATIZA professzor egy újabb tanulmányában vállalkozott, amelyben (korábbi tanulmányához hasonlóan) rávilágít arra, hogy az 1808-as *Civil Code* rendelkezéseinek háromnegyede francia forrásokból történő „szó szerinti”, valamint „majdnem szó szerinti” átvétel (BATIZA 1971-1972a. 651.). Anélkül, hogy a vitában állást foglalnék, annyi leszögezhető, hogy mindkét szerzőnek vannak a források kutatását előrelendítő

³⁰ BATIZA szerint a *Civil Code* forrásai a következők. Törvények és kódexek: *Code Noir* (1727); *Recopilación de las Leyes de estos Reynos* (1567); *Coutume de Paris* (1788); a francia *Code Civil* (1804), illetve annak 1800-as törvénytervezete; *Fuero Real*; a louisianai törvények közül az 1804. szeptember 7-i *a végrendelet nélküli vagyronról*; az 1805. április 10-i *a Legfelsőbb Bíróság polgári ügyekben követendő gyakorlatáról*; az 1806. május 21-i *az iparostanoncok és a leendő inasok jogainak és kötelezettségeinek szabályozásáról*; az 1806. június 7-i ; az 1807. március 9-i *a rabszolga-felszabadítás feltételeinek és formáinak szabályozásáról*; az 1807. április 6-i *az esküvői szertartásokról*; *Ordenanzas de Bilbao*; az 1667-es francia *ordonnance*; *Code Savary* (1673); *Las Siete Partidas* és a francia *Code Civil* 1796-os tervezete. Kommentárok: W. Blackstone *Commentaries*; J. de Hevia Bolanos *Curia Philipica*; Iustinianus *Digesta*; J. Domat *Les Loix Civiles dans leur Ordre Naturel*; J. Febrero *Febrero Adicionando ó Librería de Escribanos*; Iustinianus *Institutiones*; Gaius *Institutiones*; R. Pothier *Traité des Personnes et des Choses, Traité de la Communauté, Traité des Donations Entre-Vifs, Traité de l'Hypothèque, Traité du Contrat de Louage, Traité du Contrat de Mariage, Traité du Contrat de Nantissement, Traité des Obligations, Traité de la Possession* (BATIZA 1971-1972b. 32-34.).

³¹ Mivel a törvénykönyvet francia és angol nyelven szövegezték meg, csak a francia és a louisianai jogforrások sorolhatók az első két kategóriába, míg a spanyol és latin nyelvű források vonatkozásában a két utóbbi kategóriába sorolás helytálló, mivel azoknak nem a szövegét, hanem csupán a koncepcióját vették át (BATIZA 1971-1972b. 13.).

³² BATIZA 1971-1972b. 11.

nézetei,³³ mindemellett néhány kérdésben, így a francia, a spanyol, valamint ennek folyományaképpen a louisianai jog római jogi gyökereiben mindketten egyetértenek.³⁴

II. 1. 2. A TÖRVÉNYKÖNYV SZERKEZETI FELÉPÍTÉSE

A 2127 cikkelyből (szakaszból, paragrafusból) álló 1808-as Polgári Törvénykönyv szerkezetileg három Könyvre (*Livre - Book*), a Könyvek Címekre (*Titre - Title*),³⁵ azon belül Fejezetekre (*Chapitre - Chapter*) és Részekre (*Section*) oszlik, s a cikkelyek (*Article*) számozása minden Címen belül újra kezdődik.³⁶ A törvénykönyv beosztása a gaiusi, illetve a iustinianusi *Institutiones* hatását mutatja, természetesen azzal a különbséggel, hogy az eljárásjogot nem tárgyalja.³⁷ Gaius *Institutióiban* a jog felosztásáról a következőt olvashatjuk: „*Omne autem ius quo utimur vel ad personas pertinet, vel ad res, vel ad actiones*” (Gai. 1, 2, 8), vagyis „*Minden jog, amit használunk, vagy a személyekre, vagy a dolgokra, vagy a keresetekre vonatkozik*”.³⁸ A Gaius által a Kr. u. 2. században megalkotott, s a iustinianusi *Institutiones* által is alkalmazott, közvetített intézmény-rendszer, amely a középkori és újkori jogtudományban tovább csiszolódott, a modern polgári törvénykönyvekre, s azok között a louisianai *Civil Code*-ra is komoly hatást gyakorolt. Ahogy STEIN írja, „*a sors úgy akarta, hogy az így létrejött intézmény-rendszernek a jövőben óriási hatása legyen a jogra*” (STEIN 2005. 33.). A louisianai Polgári Törvénykönyv a 24 szakaszból álló Bevezető rendelkezéseket (*Preliminary Title*) követően három könyvben tárgyalja a polgári jog dogmatikai egységeit,³⁹ az alábbi sorrendben: I. személyi jog és családjog, II. dologi jog, III. öröklési jog, kötelmi jog.⁴⁰

³³ „*E polémia elemzése alapján is arra a következtetésre juthatunk, hogy az 1808-ban a Louisiana-i törvényhozás által elfogadott Louisiana Digest távolról sem valamiféle kópiaja, egyszerű másolata a francia Code civil-nek. A Louisiana Digest a római jogi alapokon nyugvó jogrendszer konszolidására tett első jelentős kísérlet, amelynek továbbfejlesztése az 1825-ben elfogadott Louisiana Civil Code*” (HAMZA 2003. 235.).

³⁴ Ahogy azt VAZQUEZ is kimutatta, a francia és a spanyol jog közös római jogi gyökerei miatt sokszor szinte lehetetlen eldönteni, hogy egy adott szabályozás a francia vagy a spanyol jogból származik-e, s fokozottan igaz ez a louisianai polgári törvénykönyvek rendelkezéseinek vonatkozásában (VAZQUEZ 1981-1982. 1479.).

³⁵ Az első könyv 10, a második 4, a harmadik 21 Címre oszlik.

³⁶ Amennyiben a továbbiakban a louisianai polgári törvénykönyvek valamely konkrét szakaszára hivatkozom, minden esetben feltüntetem azt. A hivatkozás az 1808-as *Civil Code* (a továbbiakban: Cc) esetében egyszerű arab számozással történik, amelyben az első szám a Könyv, a második a Cím megjelölése, s utána következik a cikkely száma (tehát pl. 1.6. Art. 25.). Megjegyezném, hogy - mivel a cikkelyek számozása Címenként újra kezdődik - a Fejezet, illetőleg a további szerkezeti egységek megjelölését nem tartom szükségesnek. Rövidítve természetesen utalok arra is, hogy az 1808-as Törvénykönyvről van szó (tehát Cc 1808: 1.6. Art. 25.). A későbbi törvénykönyvek esetében - tekintettel arra, hogy azokban a cikkelyek számozása már folyamatos - csak a cikkely számát jelölöm meg, ugyanakkor ott is jelezve természetesen a Törvénykönyvet (pl. Cc 1825: Art. 237.). A hatályos *Civil Code*-ra hivatkozva csak a cikkely számát adom meg.

³⁷ Az eljárásjogot a louisianai jogrendszerben is külön törvénykönyv, a *Code of Civil Procedure* szabályozza.

³⁸ Vö. Inst. 1, 2, 12; D. 1, 5, 1.

³⁹ Felhívnam a figyelmet arra, hogy a gaiusi és a iustinianusi *Institutiones* a személyekről, a dolgokról, és a keresetekről szóló dogmatikai egységeket formailag négy könyvben (*liber*) tárgyalja.

⁴⁰ A jogdogmatikai egységek sorrendjét vizsgálva szembetűnő, hogy az a gaiusi és a iustinianusi modellt követi, a modern intézmény-rendszerben ugyanis a kötelmi jog megelőzi az öröklési jogot.

Az első Könyv - amely a „Személyekről” (*Des Personnes - Of Persons*) címet viseli - részletezi a személyek kategóriáit,⁴¹ az eltűnt személyekre vonatkozó szabályokat,⁴² a házastársi viszonyt,⁴³ az ágytól és asztaltól elválás szabályait,⁴⁴ a *master* és *servant*⁴⁵ viszonyát, az apai hatalomra vonatkozó szabályokat,⁴⁶ a kiskorúak gyámságát, gondnokságát és felszabadítását,⁴⁷ a szellemileg fogyatékos személyek jogait és kötelezettségeit, továbbá a jogi személyekre vonatkozó szabályokat.

A *Civil Code* második Könyve, a „Dolgokról és a tulajdon különböző módosulásairól” (*Des Biens et des Differentes Modifications de la Propriete - Of Things and of the Different Modifications of Property*) a dologi jogot tárgyalja, kitérve annak keretében a dolog és a vagyon meghatározására,⁴⁸ a tulajdonjog, a haszonélvezet [amelyet római jogi mintára *ususfructus*nak nevez, „a common law-ban ismert „life estate” helyett” (HAMZA 2003. 235.)], a használat és a lakáshasználat⁴⁹, továbbá a telki szolgáltatások szabályaira.

⁴¹ A személyek között a törvénykönyv természeti és jogi szempontok alapján állít fel különbségeket. Természeti ismérvek alapján különíti el a férfit, a nőt (leszögezvén, hogy ez utóbbi, polgári, társadalmi és politikai jogai tekintetében nem egyenrangú a férfival). Szintén a természeti ismérvek alapján felállított különbségekről szóló fejezetben helyezi el a törvény (Cc 1808: 1.1. Art. 4.) a törvényes, ill. törvénytelen (tehát házasságon kívül született) gyerekek kategóriáját, továbbá tárgyalja a *nasciturus*-fikció szabályait is. Jogi szempontok alapján rabszolgák, felszabadított személyek, továbbá szabad emberek különíthetők el. Utalnék még arra, hogy a cselekvőképességet befolyásoló tényezők sorában, az életkor számítása (is) erőteljesen a római jogra emlékeztet: a lányokat a 12., a fiúkat a 14. életév alatt „*impubes*”-nek nevezik (ami teljes mértékben egyezik a prokuliánusoknál, majd Iustinianusnál alkalmazott megoldással), annak elérése után felnőtteknek. A nagykorúság korhatárának a 21. életévet tekintették.

⁴² Ennek keretében az eltűnt személy gondnokságát, örökösének helyzetét, az eltűnt személy jogait, valamint házasságának sorsát, továbbá az eltűnt apa kiskorú gyermekeinek helyzetét.

⁴³ Szabályozta a házasság létrejöttét, megszűnését, érvénytelenségét, valamint a házastársak jogait és kötelezettségeit. A Törvénykönyv - a francia *Code Civil* rendelkezéseivel összhangban - a házasságot polgári jogi szerződésnek fogja fel.

⁴⁴ A kánonjogból eredő jogintézmény a házastársi kötelék felbontását tette lehetővé házasságtörés esetén. Részletesen szabályozták igénybevételeinek eseteit, továbbá eljárási szabályait.

⁴⁵ A „*master and servant*” viszonyára a másért való felelősség tárgyalása kapcsán térek ki.

⁴⁶ A *Civil Code* részletezi a törvényes és a törvénytelen gyerekek jogi helyzetét, az örökbefogadás szabályait, valamint az apai hatalom jogosultságait és kötelezettségeit.

⁴⁷ A gyámságnak négy (természetes gyámság, végrendeleti gyámság, törvényes gyámság, valamint a bíró által elrendelt gyámság), a gondnokságnak két fajtáját különbözteti meg a törvénykönyv. A gondnok egyik típusa a - Törvénykönyv által használt latin kifejezéssel - *curator ad bona*, aki a kiskorú vagyonának kezelője, továbbá ellátja a kiskorú személyes felügyeletét és közreműködik szerződések kötésénél, a másik - szintén latin kifejezéssel - a *curator ad litem*, aki a kiskorú bíróság előtti képviselőjét látja el, valamint a *curator ad bona* helyett jár el, ha annak érdekei ellentétesek a kiskorú érkeivel. A szülői hatalom alól a gyerek házasságkötéssel szabadulhat, egyéb esetben szülői engedéllyel, feltéve, hogy betöltötte 15. életévet.

⁴⁸ A dolgosztályozások körében találkozhatunk a római jogban is ismert kategóriákkal, mint példának okáért a mindenkit megillető dolgok (*res communes omnium*), senki dolgai (*res nullius*), testi dolgok (*res corporales*), testetlen dolgok (*res incorporales*), ingatlan dolgok (*res immobiles*), ingó dolgok (*res mobiles*).

⁴⁹ Az angol terminusok - ami inkább nyelvészeti kérdés - itt is hasonlóan a latinhoz, így a „use” (használat) és a „habitation” (lakáshasználat) kifejezések szerepelnek a Törvénykönyvben.

A harmadik Könyvben - a „Dolgok tulajdonának különböző szerzőismódjairól” (*Des différentes manières d'acquérir des biens - Of the Different Manners of Acquiring the Property of Things*) - az öröklési jog és a kötelmi jog szabályait helyezték el,⁵⁰ ez utóbbin belül a kötelmi jog általános⁵¹ és különös részét⁵² jól elkülöníthetően.

Az 1808-as Polgári Törvénykönyv több mint egy évtizedig maradt hatályban, s 1823-ban kezdődtek meg felülvizsgálatának előmunkálatai.

II. 2. AZ 1825-ÖS POLGÁRI TÖRVÉNYKÖNYV

1822. március 14-én a Törvényhozás határozatot hozott a *Civil Code* felülvizsgálatáról, s Moreau Lislet, Edward Livingston⁵³ és Pierre Derbigny személyében találta meg a feladat elvégzésére alkalmas jogászokat. Az 1808-as törvénykönyvhöz hasonlóan ezt is franciául szövegezték meg, majd lefordították angolra. A törvénykönyv címe „*Civil Code of the State of Louisiana*” volt. Az első *Civil Code* felülvizsgálatát főként az tette szükségessé, hogy elfogadása után továbbra is számos magánjogi tárgyú, főként spanyol eredetű jogszabály maradt hatályban, s ez ellentmondásokat eredményezett.

⁵⁰ A III. Könyv I. Címének 259 cikkelye tárgyalja az öröklési jogi szabályokat, amit - mintegy átmenetet képezve az öröklési jog és a kötelmi jog között - a *Des Donations Entre Vifs et Pour Cause de Mort - Of Donations inter vivos (between living persons) and mortis causa (in prospect of death)*, tehát az élők közötti és a halál esetére szóló ajándékozást (229 cikkelyben) taglaló Cím követ.

⁵¹ A kötelmi jog általános részében az alábbi kérdésekkel foglalkozik a törvénykönyv: a szerződés fogalma, osztályozása, létrejötte, jogcímei, a kötelelem joghatásai, a szerződések értelmezése, a harmadik személy javára szóló szerződés, a kötelelem fajtái, megszűnése, semmisség és megtámadhatóság, a kötelelem bizonyítása és a vételek. A III. Könyv IV. Címében kerülnek tárgyalásra a szerződéson kívüli tényállásokból származó kötelek (a római jogban: *obligationes quasi ex contractu, obligationes ex delicto, obligationes quasi ex delicto*), amelyek különösen fontosak a másért való felelősség témaköre szempontjából, így arra a „Szerződéson kívüli másért való felelősség” című alfejezetben térek ki részletesen.

⁵² A kötelmi jog különös részéből ismerhetők meg a nevesített szerződések (pl. házassági szerződés, adásvételi szerződés, csereszerződés, bérleti szerződés, társasági szerződés, kölcsönszerződés, letéti szerződés, szerencseszerződések, megbízási szerződés, biztosítási szerződés).

⁵³ A louisianai jogtörténet - Moreau Lislet mellett - leggyakrabban emlegetett alakja Edward Livingston (1764-1836). Clermont városában született 1764-ben. 1781-ben diplomázott a Princeton University-n, s miután 1785-ben felvételt nyert az ügyvédi kamarába, New Yorkban kezdett praktizálni. 1795 és 1801 között az Egyesült Államok Kongresszusának republikánus képviselője, ezt követően New York állam államügyésze, majd ugyanabban az évben New York város polgármestere. 1803-ban mindkét tisztségéről lemondott, s a következő év elején Louisianába költözött, ahol ügyvédként dolgozott. 1820-ban a louisianai Képviselők Házának képviselője, később az Egyesült Államok Képviselők Házának (1823-1829), majd Szenátusának (1829-1831) tagja. Andrew Jackson elnöksége alatt az Egyesült Államok külügyminiszteri tisztségét töltötte be (1831-1833). Livingston, aki Maine szerint „*a modern idők első jogászai géniusza*”, Louisiana államban nem kevesebb mint hét törvénykönyv - köztük a polgári jogi, kereskedelmi jogi, eljárásjogi és büntetőjogi kódexek - szerkesztésében vett részt (FRANKLIN 1936-1937. 169.). „*Livingstonnak csodálatos tehetsége volt a kodifikációhoz, s neve a modern világ törvénykönyvszerkesztőinek névsorában az első helyen kell, hogy szerepeljen.*” (SMITH, E. 1902. 30.) 1805-ben megalkotta a *Code of Civil Procedure*-t, 1825-ben a *Civil Code* szerkesztésében vett részt. 1820-ban a louisianai Törvényhozás Livingstont bízta meg a büntetőjogi törvénykönyv szerkesztésével, megszüntetendő az akkoriban uralkodó kaotikus állapotot (ld. még a „Külföldi eredetű elemek a közjogban, a büntetőjogban és a polgári jogban” cím alatt írottakat). Négy évvel később Livingston négy külön törvénykönyvet fektetett le az asztalra [*Code of Crimes and Punishments, Code of Criminal Procedure, Code of Evidence (in Criminal Cases)*], és *Code of Reform and Prison Discipline*], mindegyiket gazdag magyarázó jegyzetekkel ellátva (SMITH, E. 1902. 31.), tervezeteit azonban a Törvényhozás nem fogadta el. Büntetőjogi munkái ugyanakkor nem csak Amerikában, hanem Európában is ismertté tették nevét.

Eltérően az 1808-as *Civil Code*-tól, az 1825-ös törvénykönyv forrásaira vonatkozóan hivatalos jelentés is készült. Részben erre a jelentésre, de főként saját kutatásaira támaszkodva állapítja meg BATIZA a törvénykönyv (valamint annak 1823-as törvénytervezete) forrásait.⁵⁴ Összehasonlításképpen, ez azt jelenti, hogy míg az 1808-as *Civil Code* 1755 rendelkezése származik francia forrásokból (617 „szó szerinti”, 913 „majdnem szó szerinti”, és 225 „lényeges hatással bíró átvétel”), addig az 1823-as törvénytervezetnek csak 713 rendelkezése támaszkodik francia forrásokra (amiből 55 „szó szerinti”, 189 „majdnem szó szerinti”, 469 „lényeges hatással bíró” átvétel).⁵⁵

A források mellett, amelyek az 1808-as *Civil Code*-hoz képest némileg eltérő képet mutatnak, az 1825-ös *Civil Code* terjedelmileg is megváltozott, a korábbi *Civil Code* 2127 cikkelyével szemben ugyanis 3522 cikkelyt tartalmaz.⁵⁶ Magának a törvénykönyvnek a szerkezeti felépítését nem változtatták meg, tartalmilag viszont, a fentiekből következően, jelentősen kibővítették, ugyanis a Törvénykönyv „*több olyan életviszonyt szabályoz, amely a Louisiana Digest-ben jogi szabályozásnak nem tárgya*” (HAMZA 2003. 235.)

A *Civil Code* következő felülvizsgálatát elsősorban az Egyesült Államokban végbemenő társadalmi változások indokolták, különös tekintettel arra, hogy az amerikai polgárháborút követően - 1865. december 18-án - életbe lépett a XIII. alkotmány-kiegészítés, amely eltörölte a rabszolgaságot.

II. 3. AZ 1870-ES POLGÁRI TÖRVÉNYKÖNYV

Az 1868-as Louisianai Alkotmány elfogadása után a Törvényhozás egy Bizottság felállításáról döntött, melynek az lett a feladata, hogy felülvizsgálja az állam törvényeit, egyszerűsítse nyelvezetüket, s megszüntesse a hiányosságokat és ellentmondásokat. A Bizottság tagjai közül John Ray és Isaiah Garrett kapott megbízást a *Civil Code* felülvizsgálatára, asszisztensként Franklin Garrett és Colonel F. A. Hall került melléjük. A 3556 cikkelyből álló törvénykönyvet ezúttal kizárólag angol nyelven tették közzé.⁵⁷

⁵⁴ Törvények és kódexek: az 1808-as *Civil Code*; a francia *Code Civil* és annak 1800-as tervezete; a *Las Siete Partidas*; az 1806. május 21-i louisianai törvény az iparostanoncok és a leendő inasok jogainak és kötelezettségeinek szabályozásáról; az 1807. március 9-i törvény a rabszolga-felzabádítás feltételeinek és formáinak szabályozásáról; az 1807. április 6-i törvény az esküvői szertartásokról; az 1808. február 15-i törvény a hajózható vizek rendőrségéről; az 1809. március 18-i törvény a kiskorúak tulajdonának adásvételéről; az 1810. március 24-i törvény; az 1817. február 4-i törvény a jelzálog alóli mentesülésről; az 1817. február 22-i törvény a gyámságról; az 1818. március 18-i törvény az általános és a körzeti ellenőrökről. Kommentárok: W. Blackstone *Commentaries on the Laws of England*; Iustinianus *Digesta*; J. Febrero *Febrero Adicionando ó Librería de Escribanos*; Gomez *Variae Resolutiones Juris Civilis, Communis, et Regii*; Hulot *Les Cinquante Livres du Digeste ou des Pandectes de l'Empereur Justinien*; Iustinianus *Institutiones*; P. Lepage *Lois des Batimens ou Le Nouveau Desgodets*; J. de Maleville *Analyse Raisonnée de la Discussion du Code Civil au Conseil d'État*; Merlin *Répertoire Universel et Raisonné de Jurisprudence*; J. M. Pardessus *Traité des Servitudes ou Services Fonciers*; R. Pothier *Traité du Contrat de Bail á Rente, Traité du Contrat de Dépot, Traité de Donations Entre-Vifs, Traité de l'Hypothèque, Traité du Contrat de Mandat, Traité du Contrat de Nantissement, Traité des Obligations, Traité du Contrat de Pret de Consomption, Traité de la Prescription, Traité du Droit du Domaine de Propriété, Coutumes de Duché Bailliage et prévoté d'Orléans, Traité des Successions, Traité du Contrat de Vente*; C. B. M. Toullier *Le Droit Civil Francais Suivant l'Ordre du Code* (BATIZA 1972. 28-30.).

⁵⁵ BATIZA 1972. 22.

⁵⁶ A cikkelyek számozása, szemben az 1808-as *Civil Code*-dal, ahol minden címen belül újra kezdődik, az 1825-ös (és majd az 1870-es) Polgári Törvénykönyv esetében - ahogy erre fentebb már utaltam - folyamatos.

⁵⁷ Ennek oka egyrészt az, hogy 1870-re Louisiana politikai, jogi és kormányzati köreiben az angol nyelv használata általánossá vált, másrészt a *common law* hatása ebben az időben már sokkal erőteljesebben érvényesült, hozzáátve persze, hogy az 1868-as Louisianai Alkotmány az angolt tette az állam hivatalos nyelvévé.

Az 1870. március 14-én hatályba lépő Polgári Törvénykönyv („*Revised Civil Code*”)⁵⁸ vonatkozásában többen egyetértenek abban, hogy - lényegét tekintve - megegyezik az 1825-ös *Civil Code*-dal, az alábbi változtatások mellett. Eltávolították a rabszolgaságra vonatkozó cikkelyeket, továbbá belefoglalták az 1825-ös *Civil Code*-ot módosító törvényeket, valamint az egyéb magánjogi tárgyú, 1825 óta született törvényeket (YIANNPOULOS 1992-1993. 7.).

A Törvénykönyv nagyrészt a francia *Code Civilre* támaszkodik, fennmaradó részében a iustinianusi törvényekre, spanyol jogforrásokra, francia jogtudományi munkákra, valamint 1808 óta hatályba lépett louisianai törvényekre épül, hasonlóan tehát az 1825-ös *Civil Code*-hoz.

A louisianai *Civil Code*, amely „*talán a római joggal leginkább átítatott polgári törvénykönyv, amelyet valaha hatályba léptettek*” (YIANNPOULOS 1972. 15.), hatással volt Argentína, Brazília, Chile, Puerto Rico, St. Lucia és Spanyolország polgári törvénykönyveire is.⁵⁹

III. A KÖZELMÚLT TÖRVÉNYHOZÁSI MÓDOSÍTÁSAI

Általánosan elfogadott nézet szerint, az 1870-es *Civil Code* felülvizsgálatai során -konkrétan 1976 és 1988 között⁶⁰ - fokozatosan hatályon kívül helyezték a Polgári Törvénykönyv összes régi rendelkezését. Eltérő állásponton van Vernon V. PALMER, aki úgy véli, hogy a *Civil Code* rendelkezéseinek nagy részét (85%-át) mindössze „*módosították és újra hatályba léptették*” (*amended and re-enacted*),⁶¹ s így a változtatások eredménye mindössze annyi, hogy a „*code*” helyett egy „*digest*” lépett hatályba,⁶² amelyben a régi törvénykönyv rendelkezései konkurálnak új jogtudományi koncepciókkal (PALMER 1988-1989. 224.), s voltaképpen két *Civil Code* létezik egyidejűleg. Megállapítását az 1870-es *Civil Code* rendelkezéseire alapozta, melynek értelmében:

Art. 22. *Laws may be repealed either entirely or partially, by other laws.*

Art. 23. *The repeal is either express or implied:*

It is express, when it is literally declared by a subsequent law;

⁵⁸ Teljes címén: *The Revised Civil Code of the State of Louisiana*.

⁵⁹ A louisianai *Civil Code*-nak a latin-amerikai polgári törvénykönyvekre gyakorolt hatásával foglalkozik egyik tanulmányában Rolf KNÜTEL (KNÜTEL, Rolf: „*Influences of the Louisiana Civil Code in Latin America*” In: *Tulane Law Review*, Vol. 70 (1995-1996), 1445-1480.).

⁶⁰ Az említett két időpont között 44 alkalommal módosították a *Civil Code*-ot.

⁶¹ PALMER, tanulmányában összehasonlító kimutatást készített arról, hogy az 1870-es *Civil Code* mely rendelkezéseit változtatták meg az 1976-1988 közötti időszakban, s arra a következtetésre jutott, hogy mindössze 236 cikkelyt helyeztek hatályon kívül.

⁶² A „*digest*” kifejezés eltérő jelentéseket takar az angolszász jogrendszerekben. A *common law* jogászok általában olyan könyvet értenek alatta, amely egyfajta jogesetgyűjteményként funkcionál, az angol-amerikai jogrendszerben viszont a fogalom az esetjog (*case law*) törvényi formában történő életbe léptetésére utal (PALMER 1988-1989. 225.). Mindkettőtől eltér ugyanakkor a fogalomnak a római jogon felépült jogrendszerekben történő használata, ahol a kodifikáció kevésbé tudományos formájának megjelölésére alkalmazzák, vagy a korábban már létező jog összefoglalására használják (PALMER 1988-1989. 226.). PALMER véleménye szerint ez a nyilvánvaló magyarázata az 1808-as *Civil Code* címválasztásának (*A Digest of the Civil Laws...*), mivel a területen érvényesülő spanyol jogot foglalták össze.

It is implied, when the new law contains provisions contrary to, or irreconcilable with those of the former law.

„Art. 22. A törvényeket, akár teljesen, akár részlegesen, egy másik törvény helyezheti hatályon kívül.

Art. 23. A hatályon kívül helyezés lehet kifejezett vagy hallgatóságos:

Kifejezett, amikor ezt szó szerint kimondja egy későbbi törvény;

Hallgatóságos, amikor az új törvény rendelkezései ellentétesek, vagy összeegyeztethetetlenek a korábbi törvénnyel.”⁶³

PALMER szerint a törvényhozási módosítások során, az „*amend and re-enact*” szóhasználat nem fejezi ki a régi rendelkezések hatályon kívül helyezését, azok tehát hatályban maradnak mindaddig, amíg nem válnak ellentétessé az új rendelkezésekkel (PALMER 1988-1989. 230.), különös tekintettel arra, hogy a fent említett két hatályon kívül helyezési forma mellett nem nevesít többet a törvény.

PALMER nézetét Julio C. CUETO-RUA vitatta, rávilágítva arra, hogy amennyiben elfogadnánk PALMER álláspontját, úgy Louisiana államban a következő rendelkezések lennének érvényben: (1) a törvény által módosított és újra hatályba léptetett cikkelyek, (2) a törvény által létrehozott új cikkelyek, (3) azok a cikkelyek, amelyeket nem helyeztek hatályon kívül, továbbá (4) azok a cikkelyek, amelyeket változtatás nélkül fenntartottak. Ami az (1), (2), (4) pont alatt említett cikkelyeket illeti, azok valóban érvényben vannak, ellenben a (3) pont alatti cikkelyeket felesleges említeni, mivel azokat vagy kihagyták, vagy szintén módosították és újra hatályba léptették (CUETO-RUA 1989-1990. 152.). Mindemellett - CUETO-RUA szerint - PALMER elfelejti azt az egyszerű alapelvet, miszerint *lex posterior derogat legi priori* (CUETO-RUA 1989-1990. 154.).

Láthatjuk tehát, hogy a két professzor alapvetően a kodifikációs technikát illetően képvisel eltérő álláspontot, ugyanis amíg PALMER a hatályon kívül helyezést tartja az egyetlen járható útnak (az imént idézett cikkelyeket követve), addig CUETO-RUA az alábbi módszereket említi: (1) a rendelkezések ismételt osztályozása, amikor egyes cikkelyeket más cím alatt, vagy fejezetben helyeznek el, (2) általánosítás, amikor konkrét szabályokat általánosabb nyelvezetben fogalmaznak meg, (3) egyes rendelkezések egyesítése, amikor az összetartozó cikkelyeket egymás mellé, egy címben vagy fejezetben helyezik el, (4) megerősítés, vagyis a törvénykönyv, a kommentárok, az esetjog és a jogtudományi koncepciók összhangba hozatala, (5) módosítás, követve a társadalmi, politikai, kulturális és gazdasági változásokat, (6) hatályon kívül helyezés, (7), áthelyezés, vagyis pl. a *Civil Code* egyes rendelkezéseinek áthelyezése más törvénybe (CUETO-RUA 1989-1990. 160.). Ennek fényében - CUETO-RUA szerint - az 1870-es *Civil Code* rendelkezései hatályon kívül helyezés nélkül is érvényüket veszítették, tehát nem két *Civil Code* vagy egy „*digest*” létezik Louisianában (ahogy azt PALMER gondolja). CUETO-RUA szavaival élve: „*A louisianai Civil Code ép és egészséges.*”⁶⁴

⁶³ Ez a rendelkezés a jelenleg hatályos *Civil Code* 8. Cikkelyében (Art. 8.) továbbra is él.

⁶⁴ „*The Civil Code of Louisiana is alive and well.*” (CUETO-RUA 1989-1990. 172.), hangzott az azóta jól ismert mondat, ami ugyanakkor nem jelentette a vita végpontját, tekintve, hogy PALMER újabb tanulmányban védte meg álláspontját, a CUETO-RUA írásában olvasható ellentmondásokra is rámutatva. Jóllehet mindkét szerző szemléletesen mutatja be saját álláspontját, a magam részéről CUETO-RUA érvelését meggyőzőbbnek tartom.

A jelenleg hatályos louisianai *Civil Code* négy könyve⁶⁵ (Book I. *Of Persons* - „A személyekről”, Book II. *Things and Different Modifications of Ownership* - „A dolgok és a tulajdonjog különböző módosulásai”, Book III. *Of the Different Modes of Acquiring the Ownership of Things* - „A dolgok tulajdonjogának különböző szerzőismódjairól”, Book IV. *Conflict of Laws*⁶⁶ - „Kollíziós jog”) 3556 cikkelyt⁶⁷ tartalmaz.

Érdemes kiemelni, hogy a jelenleg hatályos *Civil Code* egyes rendelkezésein már erőteljesen érezhető a *common law* hatása, Louisiana állam törvényhozói ugyanis több tekintetben igyekeznek összhangba hozni a louisianai polgári jogot az Amerikai Egyesült Államok más tagállamaiban érvényesülő jogszabályokkal.⁶⁸

IV. TÉTELESJOGI-DOGMATIKAI KITEKINTÉS

IV. A. A MÁSÉRT VALÓ FELELŐSSÉG A LOUISIANAI POLGÁRI JOGBAN

A római jog (és továbbélése) iránt érdeklődő, ám annak kutatása terén szerény tapasztalatokkal rendelkező joghallgató számára hasznos kiindulópontot, sőt, sokkal inkább támpontot jelent FÖLDI András 2004-ben megjelent monográfiája, amely mélyrehatóan foglalkozik a másért való felelősség kérdésével.⁶⁹ FÖLDI professzor a másért való felelősséget a római jogban, mindemellett a „klasszikus polgári törvénykönyvekben” mutatja be, polgári jogi (továbbá jogelméleti) kitekintéssel gazdagítva a római jogi vonatkozásban igen precíz és alapos monográfiát.

A másért való felelősségnek a louisianai polgári jogban való jelentkezését a kötelmi jog területén belül, s - ahogy dolgozatom előszavában már jeleztem - a „legfontosabb” esetekre koncentrálni vizsgáltam.⁷⁰ Vizsgálódásom főként a három 19. századi louisianai Polgári Törvénykönyv normaszövegére terjedt ki, többször utalok azonban a jelenleg hatályos *Civil Code*-ra, különösen a képviselő szabályainak ismertetése körében.

⁶⁵ Felhívnam a figyelmet arra, hogy az 1808-as, 1825-ös és 1870-es *Civil Code* három könyvre oszlott, míg a hatályos törvénykönyv négy könyvből áll.

⁶⁶ Az angolszász jog világában a „*Conflict of Laws*” kifejezést a nemzetközi (kollíziós) magánjog megjelölésére használják, s amint látható, annak szabályait (ellentétben például hazánkkal, ahol az 1979. évi 13. tvr.-ben foglalták össze) a polgári törvénykönyvben helyezték el.

⁶⁷ Ebben a vonatkozásban érdekesség, hogy az 1870-es polgári törvénykönyv szintén 3556 cikkelyből áll.

⁶⁸ „*A common law tényerése a joggyakorlatban is erősödő tendenciát mutat*” (HAMZA 2003. 236.).

⁶⁹ Ahogy arra FÖLDI professzor felhívja a figyelmet, a szakirodalomban sokáig elhanyagolt, mellőzött témáról van szó.

⁷⁰ „*A kontraktuális szférában a másért való felelősség akkor jelentkezik, ha az egyik szerződő féllel jogilag releváns kapcsolatban álló személy (tipikusan a teljesítési segéd, de lehet egyéb személy is) a másik félnek a szerződési érdeket sértő módon kárt okoz. A más deliktumáért való felelősség pedig - elvonatkoztatva most a római jog és a modern jog deliktumkonceptiója között fennálló jelentős különbségtől - akkor jelentkezik, ha valaki azon az alapon tartozik felelősséggel más deliktumáért, hogy őt a deliktum elkövetőjéhez meghatározott felelősségalapító jogviszony fűzi.*” (FÖLDI 2004. 96.) A másért való felelősség azonban „nemcsak a kötelmi jog egyéb területein, hanem a személyi, a dologi és az öröklési jogban is jelentkezik” (FÖLDI 2004. 26.). „Csak jelzésszerűen utalok a másért való felelősség jelentkezésére a tutela (Pomp. II enchir. D. 26, 1, 13, 1; Ulp. XXXV ed. D. 26, 7, 5, 3), a rei vindicatio (Paul. XXI ed. D. 6, 1, 16, 1), az ususfructus (Pomp. V Plaut. D. 7, 1, 65 pr.), a cautio damni infecti (Ulp. LXXXI ed. D. 39, 2, 24, 7), a negotium gestum (Paul. IX ed. D. 3, 5, 20, 3), az actio de pauperie (Ulp. XI ed. D. 4, 3, 7, 6), a hereditatis petitio (Paul. XX ed. D. 3, 5, 40, 4), a legatumok (Pomp. VI Sab. D. 30, 48; Afr. VIII quaest. D. 30, 110) és az actio familiae heriscundae (Pomp. III Sab. D. 10, 2, 45, 1) körében” (FÖLDI 2004. 26. lábjegyzet 56.).

IV. A. 1. ELMÉLETI ALAPVETÉS

Dolgozatom - mondhatni - jogdogmatikai alapkövének, FÖLDI professzor fentebb említett monográfiáját tekintetem, következőképpen igyekszem kiemelni abból néhány fontos megállapítást. Louisiana vegyes jogrendszer jellegéből adódóan ugyanakkor további elméleti fejtegetések is szükségszerűnek mutatkoznak.

„Ami a felelősség fogalmának definiálását illeti, mindenekelőtt kénytelen vagyok megállapítani, hogy e rendkívül komplex fogalom esetében egy formállogikailag korrekt definíció megadására nem látok lehetőséget” - írja FÖLDI professzor, monográfiája I. Fejezetében, majd hozzáteszi, hogy „a felelősség szó misztifikálása lenne, ha meg akarnánk alkotni a felelősség egyetlen definícióját, vagy akárcsak egy preferált felelősségfogalmét.”⁷¹ Felfogásában a felelősség „olyan egyetemes értékfogalom, amely alapvető módon járul hozzá a jog és az etika közötti, aligha túlbecsülhető jelentőségű kapcsolat fenntartásához. A jogi felelősség persze nem lehet az erkölcsi felelősség egyszerű tükröződése.”⁷²

Mindazonáltal egy „definíció(pótló jellemzés)” keretében FÖLDI igyekszik elválasztani a felelősségi jelenségeket a nem felelősségi jelenségektől.⁷³ „A jogi felelősség (ill. felelősségi jogviszony) kritériumai: a jogalany szankciós normának való alávetettsége olyan sérelmekkel kapcsolatban, amelyek a jogalany magatartásával jogilag releváns összefüggésben állnak vagy állhatnak, ahol tehát a sérelem szempontjából a jogalany magatartása releváns, vagy általában és elvileg, tehát nem szükségszerűen, releváns lehet, pl. ha a kárt (esetleg) elháríthatta volna.”⁷⁴ Fentiek tükrében a professzor szerint nem beszélhetünk felelősségről - mivel itt helytállási kötelezettségekről van szó⁷⁵ - például a hagyatéki tartozások, a pénzzel tartozó, nem fizető adós, az adós helyett teljesítő kezes, a biztosító, a szavatossággal tartozó eladó, a jogalap nélkül gazdagodó vonatkozásában, az egyetemleges kötelezettek egymás közötti viszonylatában, és a gazdasági társaság tagjainak esetében. A pusztán helytállási kötelezettségeken túl, nem felelősségi kérdés a veszélyviselés (a *vis maior* veszélyének viselése) sem, a *vis maior*ért ugyanis nem felel senki, hanem általában valaki viselni kényszerül.⁷⁶ Különbséget kell tennünk továbbá a felelősség és a kártérítés között, tekintve, hogy „egy dolog a kártérítés, és más dolog a felelősség. Egymást metsző halmazoknak is tekinthetők, amelyeknek van közös területük: a kártérítési felelősség avagy a felelősségen alapuló kártérítés.”⁷⁷

⁷¹ FÖLDI 2004. 84.

⁷² FÖLDI 2004. 87.

⁷³ „A felelősségi és nem felelősségi jelenségek elhatárolásának alapjául az a premissza szolgál, hogy a felelősségi jelenségek körében mindig kimutatható egy szankciós normának való alávetettség, továbbá potenciálisan vagy aktuálisan szerepel egy sérelem, tehát egy, a norma által megkívánttal ellentétes helyzet, amely - legalább potenciálisan - okozati összefüggésbe hozható egy jogellenes és vétkes (tehát Eörsi-féle értelemben felróható, vagyis adott esetben nem föltétlenül vétkes!) magatartással, végül szerepel (potenciálisan vagy aktuálisan) az adott normának megfelelő szankció.” (FÖLDI 2004. 86.)

⁷⁴ FÖLDI 2004. 91.

⁷⁵ „E tényállások körében a kötelezett vétkesége bizonyos értelemben *per definitionem* irreleváns, az exkulpáció lehetősége föl sem merülhet, míg a felelősségi jogviszonyok körében az exkulpáció elvileg mindig elképzelhető, csak adott esetekben (az objektív felelősség körében) a konkrét tételesjogi szabályozás azt nem teszi lehetővé.” (FÖLDI 2004. 92.)

⁷⁶ Kivéteklént említhető, ha (1) valaki szerződésben vállalta a *vis maior*ért való „felelősséget”, (2) az illetőnek felróható, hogy a dolgot *vis maior* érte, továbbá felelt a *vis maior*ért (3) a késedelmes adós, (4) a tolvaj, (5) a generikus szolgáltatással tartozó adós, és (6) az érdekelt adós is, aki katasztrófa helyzetben a mentési munkálatoknál a saját dolgait részesítette előnyben. Hangsúlyozandó azonban, hogy ilyenkor sem beszélhetünk igazán felelősségről, hanem inkább arról, hogy adott esetben kinek kell viselnie a *vis maior* folytán bekövetkezett károkat (FÖLDI-HAMZA 2000. 430.).

⁷⁷ FÖLDI 2004. 93.

A professzor a polgári jogi felelősséget szubjektív, objektív és másért való felelősségre osztja,⁷⁸ „*aszerint, hogy a felelősség saját vétkessége alapján, e vétkességtől függetlenül vagy a károkozóhoz fűződő meghatározott jogviszonya alapján terhel valakit.*”⁷⁹ „*A szubjektív és az objektív felelősség határmezsgyéjén helyezkedik el a másért való felelősség, amely ebből a szempontból bizonyos értelemben átmeneti alakzatnak tekinthető*”,⁸⁰ s „*ez az átmeneti (vagy vegyes) jelleg leginkább akkor mutatkozik meg, amikor valaki saját vétkességétől (culpa in eligendo etc.) függetlenül felelősséggel tartozik más vétkességéért.*”⁸¹ Majd hozzáteszi: „*A másért való felelősség legfontosabb dogmatikai sajátosságát tehát abban látom, hogy egy károkozásért nem (vagy nem egyedül) a károkozó felel, hanem egy másik személy (is), akit valamilyen jogilag releváns kapcsolat fűz a károkozóhoz.*”⁸² „*A két fél közötti kapcsolat azonban nem lehet akármilyen jogviszony, hiszen felelősségalapító jogviszonynak kell lennie. A felelőssé tett személynek olyan helyzetben kell lennie, hogy magatartása potenciálisan javítható annak esélyét, hogy a károsultat nem éri kár*”. A felelősségalapító kapcsolat vonatkozásában kiemelő még, hogy „*az nem alapulhat jogellenes magatartáson.*”⁸³ A kifejtettek tükrében FÖLDI szerint nem tartozik a másért való felelősség körébe példának okáért, a vétőképtelenekért való felelősség, a veszélyes üzemi felelősség, a szállodai felelősség, továbbá a kezes és a biztosító esete sem, mivel ez utóbbiak vonatkozásában csak helytállási kötelezettségekről beszélhetünk.

Hozzátehetjük továbbá, hogy „*a másért való felelősség jelentősége a károsult szempontjából gyakran abban áll, hogy nem kell keresnie a konkrét károkozót, vagy nem kell annak korlátozott fizetőképessége miatt rosszabb pozícióba kerülnie, hanem egy számára jobban elérhető, és sok esetben fizetőképesebb személlyel szemben érvényesítheti követelését.*”⁸⁴

⁷⁸ A jelzett fogalmak értelmezése, határainak megvonása meglehetősen tarka képet mutat a szakirodalomban, amint arra FÖLDI felhívja a figyelmet. „*Az magától értetődik, hogy az objektív és a szubjektív felelősség megkülönböztetésének nem szabad az e disztinkciót megillető orientációs, „iránytű”-szerepnél nagyobb jelentőséget tulajdonítani. Sokan rámutattak már arra, hogy a magas fokra beállított szubjektív felelősség (mint amilyen a római jogban a bonus pater familias diligentiaja volt), az emberek jelentős része számára valójában objektív mércét jelent, amelyet saját diligentia in concretójukkal sokszor nem tudnak megütni, amikor is objektív alapon vétkesnek minősülnek. Másfelől nyilvánvaló az is, hogy az objektív felelősség éppen azért különbözik a vis maiorra is kiterjedő veszélyviseléstől, mert az objektív felelősség körében sem teljesen irrelevánsak a szubjektív momentumok, (hiszen a casus minor elvileg [de csak elvileg] elhárítható balesetet jelent), sőt az objektív felelősség szociológiai szempontból igen gyakran vétkességet takar.*” (FÖLDI 2004. 95.)

⁷⁹ FÖLDI 2004. 30.; „*Megítélésem szerint egy felelősségi viszony másért való felelősségi jellege nem függ attól, hogy a vétkességi momentum melyik [...] variációja forog fenn. A másért való felelősség döntő kritériuma ugyanis nem az egyik vagy a másik fél vétkessége, hanem az a felelősségalapító jogviszony, amely a felelőssé tett személyt a segédhez (károkozóhoz) fűzi, a vétkességi momentum szempontjából pedig elegendő az, ha legalábbis elvileg, potenciális értelemben fölvehető a felelőssé tett személy, ill. a károkozó vétkességének kérdése. Ha viszont a felelőssé tett személy és a segéd (károkozó) vétkessége eleve és teljes mértékben irreleváns, akkor nemcsak másért való felelősségről, hanem semmiféle felelősségről nem lehet beszélni, mert ilyenkor már az abszolút helytállás területén járunk.*” (FÖLDI 2004. 98.)

⁸⁰ „*A másért való felelősségnek egy további aspektusból is kiemelkedő jelentőséget tulajdoníthatunk. Serrao szerint a másért való felelősség az ősi jogokban ismert (és néha később is visszakisértő) kollektív felelősség, másfelől a saját cselekményért való egyéni (individuális) felelősség közötti átmenetet jelentő stádiumként alakult ki a jogtörténet hajnalán.*” (FÖLDI 2004. 17.)

⁸¹ FÖLDI 2004. 96.

⁸² FÖLDI 2004. 100.

⁸³ FÖLDI 2004. 99.

⁸⁴ FÖLDI 2004. 101.

Az angol és az amerikai jogtudományban a másért való felelősség alakzata *vicarious liability*⁸⁵ néven ismert,⁸⁶ amelynek speciális vonásait az alábbiakban igyekszem megvilágítani.

Előljáróban leszögezném, hogy az angolszász jogtudomány - többségi - felfogásában a *vicarious liability* az objektív felelősség egyik speciális alakzata⁸⁷ (McCARTHY 2004-2005. 1.). Objektív jellegű ez a felelősség annyiban, hogy a felelőssé tett személy saját vétkességétől függetlenül felel a vele jogilag releváns viszonyban álló személy(ek) károkozó cselekményeiért. Mindez nem áll - tényleges - ellentmondásban FÖLDI nézetével, aki - mint azt fentebb már említettem - a másért való felelősséget a szubjektív és az objektív felelősség közötti átmeneti alakzatnak tekinti. FÖLDI ugyanis a vétkességi momentumot vizsgálva megjegyzi, hogy „a másért való felelősség bizonyos esetei - a törvényi és a konkrét „történeti” tényállások szintjén egyaránt konstataálhatóan - átfedésben vannak az objektív felelősséggel, attól mégis különböznek abban, hogy a közönséges objektív felelősség körében a kötelezett bárki cselekményéért felelősséggel tartozik (pl. a custodia-kötelezett bármely persona extranea által elkövetett lopásért felel), a másért való objektív felelősség esetében viszont csak meghatározott személy cselekményéért áll fenn a felelősség”.⁸⁸ Természetesen a felelőssé tett személy és a konkrét károkozó közötti jogviszony a *vicarious liability* esetében is kiemelkedő relevanciával bír. A „klasszikus”, vagy tipikusnak tekinthető jogviszony, amely ebben a körben értékelhető, tehát felelősségalapító jogviszonynak tekinthető, a *master* és a *servant*⁸⁹ közötti viszony. A *master* felelősséggel tartozik a *servant* azon deliktumaiért, amelyeket a *servant* az alkalmazása körében követett el. Louisianában is ez a - voltaképpen - alkalmazottakért való felelősség a *vicarious liability* „alapesete”. Nem tekinthetők egységesnek a szakirodalmi - és joggyakorlati - állásfoglalások a *principal* és az *agent* közötti viszony tekintetében,⁹⁰ ugyanis amíg minden szerző egyetért abban, hogy a *master* és a *servant* közötti viszony *vicarious liability*-t eredményez, addig igen nagy véleménykülönbségek mutatkoznak a tekintetben, hogy a *principal* és az *agent* viszonylatában is beszélhetünk-e erről. „Jó nevű szerzők - olyanok mint Fleming, Balkin és Davis - azon a véleményen vannak, hogy az agency-vel összefüggésben nincs helye a *vicarious liability* tárgyalásának, amely így kizárólag a *master/servant* jogviszonyban értelmezhető”,

⁸⁵ Jogi szakszótárakban a *vicarious liability* fordításaként az alábbi kifejezések szoktak szerepelni: „felelősség közreműködőért”, „mögöttes felelősség”, „képviselő károkozása”, „közreműködő felelőssége”, „felelősség más helyett”. A továbbiakban - a szabatosság kedvéért - az eredeti angol nyelvű kifejezést fogom használni.

⁸⁶ „A *vicarious liability* vonatkozásában Angliában régtől fogva, és még ma is hivatkoznak a közvetve a római jogból származó *qui facit per alium, facit per se, valamint a középkori eredetű respondeat superior regulára, amely utóbbi az angol irodalomban 1601 óta jól dokumentálható” (FÖLDI 2004. 23.).*

⁸⁷ E helyütt utalnék BARAK nézetére, aki 1966-ban írott tanulmányában kifejti, hogy az ember - fő szabály szerint - saját cselekményeiért tartozik felelősséggel, s mindazok az esetek, amelyek nem tartoznak a személyes felelősség (*personal liability*) körébe, a *vicarious liability* fogalma alá vonhatók, és *vice versa*. BARAK kifejti, hogy bizonyos esetekben a felelősség voltaképpen - az önálló felelősségi alakzatnak tekintett, általa javasolt új terminussal élve - „vegyes felelősség” (*mixed liability*), amely a *personal liability* és a *vicarious liability* elemeit vegyíti. A *mixed liability* jelentőségét taglalva a szerző példaként említi - többek között - a kórházak felelősségét. Amíg ugyanis a *vicarious liability* megállapíthatóságához azt kell bizonyítani, hogy az orvos a kórház alkalmazottja és az alkalmazása során gondatlanul kárt okozott egy harmadik személynek, a *mixed liability* esetén elegendő annak bizonyítása, hogy az orvos a beteg kezelése során megszegte valamely kötelezettségét, függetlenül attól, hogy ez szerződéses vagy valamely egyéb, általános kötelezettsége volt. BARAK véleménye szerint: „Az angol common law hamarabb felismerte a *mixed liability* mint a *vicarious liability* alakzatát”, így „Lord Holt döntései, amelyek lefektették a *vicarious liability* alapjait, valójában a *mixed liability* esetei voltak: *Boson v. Sanford* (1691), *Tuberville v. Stampe* (1698), *Middleton v. Fowler* (1688), *Hern v. Nichols* (1709)” (BARAK 1966. 168.).

⁸⁸ FÖLDI 2004. 99.

⁸⁹ A *servant* szó „szolga” és „alkalmazott” jelentésben is magyarra fordítható. A „szolga” és az „alkalmazott” természetesen egymáshoz közeli, ám teljes mértékben mégsem egyező kategóriának tekinthetők, ugyanis amíg a louisianai Polgári Törvénykönyv 1808-as (és 1825-ös) szövegváltozata idején még rabszolgák is éltek a louisianai társadalomban, s a Törvénykönyv a *servants* két kategóriáját ismerte (szabad szolgák és rabszolgák), addig 1870-ben a rabszolgákra vonatkozó rendelkezések már nem szerepelnek a Törvénykönyvben. Az 1870-es *Civil Code*-ban és a hatályos törvénykönyvben a „*master and servant*” viszonyában tulajdonképpen az alkalmazottakért való felelősséget értékelhetjük. (Ld. még a „Szerződésen kívüli másért való felelősség” cím alatt írottakat)

⁹⁰ A *principal* és az *agent* fogalmát, s a kettő közötti jogviszony jellegzetességeit a „Szerződések körében fennálló másért való felelősség” cím alatt tárgyalom.

ugyanakkor „más szerzők - mint Gardiner, McGlone, Trindade, Cane, Luntz, és Hambly - álláspontja szerint a jognak a principal/agent viszonyban is el kell ismernie a vicarious liability alakzatát” (McCARTHY 2004-2005. 9.).⁹¹ Annyi bizonyos, hogy általában véve nem beszélhetünk a principalnak az agent cselekményeiért való felelősségéről. Louisiana-ban, amint azt alább látni fogjuk, a principal felelőssége az agent deliktumaiért akkor merül fel, ha az agent egyben a principal alkalmazottja (servant) is. Összetettebb szabályokkal találkozunk az agent által kötött szerződés, és annak teljesítése vonatkozásában (ld. alább).

A vázolt elméleti alapvetés tükrében nem marad más hátra, mint hogy a másért való felelősség kérdését konkrét normaszövegeken keresztül próbáljuk meg elemezni.

IV. A. 2. SZERZŐDÉSEN KÍVÜLI MÁSÉRT VALÓ FELELŐSSÉG

A más deliktumáért való szerződésen kívüli felelősség általános szabályai az 1808-as Polgári Törvénykönyv III. Könyvének IV. Címében (*Of engagements formed without agreement or of quasi contracts and quasi offences*), annak is II. Részében (*Of Quasi Crimes or Offences*) található.⁹² Hangsúlyoznám, hogy „a (középkori) latin *quasi delictum* kifejezésnek megfelelő terminus technicusok a mai polgári törvénykönyvek közül mindenekelőtt a Code civilben, valamint néhány további, a francia modellt követő polgári törvénykönyvben található meg”.⁹³

Eltérő szakirodalmi álláspontok vannak arra vonatkozóan, hogy mit tekinthetünk a római jogi *quasi delictum* kategória - amely körbe a római jogban a lakás gazdájának delictumszerű felelőssége, felelősség a nyilvános helyen elhelyezett, felfüggesztett és leeséssel fenyegető tárgyakért, a hajósok, vendéglősök, fogadósok delictumszerű felelőssége, valamint a (több szempontból aggályos) kötelességzegő bíró felelőssége tartozott - közös dogmatikai alapjának. FÖLDI professzor nézete szerint „a *iudex qui litem suam fecit amúgy is vitatható alapon idesorolt tényállásától eltekintve a quasi delictumok közös nevezőjét éppen a más delictumáért való felelősségben találhatjuk meg*”.⁹⁴ Eltérő álláspontot képvisel - a FÖLDI által hivatkozott szerzők közül néhányat említve - például ALBERTARIO (aki úgy véli, hogy a *delictumok* elkövetéséhez *dolus*, a *quasi delictumokhoz culpa* szükséges), WOLODKIEWICZ (aki szerint e tényállásoknak nincs egységes kritériuma), ROBINSON (aki szerint a *quasi delictumok* kategóriája didaktikai célú csoportosítás eredménye), s az újabb irodalomban például D'ORS, STEIN, HOCHSTEIN, GALLO és ZIMMERMANN (akik az objektív felelősséget tartják a *quasi delictumok* összekötő elemének).⁹⁵ „Aligha tagadható, hogy ha a *quasi delictumok* másért való felelősségként való - a XIII. század óta a mai napig is oly sokszor

⁹¹ Különböző elméletek vannak arra vonatkozóan, hogy a *principal* milyen alapon és milyen mértékben tehető felelőssé az *agent* cselekményeiért. Egyes elképzelések szerint a *principal* és az *agent* egyetemlegesen felel az *agent* bármely károkozó cselekményéért, amelyet az *agent* tényleges vagy látszólagos *authority* keretében követett el. Mások úgy vélik, hogy a *principal* a szerződés alapján az *agentre* ruházott *authority* körében tartozott felelősséggel. A legszűkebb felfogás is elismeri a *principal* felelősségét az *agent* károkozó cselekményeiért, azonban azokra az esetekre korlátozva, amikor az *agent* egyben a *principal* alkalmazottja (*servant*) is. Ismét más szerzők véleménye szerint a *principal* az *agent* cselekményeiért közvetlen felelősséggel (*direct liability*), míg a *master* a *servant* cselekményeiért mögöttes felelősséggel (*vicarious liability*) tartozott, hozzátéve, hogy ennek a megkülönböztetésnek viszonylag csekély gyakorlati jelentősége van (McCARTHY 2004-2005. 11.)

⁹² Ez is erősíti FÖLDI professzor megjegyzését, miszerint a más deliktumáért való szerződésen kívüli felelősségnek van *sedes materiae*-je, míg a kontraktuális másért való felelősség szabályai a modern polgári törvénykönyvekben általában szétszórtnan helyezkednek el a kötelmi jog általános ill. különös szabályai között (FÖLDI 2004. 388.). Az 1825-ös és az 1870-es Polgári Törvénykönyvben a szerződésen kívüli tényállásokból eredő köteleket a III. Könyv V. Címe (*Of quasi contracts, and of offenses and quasi offenses*) szabályozza. Fontos - és az alábbiakban még tárgyalt - szabályok találhatóak a másért való felelősségre vonatkozóan a Törvénykönyv (a *master/servant* viszonyát részletező) I. Könyvének VI. Címében.

⁹³ FÖLDI 2004. 318.

⁹⁴ FÖLDI 2004. 221.

⁹⁵ FÖLDI 2004. 221-228.

fölmerült - értelmezése a polgári jogi kodifikációkban, vagy legalább a jogtudományban felmerült volna, akkor a modern magánjogi dogmatika egy értékes kategóriával lehetne gazdagabb”.⁹⁶ A római jog továbbélése során a római jogi tradícióval való szakítást jelentette a *quasi delictum*oknak a gondatlan károkozással való fogalmi azonosítása, amely például a francia jogtudományban már a XVIII. században általánossá vált.⁹⁷

Nehéz megítélni - legalábbis a normaszövegek szintjén - hogy a louisianai polgári jogban egészen pontosan mit tekinthetünk a deliktumok és a kvázideliktumok közötti választóvonalnak. A három (19. századi) *Civil Code* - ahogy arra fentebb már utaltam - egy közös cím alatt (*Of offenses and quasi offenses*) tárgyalja mindkét kategóriát. Az 1808-as Törvénykönyv ugyan meghatározza - a szerződésen kívüli tényállásokból származó kötelek általános szabályai között - a kvázideliktumok fogalmát („A kvázideliktumok egy személy vétkes cselekményei, amelyekért a szabálysértési vagy a bűnügyi hatóság előtt felelősségre nem vonható, de kötelezettsége keletkezik a cselekményével okozott kár megtérítésére.”)⁹⁸, nem kapunk azonban támpontot arra vonatkozóan, hogy ezen tényállások miben különböznek a deliktumoktól. Egészen biztos, hogy a törvénykönyvek nem másért való felelősség értelemben használják a „*quasi-offenses*” kifejezést, bár kétségtelen, hogy a más deliktumáért való felelősség keretszabályát, illetőleg annak tényállásait e körben helyezte el a jogalkotó.

Az 1808-as *Civil Code* a más deliktumáért való szerződésen kívüli felelősség keretszabályát - az „*Of Quasi Crimes or Offences*” (III. Könyv, IV. Cím, II. Rész) rendelkezései körében - a következőképpen fogalmazza meg: „Minden személy felelősséggel tartozik nem csupán azokért a károkért, amelyeket saját cselekményével okoz, hanem felel mindazon személyek cselekményéért is, akikért felelősséggel tartozik, továbbá mindazon dolgokért, amelyek az őrizetében vannak.”⁹⁹ A további cikkelyek részletezik, pontosítják azon eseteket, amikor valaki más károkozásáért felelősséggel tartozik.

Az 1808-as Törvénykönyv által említett - alábbi - másért való felelősségi alakzatok közös vonása, hogy a felelőssé tett személy kizárólag abban az esetben vonható felelősségre, ha megállapítható, hogy a károkozást megelőzhette volna, és ezt elmulasztotta.¹⁰⁰ E körbe tartozott:

⁹⁶ FÖLDI 2004. 228.

⁹⁷ FÖLDI 2004. 320-322.

⁹⁸ „Cc 1808: 3.4. Art. 4. *Quasi offences are a man's act on his part faulty, not liable indeed to be punished by the simple correctional or criminal police, but obliging him to make some reparation of the damage resulting from them.*”

⁹⁹ „Cc 1808: 3.4. Art. 20. *Every person is responsible not only for the damage which he causes by his own act, but also for that which is caused by the act of any person of whom he is answerable, or by any thing which is in his keeping.*” Hasonló meghatározással találkozunk az 1870-es Polgári Törvénykönyvben („Cc 1870: Art. 2317. *We are responsible, not only for the damage occasioned by our own act, but for that which is caused by the act of person for whom we are answerable, or of the things which we have in our custody.*”), s ez utóbbi szerepel - szó szerint - a hatályos *Civil Code*-ban is (Art. 2317.) „*Acts of others and of things in custody*” címszó alatt.

¹⁰⁰ „A fenti esetekben a felelősség kizárólag akkor állapítható meg, ha a master vagy a munkaadó, a tanár és az iparosmester megakadályozhatta volna a károkozó cselekményt, és ezt elmulasztotta.” („*In the above cases, responsibility only attaches, when the masters or employers, teachers and artisans, might have prevented the act which caused the damage, and have not done it.*”) Cc 1825: Art. 2299.; Cc 1870: Art. 2320; hasonló megfogalmazásban Cc 1808: 3.4. Art 20. Az 1808-as Törvénykönyv ehhez még hozzáteszi, hogy az említett személyek akkor tekinthetők a károkozó cselekmény megelőzésére képesnek, ha gondatlanság terheli őket a felügyelet tekintetében, vagy a cselekményt a jelenlétükben követték el („Cc 1808: 3.4. Art. 20. *They are considered to have been able to prevent the delinquency, when it was committed through their neglect to watch over the conduct of those for whom they are answerable, or when it was committed in their presence.*”). A rabszolgák cselekményeiért fenálló felelősség körében azonban ennél szigorúbb szabályokat találunk (ld. alább).

(1) a szülők felelőssége a kiskorú gyermekek cselekményeiért¹⁰¹, aminek mintájára a gyám a gyámolt (Cc 1825: Art. 2297.; Cc 1870: Art. 2318.), illetőleg az elmebetegek gondnoka a gondnokolt cselekményeiért felelt (Cc 1825: Art. 2298.; Cc 1870: Art. 2319.),

(2) a *master* felelőssége a *servant* - a rá bízott feladat ellátása során - elkövetett cselekményeiért,¹⁰² (a *principal* felelőssége az *agent* - a rá bízott feladat ellátása során - elkövetett cselekményeiért),¹⁰³

(3) a tanár és az iparosmester felelőssége a tanítványok és az inasok azon cselekményeiért, amelyet felügyeletük alatt követtek el.¹⁰⁴

Ki kell emelnünk, hogy a louisianai polgári jogban ezek az esetek tekinthetők a másért való felelősség legadekvátabb formáinak.

A louisianai polgári törvénykönyvek a másért való felelősség körében tárgyalják az állattartóknak a tulajdonukban álló állatok által okozott károkért való felelősségét is.¹⁰⁵ A másért való deliktualis felelősség keretszabályának szóhasználatából következően ugyanis egyrészt felelünk mindazon személyek cselekményéért, akikért felelősséggel tartozunk, másrészt mindazon dolgokért is, amelyek az őrizetünkben¹⁰⁶ vannak.¹⁰⁷ FÖLDI professzor, aki a szóban forgó tényállást nem tekinti a másért való felelősség körébe tartozónak, megjegyzi, „*a noxális felelősség továbbélése kapcsán érdemes utalni arra, hogy az állatokkal kapcsolatos noxális felelősség módosult formában tovább él pl. a mai osztrák, holland és louisianai jogban*”.¹⁰⁸ Az 1870-es Polgári Törvénykönyv lehetővé tette, hogy amennyiben az állat elveszett vagy egy napnál hosszabb időre elcsatangolt, az állattartó az állatnak a sértett részére történő átadásával mentesítse magát a felelősség alól, kivéve ha veszélyes állatról volt szó, amely esetben pénzben kellett megtérítenie a kárt.¹⁰⁹

A fentebb már említett alkalmazottakért, illetőleg (az 1808-as és 1825-ös *Civil Code*-ban) a rabszolgákért való felelősség részletszabályait az „*Of Master and Servant*” Cím alatt olvashatjuk. Az alkalmazottakért való felelősség kapcsán, római jogi vonatkozásban - FÖLDI professzor szavaival élve - elmondható:

¹⁰¹ „Cc 1808: 3.4. Art. 20. Az *apa*, illetőleg a *férj halála után az anya*, felelősséggel tartozik kiskorú gyermekei vétkeiséért.” („*The father, and after the death of the husband, the mother is responsible for the delinquency of their minor children.*”) Az 1825-ös és 1870-es *Civil Code* szerint a szülők a velük együtt lakó kiskorú és fel nem szabadított gyermekek cselekményéért tartoztak felelősséggel. Amennyiben a gyermekeket más személyek felügyelete alá helyezték, a gyermekek károkozása esetén a szülők ezen személyek ellen visszkereseti jogot kaptak (Cc 1825: Art. 2297.; Cc 1870: Art. 2318.).

¹⁰² A kérdést alább még vizsgálom.

¹⁰³ A „Szerződések körében fennálló másért való felelősség” című alfejezetben elemzett *principal/agent* viszony tekintetében előljáróban annyit megjegyeznék, hogy amíg az 1808-as *Civil Code* egyazon bekezdésben rendelkezik a *master/servant* és a *principal/agent* viszonylatában jelentkező másért való felelősségről (Cc 1808: 3.4. Art. 20. „*Masters and principals are responsible for the delinquency of their servants and agents in the functions in which they have employed them.*”), addig az 1825-ös és az 1870-es Polgári Törvénykönyv a *principal* felelősségéről ebben a körben már nem rendelkezik (Cc 1870: Art. 2320. „*Masters and employers are answerable for the damage occasioned by their servants and overseers, in the exercise of the functions in which they are employed.*”). BARAK szerint a *master* és a *principal*, továbbá a *servant* és az *agent* kifejezések eredetileg szinonimák voltak (BARAK 1966. 168.), így talán ez indokolja az 1808-as Törvénykönyv szóhasználatát, és nem arról van szó, hogy a Törvény kimondta volna a *principal*nak az *agent* deliktumaiért való általános szabályát.

¹⁰⁴ Cc 1808: 3.4. Art. 20.; Cc 1825: Art. 2299.; Cc 1870: Art. 2320.

¹⁰⁵ Cc 1808: 3.4. Art. 20.; Cc 1825: Art. 2301.; Cc 1870: Art. 2321.

¹⁰⁶ A *custodia* (=őrizet) római jogi fogalmának elemzésére nem térnek ki, csupán utalok arra, hogy a szakirodalomban a mai napig lezártnak nem tekinthető vita folyik arról, hogy a római jogi *custodia*-felelősséget szubjektív vagy objektív alapú felelősségi alakzatnak tekinthetjük-e (FÖLDI-HAMZA 2000. 429.). A louisianai polgári jogban - a másért való felelősség keretszabályát megfogalmazó mondat második fordulata szerint - az őrizetünkben levő dolgokért is felelősséggel tartozunk.

¹⁰⁷ Cc 1808: 3.4. Art. 20.; Cc 1825: Art. 2296.; Cc 1870: Art. 2317.

¹⁰⁸ FÖLDI 2004. 379.

¹⁰⁹ „Cc 1870: Art. 2321. *The owner of an animal is answerable for the damage he has caused; but if the animal had been lost, or had stayed more than a day, he may discharge himself from this responsibility, by abandoning him to the person who has sustained the injury; except when the master has turned loose a dangerous or noxious animal, for then he must pay for all the harm done, without being allowed to make the abandonment.*”

„Az alkalmazott - vagyis az alkalmazott hatalma alatt nem álló, általa rendszerint *locatio conductio operarum* alapján foglalkoztatott személy - deliktumáért való szerződésen kívüli felelősség megállapításától a római jogtudósok idegenkedtek. E tényállásra általános szabály nem létezett. A *praetori edictum* csak az adóbérlőket (*publicani*), továbbá a hajósokat (*nautae*) és a fogadókat (*caupones, stabularii*) tette felelőssé az alkalmazottak által elkövetett deliktumokért.” (FÖLDI 2004. 188.) Hozzátehetjük még:

„A római jog továbbélésére tekintettel azt is mondhatjuk, hogy a hajósi-fogadói kvázideliktualis felelősség jelenti az egyetemes magánjogtörténetben az alkalmazott deliktumáért való felelősség prototípusát, azt a modellt, amelynek általánosítása révén az alkalmazott deliktumáért való felelősség a modern jogokban megszületett.” (FÖLDI 2004. 217.)

Az 1808-as (és az 1825-ös) Polgári Törvénykönyv a *servants*¹¹⁰ két kategóriáját különböztette meg:¹¹¹ szabad szolgák (*free servants*) és rabszolgák (*slaves*).¹¹²

A szabad szolgáknak (azok, akik munkaerejüket kötik le, adják bérbé, meghatározott feltételek és díjazás mellett)¹¹³ is több kategóriája volt, így:

- (1) azok, akik munkaerejüket - egy napi, heti, havi, vagy éves időtartamra - adják bérbé, meghatározott munkabér fejében,¹¹⁴
- (2) azok, akik határozott ideig valamely konkrét ellenszolgáltatás elvégzését vállalják,¹¹⁵ továbbá
- (3) azok az iparosinasok, akik valakinek a szolgálatába szegődnek, annak érdekében, hogy szakmai ismeretekre tegyenek szert.¹¹⁶

Általános szabály szerint a *master* felel a *servant* által elkövetett deliktumokért és kvázideliktumokért.¹¹⁷ Az erre vonatkozó cikkely tehát kimondja az alkalmazottakért való felelősség

¹¹⁰ Korábban már utaltam rá, hogy a *servant* szó többféleképpen magyarázható (ld. a 90. jegyzetben írottakat).

¹¹¹ „*There are in this State two classes of servants, to wit: the free servants and the slaves.*” Cc 1808: 1.1. Art. 1.; Cc 1825: Art. 155.

¹¹² A rabszolgaság története Amerikában az indián lakosság leigázásával kezdődött a 15. században, amit az afrikai rabszolgák behurcolása követett, miután az indián rabszolgák száma csökkenni kezdett. A rabszolgaságra vonatkozó szabályozás jogi hátterét - az Amerikai Egyesült Államok többi tagállamától eltérően - csak Louisiana államban képezte a római jog (ami egyben meg is könnyítette a louisianai jogászok számára a jogi normák kialakítását), kiegészítve mindezt azzal, hogy annak a római jogon kívül egyéb forrásai is voltak (OPPENHEIM 1939-1940. 384.). A rabszolga státusza mindazonáltal eltérő volt Louisianában és a római jogban, ami egyrészt a két társadalom közötti strukturális különbségek eredménye, másrészt fontos eltérés, hogy amíg a római rabszolga sokszor művelt ember, addig a louisianai rabszolgák Afrikából behurcolt tanulatlan emberek voltak (OPPENHEIM 1939-1940. 396.). A rabszolga - a római joghoz hasonlóan - sajátos „kettős” helyzetben volt. Ez a „kettős” jelleg a római jogban abban mutatkozott meg, hogy a rabszolga egyrészt nem jogalany, hanem jogtárgy, urának tulajdonában áll. Ennek ellenére a rabszolga mégsem tekinthető közönséges „dolognak” vagy „tárgynak”, hiszen emberi mivoltát még jogi vonatkozásban is elismerték (FÖLDI-HAMZA 2000. 212.). A római jogban hosszú fejlődés eredményeként alakult ki a rabszolgákkal való könyörtelen bánásmód elleni védelem. Mind az 1808-as, mind az 1825-ös Polgári Törvénykönyvben találunk a rabszolgák védelmét biztosító rendelkezéseket. Érdekes, hogy - a római jog mintájára - az 1808-as *Civil Code* (a haszonélvezet szabályainak körében) kimondja, hogy a rabszolga gyermeke nem tekinthető gyümölcsnek (Cc 1808: 2.3. Art. 12.), az 1825-ös Polgári Törvénykönyvben azonban már azt olvashatjuk, hogy a rabszolga gyermeke a természetes gyümölcsök (*natural fruits*) közé tartozik (Cc 1825: Art. 537.). A rabszolgákat élők közötti és halál esetére szóló ügyletek keretében lehetett felszabadítani (latin: *manumissio*; angol: *manumission*). Az 1825-ös *Civil Code* szerint a *manumissio* feltétele volt, hogy a rabszolga elérje 30. életévét (kivéve akkor, ha a rabszolga megmentette urának, vagy ura feleségének, illetőleg gyermekeinek életét, mely esetben életkorától függetlenül felszabadítható volt), továbbá, hogy a felszabadítás előtti legalább 4 évben jó magaviseletet tanúsítson (Cc 1825: Art. 185-186.). „A római jog hatására vezethető vissza az is, hogy Louisianában a rabszolgafelszabadítás kevesebb jogi akadályba ütközött, mint más rabszolgatartó USA államban. További sajátossága a louisianai jogrendszernek, hogy 1857-ig a rabszolgák - felszabadításuk érdekében - maguk is indíthatnak pert.”, írja HAMZA Gábor (HAMZA 2002. 265.). Louisiana államban a rabszolgaság intézményét az 1864. évi Alkotmány 1. szakasza törölte el, s ennek megfelelően az 1870-es Polgári Törvénykönyvben a rabszolgaságra vonatkozó cikkelyek már nem szerepelnek.

¹¹³ Cc 1808: 1.6. Art. 2.; Cc 1825: Art. 156.; Cc 1870: Art. 163.

¹¹⁴ Cc 1825: Art. 157. (1) bek.; Cc 1870: Art. 164. (1) bek.

¹¹⁵ Cc 1825: Art. 157. (2) bek.; Cc 1870: Art. 164. (2) bek.

¹¹⁶ Cc 1825: Art. 157. (3) bek.; Cc 1870: Art. 164. (3) bek.

¹¹⁷ „*The master is answerable for the offenses and quasi-offenses committed by his servants, according to the rules which are explained under the title: Of quasi-contracts, and of offenses and of quasi-offenses.*” Cc 1808: 1.6. Art. 13.; Cc 1825: Art. 170.; Cc 1870: Art. 176.

keretszabályát, mindemellett utal a Törvénykönyv deliktumokat és kvázideliktumok tárgyaló részeire.

Az alkalmazottakért való felelősség mellett, az 1808-as és 1825-ös *Civil Code*-ban még létezett a rabszolgákért fennálló felelősség is, amelyre a másért való felelősség tárgyalása kapcsán szintén szükséges kitérni.

Az 1808-as *Civil Code* meghatározása szerint: „A rabszolga urának hatalma alatt áll, oly módon, hogy ura eladhatja őt, rendelkezhet személye, tevékenysége és munkája felett, s a rabszolga nem tehet semmit, nem birtokolhat, nem szerezhet semmit, kivéve azt, amit urának szerezhet”.¹¹⁸ A meghatározás - amely az 1825-ös Polgári Törvénykönyvben is (Cc 1825: Art. 35.) hasonlóképpen szerepel - a rabszolgákat inkább a dolgokkal egy sorban állónak tekinti,¹¹⁹ ám a bírósági gyakorlat többször rámutatott arra, hogy a rabszolga bizonyos tekintetben személynek minősül (OPPENHEIM 1939-1940. 397.).

A *master* rabszolgájának deliktumai és kvázideliktumai által okozott károkért is felelősséggel tartozott.¹²⁰ E felelősség igen szigorú volt, mivel az 1808-as Törvénykönyv külön kiemeli, hogy a *master* felelőssége akkor is fennállt, ha a károkozó cselekményt

- (1) a távollétében követték el,
- (2) nem lett volna lehetősége megelőzni azt, illetőleg
- (3) ha a *master* nem terheli gondatlanság.¹²¹

Ugyanakkor a rabszolga urának lehetősége nyílt arra, hogy a rabszolgát a sértettnek átadja, ami a *noxális* felelősség¹²² továbbélésének tekinthető. „A *noxális* felelősség a római jogban a másért való felelősség általános - de távolról sem egyetlen -, egyszersmind több szempontból is különleges formája volt”.¹²³

A rabszolga károkozása esetén tehát a *master* a rabszolgát a sértett tulajdonába adhatta,¹²⁴ hasonlóan a római joghoz, ahol a *noxába* adás a rabszolgának a hatalomgyakorló által a sértett részére történő kiadását jelentette a *delictum* alapján járó *poena* megfizetése helyett. Ennek a - *master* részére biztosított - kedvezménynek azonban a louisianai jogban több feltétele is volt. Egyrészt a *master* köteles volt a kártérítési kötelezettséget előíró bírói ítélet hozatalát követő három napon belül átadni a rabszolgát a sértettnek. A másik feltétel az volt, hogy ne lehessen megállapítani, hogy a károkozó cselekményt a rabszolga a *master* utasítására, parancsára követte el, mivel ebben az esetben maga a *master* felelt a károkozásért.

¹¹⁸ „Cc 1808: 1.1. Art. 13. A slave is one who is in the power of a master and who belongs to him in such a manner, that the master may sell him, dispose of his person, his industry and his labor, and who can do nothing, possess nothing, nor acquire any thing, but what must belong to his master.”

¹¹⁹ Ezt erősíti az a tény is, hogy a Törvénykönyv a dologi jogi részben, a dolgok osztályozása kapcsán, a rabszolgákat az ingatlan dolgok (!) közé sorolja.

¹²⁰ Cc 1808: 1.6. Art. 21.; Cc 1825: Art. 180.

¹²¹ „Cc 1808: 3.4. Art. 21. The master is, in like manner, is answerable for the delinquency or damage committed by his slaves, although the fact has been committed out of his presence, or though he could not have prevented it, and cannot be reproached with negligence.”

¹²² „Noxális felelősségről általában akkor beszélünk, ha a hatalomalatti (elsősorban a filius familias vagy a rabszolga) delictumot követ el, amikor is a sértettnek jogában áll megindítani a hatalom gyakorlója - pontosabban a mindenkori hatalomgyakorló, közelebről az elkövető fölött a perindításkor hatalmat gyakorló pater familias ill. dominus, de adott esetben a jó- ill. a rosszhiszemű birtokos, a haszonélvező vagy a záloghitelező - ellen a deliktumnak megfelelő poenalis actiót mint noxalis actiót” (FÖLDI 2004. 103.). Hozzá kell tennünk, hogy a „noxális felelősség strictu sensu nem tartozik a másért való felelősség körébe, mert tulajdonképpen még felelősségi természete is kétséges, más szempontok alapján azonban a másért való felelősség tárgyalása kapcsán nem mellőzhető” (FÖLDI 2004. 23. lábjegyzet 50.).

¹²³ FÖLDI 2004. 111.

¹²⁴ Cc 1808: 1.6. Art. 22.; Cc 1825: Art. 181.

A louisianai polgári jogban a *master* által átadott rabszolgát a sértett nyilvános árverésen eladhatta, s követelését az árverésen kapott vételárból elégíthette ki. A többletre - tehát a rabszolgáért kapott vételárnak arra a részére, amely a rabszolga által okozott kár összegét meghaladta - a rabszolga ura igényt tarthatott, s mentesült a *master* a felelősség alól abban az esetben is, ha a vételár a kár összegét teljes mértékben nem fedezte.

Az 1870-es Polgári Törvénykönyvben a rabszolgákra vonatkozó cikkelyek már nem szerepelnek, így a római jogi *noxális* felelősség továbbélésének ez a formája eltűnt.

Az 1808-as Törvénykönyv az épület gazdájának¹²⁵ felelősségére vonatkozó szabályokat a másért való felelősség keretszabályának kimondása előtt, de a szerződésen kívüli tényállásokból származó kötelek között helyezte el (Cc 1808: Arts. 16-18.), ellentétben az 1825-ös (Cc 1825: Art. 171.), továbbá az 1870-es *Civil Code*-dal (Cc 1870: Art. 177.), amelyek a szóban forgó tényállást az „*Of Master and Servant*” cím alatt tárgyalták. E speciális tényállás jelentőségét - többek között - az adja, hogy „*a római jog bizonyos intézményei, így például az actio de deiectis et effusis, vagy az emptio spei az olajkutatások óta fokozott jelentőségre tettek szert*” (HAMZA 2002. 265.). Véleményem szerint a tény, hogy a louisianai polgári törvénykönyvekben is szerepel ez a - már a római jogban ismert - tényállás, azt mutatja, hogy az efféle károkozások Louisiana állam városaiban is „életszerűek” lehettek. Előjáróban elmondható, hogy önmagában egy dolog kiöntése vagy kidobása, akárcsak a római jogban,¹²⁶ Louisianában sem minősült jogellenesnek. Az 1808-as Törvénykönyv két cikkelyt szentelt a tényállásnak. Ezen cikkelyekben elsőként azt az esetet szabályozta, amikor egy több lakásból álló ház egyik - a sértett által ismert - lakásából öntöttek vagy dobtak ki valamit, amely esetben a szóban forgó lakás gazdája tartozott felelősséggel a keletkezett kárért.¹²⁷ Amennyiben a károkozó személy kiléte ismert volt, őt vonták felelősségre,¹²⁸ amely esetről mindjárt el is mondhatjuk, hogy nem sorolható a másért való felelősség körébe, hiszen ilyenkor a károkozó saját cselekményéért felelt. Ha a károkozó személye ismeretlen, illetőleg az sem állapítható meg, hogy melyik lakásból öntötték vagy dobták ki a dolgot, a ház (tehát az épületben lévő lakások) gazdája egyetemleges felelősséggel tartoztak a keletkezett kárért.¹²⁹ Az 1808-as *Civil Code* tehát megfelelt annak az elvárásnak, amelyet FÖLDI professzor a római jogi szabályozás vonatkozásában megfogalmazott: „*A károsult szempontjából az igazán megnyugtató szabályozás az lett volna, ha az edictum a habitator mellett a háztulajdonos (vagy a superficiarius) mögöttes felelősségét is előirányozta volna.*”¹³⁰ Ehhez hozzátenném, hogy már csak azért is életszerűbb a háztulajdonos mögöttes felelősségének szabályozása, mert ha példának okáért egy második vagy harmadik emeleti lakásból, ráadásul éppen éjszaka öntik nyakon a békés járókelőt, akkor nem valószínű, hogy van annyi lélekjelenléte, hogy megfigyelje melyik lakásból, esetleg konkrétan ki követte el a károkozó cselekményt. A Törvénykönyv kitér arra az estre is, ha a

¹²⁵ A római jogban a *habitor*, az „épület (lakás) gazdája” leginkább az ott lakó tulajdonost vagy a bérlőt jelentette (FÖLDI 2004. 145. lábjegyzet 209.).

¹²⁶ FÖLDI 2004. 148.

¹²⁷ Cc 1808: 3.4. Art. 17. Első mondat: „*Ha egy több személy által lakott házból vizet vagy más, károkozásra alkalmas dolgot öntenek vagy dobnak ki egy járókelőre, annak a lakásnak a gazdája tartozik felelősséggel, amelyből a dolgot kiöntötték vagy kidobták.*” („*If water or thing that may produce damage, be thrown upon a person passing by, from a house inhabited by several persons, those who inhabit the apartment from which the thing was thrown are alone responsible for the damage.*”)

¹²⁸ Cc 1808: 3.4. Art. 17. Második mondat első fordulat: „*Ha a dolgot kidobó személye ismert, egyedül ő tartozik felelősséggel.*” („*If the very person who throws it be known, he alone is liable.*”)

¹²⁹ Cc 1808: 3.4. Art. 17. Második mondat második fordulat: „*Ha a károkozó nem ismert, a ház gazdája egyetemlegesen felelnek.*” („*If he be not known, they are all jointly and severally responsible.*”)

¹³⁰ FÖLDI 2004. 156.

lakásban alkalmi vendégek tartózkodnak, amikor is a vendégek nem felelősek a kiöntött vagy kidobott tárgyak által okozott károkért, kivéve, ha bizonyítható, hogy ők az elkövetők, ellenkező esetben viszont a szállásadó mögöttes felelősségét írta elő a törvény (Cc 1808: 3.4. Art. 18.). Nem részletezi a törvény a károk különböző fajtáit, így azokat az eseteket, amikor a kiöntött vagy kidobott dolog vagyoni kárt, a járókelő fizikai sérülését, esetleg halálát okozhatta. Az 1825-ös és az 1870-es Törvénykönyvben voltaképpen az alkalmazottakért való felelősség körébe utalták ezt a tényállást.¹³¹

A római jogban létezett egy, az előbbivel „rokon” kvázideliktualis tényállás, a nyilvános helyen elhelyezett és leeséssel fenyegető tárgyakért fennálló felelősség.¹³² A louisianai polgári jogban ezzel összefüggésbe hozható tényállás elemzésébe nem mennék bele, mivel az nem minősíthető a másért való felelősség alakzatának, tekintettel arra, hogy a háztulajdonos saját maga felelt az általa elhanyagolt épület lehulló részei által okozott károkért.

A fogadói felelősség - a francia *Code Civil* megoldásához hasonlóan - a louisianai polgári jogban sokkal inkább a kontraktuális felelősség körébe tartozik, s annak szabályait a letét különös nemei között tárgyalja a Törvénykönyv.¹³³ A kontraktuális jelleget erősíti az is, hogy károsultként alapvetően a szálló vendége, vagyis a felelőssé tett személlyel szerződéses viszonyban álló személy jöhet számításba.¹³⁴ A fogadós - a saját maga vagy alkalmazottai őrizetére bízott dolgok vonatkozásában - egyrészt felelt az alkalmazottai által elkövetett lopásokért és károkozásokért, másrészt a fogadóban megforduló idegenek ilyen cselekményeiért. Annak fényében, hogy a Törvénykönyv az idegenek által elkövetett lopásokra és károkozásokra is kiterjesztette a fogadós felelősségét, a fogadós gyakorlatilag bárki cselekményéért felelt, s így voltaképpen inkább objektív felelősségről van szó. A fogadós mentesült a felelősség alól abban az esetben, ha a dolgot erőszakkal, fegyveresen, zár feltörésével, vagy valamely más erőszakos módon lopták el.¹³⁵ Az 1808-as Törvénykönyv még nem, az 1825-ös és 1870-es *Civil Code* azonban már előírta, hogy a fogadónak egy pánccsaszekrényt kell beszerezni, ahol a vendégek értékesebb ingóságait elhelyezhetik. A vendégeket írásban - ajtókon vagy a fogadó nyilvános helyein történő kifüggesztéssel - kellett tájékoztatni arról, hogy értékes ingóságait a fogadónak, illetőleg alkalmazottainak adhatják át az említett pánccsaszekrényben történő elhelyezés céljából. Ha a vendégek a pénzt, ékszert, órát, érméket, ezüst vagy arany tárgyakat, ritka és értékes köveket, avagy más értékeket nem adták át a fogadónak vagy alkalmazottjának megőrzésre, az előírásokat betartó fogadósok mentesültek a felelősség alól, kivéve, ha a fogadóst vagy alkalmazottját gondatlanság terhelte a dolgok eltűnéséért.

¹³¹ „A master felel az - akár az egyéneknek, akár a közösségnek általában - a házából az utcára vagy az országútra kidobott bármely dolog által okozott károkért, és mivel a master házában felügyelői és rendőri teendőit is ellátja, a házon belül elkövetett vétségeikért is felelősséggel tartozik.” („The master is answerable for the damage caused to individuals or to the community in general by whatever is thrown out of his house into the street or public road, and in as much as the master has the superintendence and police of his house, and is responsible for the faults committed therein.”) Cc 1825: Art. 171.; Cc 1870: Art. 177.

¹³² A *praetori edictum* keresetet biztosított bárkinek azon háztulajdonos vagy lakó ellen, akinek a házában, lakásán, a közút felé eső részen leeséssel fenyegető tárgy volt kifüggesztve (FÖLDI-HAMZA 2000. 579.).

¹³³ Cc 1808: 3.11. Arts. 29-34.; Cc 1825: Arts. 2935-2940.; Cc 1870: Arts. 2964-2971.

¹³⁴ A francia *Code Civil* hasonló szabályait elemzi FÖLDI professzor (FÖLDI 2004. 331.).

¹³⁵ Ezen szabály magyarázata - véleményem szerint - az, hogy a fogadós az alkalmazottai, vagy bárki más által elkövetett ilyen jellegű - erőszakos - cselekményeket nem tudta elhárítani, illetőleg megelőzni, tehát indokolatlan, sőt méltánytalan lett volna, ha az ilyen cselekményekért is felelősséggel tartozik.

A más deliktumáért szerződésen kívül fennálló felelősség - viszonylag homogénnek tekinthető - szabályainak áttekintése után az alábbiakban a szerződéses jogviszonyokban jelentkező másért való felelősség louisianai szabályait igyekszem bemutatni.

IV. A. 3. SZERZŐDÉSEK KÖRÉBEN FENNÁLLÓ MÁSÉRT VALÓ FELELŐSSÉG

A szerződések körében - más deliktumáért, vagy egyéb, a szerződési érdeket sértő magatartásáért - fennálló felelősség a *principal* és az *agent* viszonylatában jelentkezik, így elengedhetetlen a képviselő jogintézményének bemutatása, amely igen jelentős változásokon esett át az első louisianai Polgári Törvénykönyv elfogadásától napjainkig. Az 1997-ben végrehajtott törvényhozási módosítások során¹³⁶ - a *common law* hatására - a louisianai polgári jogban korábban ismeretlen *terminusok* és koncepciók gyökeresedtek meg.¹³⁷

Az angol-amerikai jogban ismert *agency* fogalma¹³⁸ nem azonosítható teljes mértékben a kontinentális jogok ügyleti képviselő fogalmával. Hozzá kell tennünk azonban, hogy „*a kontinentális jogrendszerek és az angol és amerikai jogrendszerek képviselőre vonatkozó szabályozása közeledik egymáshoz.*” (HAMZA 1997. 33.)¹³⁹

Az angol-amerikai jog a *master/servant* jogviszonyban jelentkező *vicarious liability*-t csak később ismerte el a *principal/agent* viszonyban. Ahogy azt HAMZA professzor megállapítja: „*A principalnak az agent deliktumáért történő felelőssé tétele például - az ún. doctrine of respondeat superior alapján - egyértelműen a master felelősségére utal. Más szavakkal, a master-servant viszony jogi jellemzői mind a mai napig hatással vannak a principal-agent viszonyra. [...] Az agency részét képezi az egyértelműen hierarchikus kapcsolaton nyugvó master-servant viszony.*”¹⁴⁰ A *master/servant* és *principal/agent* viszony összefüggéseit és egymásra hatását érzékelteti az a fentebb már említett probléma, hogy az 1808-as Polgári Törvénykönyv egyazon bekezdésben rendelkezett a *masternek* a *servant*, illetőleg a *principalnak* az *agent* deliktumaiért és kvázideliktumaiért fennálló felelősségéről.¹⁴¹

A louisianai Polgári Törvénykönyvnek a megbízásra, illetőleg az eredetileg kizárólag annak keretében működő képviselőre vonatkozó szabályait olvasva egyértelmű az 1804-es francia *Code Civil* hatása. Az 1870-es louisianai *Civil Code* 2985. cikkelyében a következő meghatározást találjuk: „*A 'mandate', 'procuration', vagy 'letter of attorney' olyan aktus, amelynek keretében valaki felhatalmaz egy másik személyt arra, hogy érdekében és nevében egy vagy több ügyletben*

¹³⁶ Act No. 261. (1997) Hatályos 1998. év január hó 1. napjától. A módosítások megszövegezése és szerkesztése YIANNPOULOS professzor nevéhez köthető (HOLMES-SYMEONIDES 1998-1999. 1090.).

¹³⁷ Az 1997 előtti louisianai polgári törvénykönyvek nem ismerték sem az „*undisclosed agency*”, sem az „*apparent authority*” fogalmát, bár a bírósági gyakorlatban többször hivatkoztak ezekre. Az „*undisclosed agency*”, amely csak formailag emlékeztet a közvetett képviselőre (HAMZA 1997. 32.), a képviselő azon formáját jelenti, amelynél nem szükséges, hogy az *agent* a *principal* nevében („*in the name of his principal*”) járjon el, sőt az sem, hogy felfedje, hogy valaki más helyett jár el, a kötelem mégis a *principal* és harmadik személy között jön létre (NORTH 1997-1998. 292.). Az „*apparent authority*” arra a hatalomra („*power*”) utal, amelynél fogva az *agent* a *principal* kötelező ügyleteket köthet, s amelyet a *principal* harmadik személyek irányában kifejezésre juttat. Ez utóbbit szembe szokták állítani az „*actual authority*” fogalmával, amelyet a *principal* csupán az *agent* irányában juttat kifejezésre (NORTH 1997-1998. 292.).

¹³⁸ Az *agency* két vagy több személy közötti konszenzuális, bizalmi (fiduciárius) viszony, amelynek keretében az *agent*nek - a *principal* érdekében és ellenőrzése alatt - hatalmában áll a *principal* jogviszonyainak befolyásolása (HAMZA 1997. 25.; NORTH 1997-1998. 282.).

¹³⁹ Michal B. NORTH szerint a „*modern polgári törvénykönyvek által használt „representation” kifejezés ugyanazt a jelentést hordozza, mint a common law-jogrendszerek „agency” terminusa*” (NORTH 1997-1998. 282.).

¹⁴⁰ HAMZA 1997. 25.

¹⁴¹ Ld. a 104. jegyzetben írottakat.

közreműködjön.”¹⁴² A törvényszöveg a „mandate”, „procuration” és „letter of attorney” kifejezéseket egymással felcserélhetően használja. A jogalkotó nem tett különbséget a *principal* és az *agent* közötti belső jogviszony, tehát a megbízás, valamint a *principal* és harmadik személyek között fennálló külső jogviszony, tehát az absztrakt képviseleti jogosultság között.¹⁴³

A megbízás keretében a másért való felelősség főként akkor merült fel, ha a megbízott harmadik személyre, azaz egy helyettesre bízta a feladat teljesítését. A megbízott abban az esetben felelt a helyettes cselekményeiért, ha a megbízási szerződés nem jogosította fel őt helyettes igénybevételeire,¹⁴⁴ illetőleg akkor, ha felhatalmazással ugyan rendelkezett, de alkalmatlan vagy megbízhatatlan személyt választott.¹⁴⁵ A Törvény arra is lehetőséget biztosított, hogy a megbízó (*principal*) közvetlenül a helyettessel szemben érvényesítse követelését.¹⁴⁶ A hatályos Törvénykönyv nem változtatott érdemben ezeken a szabályokon. Az új szabályozás egyértelművé teszi, hogy a megbízott - fő szabály szerint - a *principal* külön felhatalmazásának hiányában nem nevezhet ki helyettest a szerződés teljesítésére, kivéve akkor, ha a *principal* érdekei úgy kívánják és előre nem látható körülmények akadályozzák a megbízottat kötelezettségei teljesítésében, a megbízottnak pedig nincs lehetősége a *principallal* erről konzultálni.¹⁴⁷ A megbízott azonban ebben az esetben is úgy felel, mintha a szerződést ő maga teljesítette (vagy nem teljesítette) volna. Amennyiben a megbízott rendelkezik felhatalmazással helyettes igénybevételeire, csak abban az esetben felel, ha a helyettes kiválasztásában, illetőleg a neki adott utasításokban nem tanúsít kellő gondosságot.

A fentebb már említett 1997-es törvényhozási módosítások átformálták a képviselet jogintézményére vonatkozó szabályokat, s jelentős lépést tettek abba az irányba, hogy Louisiana és az Amerikai Egyesült Államok többi tagállamának erre vonatkozó rendelkezéseit összhangba hozzák egymással. A változtatások során a jogalkotó tekintettel volt a louisianai jogtudományra és bírói gyakorlatra, más államok (például Olaszország, Németország, a kanadai Québec) polgári törvénykönyveire, továbbá a *Restatement (Second) of the Law of Agency* címet viselő *common law* jogforrásra.

A hatályos louisianai Polgári Törvénykönyv 2985. és 2986. szakaszai szabályoznak egy - jogtudományi szinten már korábban létező - jogintézményt, nevezetesen a „*representation*”, vagyis a szélesebb értelemben vett képviselet jogintézményét:

Art. 2985. *Representation*

A person may represent another person in legal relations as provided by law or by juridical act. This is called representation.

Art. 2986. *The authority of a representative*

The authority of a representative may be conferred by law, by contract, such as mandate or partnership, or by the unilateral juridical act of procuration.

¹⁴² „Cc 1870: Art. 2985. *A mandate, procuration or letter of attorney is an act by which one person gives power to another to transact for him and in his name, one or several affairs.*” Az 1808-as Törvénykönyv szövegében a „*névében*” („*in his name*”) kitétel nem szerepelt.

¹⁴³ A jogtudományban egyébként LABAND volt az első, aki a teljhatalmat a belső viszonytól (megbízás) következetesen elhatárolja (HAMZA 1997. 19.), de annak szükségességére JHERING is utalt (NORTH 1997-1998. 286.).

¹⁴⁴ Cc 1808: 3.13. Art. 21.; Cc 1825: Art. 2976.; Cc 1870: Art. 3007.

¹⁴⁵ Cc 1808: 3.13. Art. 22.; Cc 1825: Art. 2977.; Cc 1870: Art. 3008.

¹⁴⁶ Cc 1808: 3.13. Art. 23.; Cc 1825: Art. 2978.; Cc 1870: Art. 3009.

¹⁴⁷ „Art. 3006. *If the interests of the principal so require, when unforeseen circumstances prevent the mandatary from performing his duties and he is unable to communicate with the principal, the mandatary may appoint a substitute.*”

„Art. 2985. Egy személy jogviszonyokban képviselhet egy másikat, akár jogszabály, akár egy jogügylet rendelkezéseinek megfelelően. Ennek neve képviselet.

Art: 2986. A képviselő felhatalmazása származhat jogszabályból, szerződésből, mint amilyen a megbízás vagy a társasági szerződés, vagy olyan egyoldalú jogügyletből, mint a meghatalmazás.”

A képviselet ezen általános szabályát megfogalmazó rendelkezéseket elemezve SYMEONIDES megjegyzi, hogy az ekképpen használt „*representation*” fogalma tágabb mint a „*procuration*”, „*power of attorney*”, „*mandate*” és „*agency*”, mivel ez utóbbiak esetében mindig szerepel a képviselt közvetve vagy közvetlenül kinyilvánított akarata, míg a „*representation*” létrejöhet a törvény előírásai folytán és a képviselt akaratától függetlenül is, mint például a szülők által képviselt kiskorú gyermekek, tehát a törvényes képviselő¹⁴⁸ esetében (HOLMES-SYMEONIDES 1998-1999. 1092.).

Az új Törvénykönyv világos határvonalat húz a „*procuration*” és a „*mandate*” között.¹⁴⁹ A törvény meghatározása szerint:

Art. 2987. *A procuration is a unilateral act by which a person, the principal, confers authority on another person, the representative, to represent the principal in legal relations.*

„Art. 2987. A „*procuration*” egy egyoldalú jogügylet, amelynek keretében egy személy, a *principal*, hatalmat ruház egy másik személyre, a képviselőre, hogy jogviszonyokban képviselje őt.”

Art. 2989. *A mandate is a contract, by which a person, the principal, confers authority on another person, the mandatary, to transact one or more affairs for the principal.*

„Art. 2989. A „*mandate*” egy szerződés, amelynek keretében egy személy, a *principal*, hatalmat ruház egy másik személyre, a megbízottra, hogy egy vagy több ügyletet lebonyolítson részére.”

A törvényi meghatározásból kitűnően a „*procuration*” és a „*mandate*” között az alábbi koncepcionális különbségek vonhatók (HOLMES-SYMEONIDES 1998-1999. 1107.):

(1) A „*procuration*” egyoldalú jogügylet, míg a „*mandate*” egy szerződés, tehát kétoldalú jogügylet.

(2) Mindkét jogügylet keretében egy személy, akit *principal*nak hívnak, hatalmat ruház egy másikra, a képviselőre vagy megbízottra.

(3) Az átruházott hatalom tartalma különböző. A „*procuration*” tartalma a *principal* képviselése („*to represent the principal*”), tehát az, hogy a képviselő a *principal* helyett és nevében eljárjon. A „*mandate*” tartalma, hogy a megbízott ügyleteket bonyolítson le a *principal* részére („*to transact ... for the principal*”).

(4) A „*procuration*” esetén a felhatalmazás arra szól, hogy a képviselő jogviszonyokban („*in legal relations*”) képviselje a *principal*t, míg a „*mandate*” esetén a megbízott feladata, hogy lebonyolítson egy vagy több ügyletet a *principal* részére („*one or more affairs for the principal*”).

Fontos, hogy megkülönböztessük a megbízási szerződést a *master/servant* viszonyt eredményező munkaszerződéstől. Amíg ugyanis a munkaszerződés keretében a *master* felel a *servant* deliktumaiért és kvázideliktumaiért, addig a *principal* kizárólag akkor tartozik felelősséggel

¹⁴⁸ A törvényes képviselő és a *common law agency*-konceptiója közötti legfőbb különbségek: (1) az *agency* létrejöttéhez elengedhetetlen a *principal* akarata, (2) a *principal* minden esetben ellenőrzést gyakorol az *agent* felett, míg a törvényes képviselő esetében erről nem beszélhetünk, továbbá (3) az *agency* a *principal* deliktuális felelősségét eredményezheti az *agent* cselekményeiért, míg a törvényes képviselő mint olyan sohasem jár együtt feltétlenül a mögöttes felelősséggel (HOLMES-SYMEONIDES 1998-1999. 1099.).

¹⁴⁹ A „*procuration*” tulajdonképpen meghatalmazásként, a „*mandate*” megbízásként fordítható, mégis, egyéb összefüggések miatt szerencsésebbnek tartom az eredeti angol terminus használatát.

a megbízott deliktumaiért és kvázideliktumaiért, ha a megbízott egyben a *principal* alkalmazottja is.¹⁵⁰

Összetettebb szabályokkal találkozunk a megbízott által kötött szerződés, és annak teljesítése vonatkozásában. A megbízott, aki a *principal* nevében és a rá ruházott felhatalmazás keretein belül köt szerződést, személyesen nem tartozik felelősséggel a szerződés teljesítéséért („*disclosed mandate and principal*”).¹⁵¹ A megbízott, aki saját nevében, megbízotti minőségét fel nem tárva köt szerződést, személyesen tartozik felelősséggel a szerződés teljesítéséért („*undisclosed mandate*”).¹⁵² A megbízott, aki megbízotti minőségét feltárja, a *principal* személyét azonban nem, személyesen tartozik felelősséggel a szerződés teljesítéséért („*disclosed mandate; undisclosed principal*”). Ez utóbbi esetben akkor mentesült a felelőség alól, ha később felfedte a *principal* kilétét.¹⁵³

Az előbbi rendelkezések közül az utóbbi (Art. 3018.) az, amelyik a *common law* és a revízió előtti louisianai jogtudomány felfogásától is eltér (HOLMES-SYMEONIDES 1998-1999. 1143.).¹⁵⁴ A *common law* szabályai szerint az *agent*, aki egy „*partially disclosed*” *principal* érdekében jár el, szerződéses féllé válik, kivéve, ha a *principal* és a harmadik személy ellenkező kikötéssel éltek. Ilyenkor tehát az *agent* amolyan „kezesi” pozícióban szerepel. A revízió előtti bírósági gyakorlat szerint az *agent* személyes felelősséggel tartozott abban az esetben is, ha pontatlanul jelölte meg a *principal* személyét, vagy egyáltalán nem fedte fel annak kilétét, továbbá abban az esetben is, ha saját *agenti* minőségét nem tárta fel. Vannak azonban olyan bírósági döntések is, amelyek a fenti *common law* szabályt alkalmazták, s a „*disclosed*” és a „*partially disclosed*” *principal* érdekében eljáró *agent* esetében is az *agent* személyes felelőségét állapították meg.

A megbízott abban az esetben is személyesen felel a szerződés teljesítéséért, ha túllépi felhatalmazásának körét („*exceeds his authority*”), kivéve, ha a harmadik személy a szerződéskötés pillanatában tudott erről, vagy ha a *principal* utólag jóváhagyta a szerződést.¹⁵⁵

A *principal* felel azon szerződések teljesítéséért, amelyeket a megbízott a reá ruházott „*authority*”¹⁵⁶ keretein belül kötött harmadik személlyel.¹⁵⁷ Az „*actual authority*”¹⁵⁸ akár kifejezett, akár hallgatólagos is lehet. Kifejezhető szóban, írásban, vagy bármely olyan módon, amelyből egyértelműen kiderül, hogy a *principal* azt kívánja, hogy az *agent* helyette eljárjon.

Amennyiben valaki azt a látszatot keltette, mintha egy személy az ő megbízottja lenne, felel azon harmadik személyek irányában, akik ezzel a vélt megbízottal jóhiszeműen szerződést

¹⁵⁰ Ezt az elvi jelentőségű tételt mondta ki a louisianai Legfelsőbb Bíróság 1968-ban a *Blanchard v. Ogima* ügyben. A Bíróság szerint a *servant* tulajdonképpen az *agent* egyik speciális formája. A *servant* szoros gazdasági kapcsolatban áll a *principallal*, annak irányítása alatt. Ezzel szemben az *agent* nem jelent ennyire „erős” kapcsolatot. (HOLMES-SYMEONIDES 1998-1999. 1114.)

¹⁵¹ „Art. 3016. A *mandatary* who contracts in the name of the *principal* within the limits of his authority does not bind himself personally for the performance of the contract.”

¹⁵² „Art. 3017. A *mandatary* who contracts in his own name without disclosing his status as a *mandatary* binds himself personally for the performance of the contracts.”

¹⁵³ „Art. 3018. A *mandatary* who enters into a contract and discloses his status as a *mandatary*, though not his *principal*, binds himself personally for the performance of the contract. The *mandatary* ceases to be bound when the *principal* is disclosed.”

¹⁵⁴ A másik két rendelkezés összhangban van a *common law* szabályaival, továbbá a revízió előtti bírósági gyakorlattal is.

¹⁵⁵ „Art. 3019. A *mandatary* who exceeds his authority is personally bound to the third person with whom he contracts, unless that person knew at the time the contract was made that the *mandatary* had exceeded his authority or unless the *principal* ratifies the contract.”

¹⁵⁶ A vonatkozó cikkelyben az *authority* kifejezést a jogalkotó ugyanabban az értelemben használja, mint a *Restatement*, vagyis az *authority* az a hatalom, hogy az *agent* a *principal* jogviszonyait a *principal*nak a részére kinyilvánított akaratának megfelelően befolyásolja („*Authority is the power of the agent to affect the legal relations of the principal by acts done in accordance with the principal's manifestations of consent to him.*” *Restatement* 7. §). (HOLMES-SYMEONIDES 1998-1999. 1150.)

¹⁵⁷ „Art. 3020. The *principal* is bound to perform the contract that the *mandatary*, acting within the limits of his authority, makes with a third person.”

¹⁵⁸ Ld. a 138. jegyzetben írottakat.

kötöttek („*putative mandatary*”).¹⁵⁹ A rendelkezést HOLMES a következőképpen jellemzi: „*régi bor új palackban*” (HOLMES-SYMEONIDES 1998-1999. 1151.). A jogalkotó által a cikkelyhez fűzött szűkszavú kommentár ugyan nem beszél erről, de úgy tűnik, hogy a rendelkezés célja az volt, hogy a louisianai jogtudomány által már korábban elfogadott „*apparent authority*” *common law* doktrínáját analógia útján átvegyék. Fontos kérdés, hogy az említett cikkelyben a jóhiszeműség („*good faith*”) szubjektív vagy objektív értelemben értendő. HOLMES szerint az objektív értelmezés valószínűsíthető, elsősorban azért, mert a revízió előtti louisianai jogtudomány ezt az álláspontot képviselte a megbízás tárgyalása kapcsán, továbbá a *common law* államok is ezt fogadják el¹⁶⁰ (HOLMES-SYMEONIDES 1998-1999. 1154.).

A revízió kapcsán összegzésként - HOLMES professzor szavaival élve - elmondható: „*Az új louisianai jog jelentős adalék a modern civiljoghoz általában, és a vegyes jogrendszerekhez különösen. Hú maradván Louisiana civiljogi örökségéhez, az új jog felismerte a korunkbeli kereskedelmi gyakorlat realitását, valamint a környező common law államokkal való egységesség szükségét. Ennek érdekében az új jog - helyesen - megerősített bizonyos common law jogintézményeket, mint az apparent authority és az undisclosed agency, és fogalmilag olyan formába öntötte azokat, hogy megfeleljenek egy polgári törvénykönyv elvárásainak. Más civiljogi és vegyes jogrendszereknek is hasznára válhat az új louisianai jog gondos tanulmányozása.*” (HOLMES-SYMEONIDES 1998-1999. 1158.)

IV. B. JOGESETEK A LOUISIANAI LEGFELSŐBB BÍRÓSÁG GYAKORLATÁBÓL

IV. B. 1. A LOUISIANA SUPREME COURT MINT A BÍRÓI HATALOM LEGFŐBB SZERVE

Mielőtt belefognék a *Louisiana Supreme Court* (Legfelsőbb Bíróság) római jogon alapuló döntéseinek ismertetésébe, szükségesnek és hasznosnak vélem magának a bíróságnak a bemutatását, röviden kitérve annak történetére, felépítésére, és működésére.

Az igazságszolgáltatás szervezetét - dolgozatomban (történeti) bevezetésében - 1803-ig, azaz Louisiana adásvételéig követtem nyomon, így jelen alfejezetben nem marad más hátra, mint hogy annak alakulását a tagállami periódusban is jellemezzem.

Louisiana 1812-ben elfogadott Alkotmánya hozta létre a *Supreme Court*-ot, amelynek tagjai a kormányzó által jelölt, „*nem kevesebb mint három*” és „*nem több mint öt*” bíró lett. A bíróság kizárólag fellebbviteli fórumként járt el, azzal a megkötéssel, hogy polgári jogi jogvitákban csak azok az ügyek tartoztak a hatáskörébe, amelyekben a pertárgy értéke meghaladta a 300 \$-t. 1844-től kezdve a bíróság az elnökből és további három bíróból állt, akiket a kormányzó nyolc éves periódusra jelölt ki. 1852 után a bírák száma ötre emelkedett, s az elnök tisztét immáron választással töltötték be, továbbá a megbízási idő is hosszabb, tíz év lett. Az 1864-es Alkotmány minden tisztséget - egyedül a békebírói tisztséget kivéve - kinevezés útján elnyerhetővé tett. A

¹⁵⁹ „Art. 3021. *One who causes a third person to believe that another person is his mandatary is bound to the third person who in good faith contracts with the putative mandatary.*”

¹⁶⁰ A római jogi *bona fides* fogalmának fejlődéséről és a modern jogrendszerekben való továbbéléséről átfogóan ld. FÖLDI András: *A jóhiszeműség és tisztesség elve. Intézménytörténeti vázlat a római jogtól napjainkig*. Budapest, 2001. FÖLDI - említett kismonográfiájában - rávilágít arra, hogy a római jogban elsőként az objektív értelemben vett *bona fides* fogalma jelent meg, s a későbbi fejlődés során alakult ki a szubjektív jóhiszeműség. Mindemelett kiemelten hangsúlyozza a jóhiszeműség dualista koncepciójának jelentőségét.

bírák fizetése 1500 és 7500 \$ között változott. A bírói kinevezésnek hosszú ideig nem volt semmilyen előfeltétele, egészen 1864-ig, amikortól 5 éves jogi gyakorlattal rendelkező állampolgárok lehetnek csak bírák. Az 1879-es Alkotmány értelmében a kormányzó által 12 évre kinevezett bírák számára tíz éves szakmai gyakorlat volt a tisztség betöltésének előfeltétele. A bírák számát az 1921-es Alkotmány 7 főre, a szolgálati időt 14 évre emelte.

A bírói hatalmat, mint a klasszikus hatalmi ágak egyikét, Louisiana államban jelenleg a Louisianai Legfelsőbb Bíróság (*Louisiana Supreme Court*), 5 fellebbviteli bíróság, 42 kerületi bíróság, 5 családi vagy fiataikorúak bírósága, 50 városi bíróság, és 3 egyházközségi bíróság képviseli. Az 1974-es alkotmánymódosítás értelmében a *Louisiana Supreme Court* 7 bíróból áll, akiket tíz évre választanak meg.¹⁶¹ A megválasztásnak 5 éves, Louisiana állambeli joggyakorlat a feltétele, továbbá az, hogy a jelölt 2 éven keresztül a bíróság körzetében lakjék.

A *Louisiana Supreme Court* elsőfokú hatáskörébe tartoznak azok az ügyek, amelyek jogászok és bírák elleni fegyelmi vétséggel kapcsolatosak. Fellebbezési fórumként jár el alkotmányellenesnek minősített jogszabályok alkalmazása esetén, továbbá azokban az esetekben, amelyekben halálbüntetést szabtak ki, mindemellett pedig lefolytatja a felülvizsgálati eljárást. Az előbbi három esetben a bíróság köteles eljárni, egyéb (tehát felülvizsgálati) vonatkozásban azonban mérlegelési jogköre van. A gyakorlat azt mutatja, hogy ezen egyéb ügyekben a bíróság akkor jár el, ha (1) az alsóbíróság döntése ellentmond a fellebbviteli bíróság, a Louisianai Legfelsőbb Bíróság, vagy az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága valamely döntésének, (2) valamely megoldatlan probléma a Legfelsőbb Bíróság állásfoglalását igényli, (3) egy korábbi precedens megváltoztatásának szükségessége merül fel, (4) az alsóbíróság tévesen értelmezte az alkotmányt, vagy valamely jogszabályt, továbbá ha (5) az alsóbíróság döntése jelentékenyen eltér a korábbi gyakorlattól. Érdeemes megemlíteni, hogy a *Louisiana Supreme Court* előtti eljárásban új tényekre hivatkozni nem lehet, továbbá a Bíróság mellett nem működik esküdtszék sem. A Bíróság előtt főszabály szerint kizárólag a felek képviselői járhatnak el, nincs tanúmeghallgatás, csak a képviselők élhetnek írásbeli beadványokkal és szolgáltathatnak bizonyítékokat,¹⁶² kivételesen azonban a Bíróság engedélyezi, hogy ezen eljárási cselekményeket egy, a feleken kívül álló harmadik személy is megtehesse, akit „*amicus curiae*”-nak, azaz a „bírótság barátja”-nak neveznek.¹⁶³

A Bíróság döntéseit egyszerű szótöbbséggel hozza. A 2003-as év folyamán 3550 ügy érkezett a Legfelsőbb Bírósághoz, melyből a Bíróság 322 esetben mondott véleményt.¹⁶⁴

IV. B. 2. A LEGFELSŐBB BÍRÓSÁG DÖNTÉSEI¹⁶⁵

„*A Louisiana Supreme Court polgárháború előtti [értsd: az amerikai polgárháború] döntései bővelkednek római jogi hivatkozásokban, idézve magából a iustinianusi törvénykönyvekből,*

¹⁶¹ A hét bíró a dolgozat írásának időpontjában: Pascal F. Calogero Jr., Jeffrey P. Victory, Jeannette Theriot Knoll, Chet D. Traylor, Catherine D. „Kitty” Kimball, John L. Weimer, Bernette Joshua Johnson.

¹⁶² Érdekeség, hogy az eljárásban a perbeszédnek időbelileg korlátozva vannak: fegyelmi ügyekben mindkét félnek 20-20 perce van a szóbeli érvelésre, büntetőügyekben szintén 20 perc, kivéve a halálbüntetéssel kapcsolatos ügyeket, ahol 40-40 perc, a bíró fegyelmi vétségével kapcsolatos ügyekben és polgári ügyekben pedig 30-30 perc a rendelkezésre álló idő.

¹⁶³ Az *amicus curiae* kiváltságát kizárólag akkor engedélyezik, ha ez a személy kérvényében előadja, hogy (1) egy, a Legfelsőbb Bíróság előtt folyó korábbi, hasonló ügyben érdekelt volt, (2) olyan ténybeli vagy jogbeli információval rendelkezik, amely egyébként elkerülte a Bíróság figyelmét, vagy (3) az ügy eldöntése az ő törvényes érdekeire is kihatással lehet.

¹⁶⁴ További információk a Louisiana Legfelsőbb Bíróság hivatalos honlapján (www.lasc.org) olvashatók.

¹⁶⁵ Jelen fejezet megírása során teljes mértékben Shael HERMAN „*The Contribution of Roman Law to the Jurisprudence of Antebellum Louisiana*” című tanulmányára támaszkodtam, s az általa elemzett jogeseteket igyekeztem ismertetni.

továbbá olyan 18. századi írók munkáiból mint Pothier és Domat”.¹⁶⁶ (HERMAN 1995-1996. 263.) Shael HERMAN az 1803 és 1862 közötti időszakból azokat a bírósági döntéseket elemzi, amelyekben megkérdőjelezhetetlen a római jog hatása. Álláspontja szerint erről elsősorban azon esetekben beszélhetünk, amikor az angol vagy amerikai jogi norma alkalmazása teljesen eltérő eredményre vezetett volna. Ezekről az esetekről ad képet az alábbi áttekintés.

Az eladói kellékszavatosság körében a vevő - a római jogból ismert *actio redhibitoria* mintájára - felbonthatta az adásvételi szerződést, illetőleg - a *quanti minoris* analógiájára - vételár-leszállításra perelhetett. A *Macarty v. Bagnieres* ügyben a vevő a szerződés semmisségének megállapítását kérte, tekintettel a rabszolga szökési szokásaira. A bíróság - a D. 21, 1, 14, 9. 10. forráshelyekre támaszkodva - megállapította, hogy az eladót csalárdság és megtévesztés terheli, mivel a rabszolga rejtett hibájáról tudva zárta ki felelősségét, holott a hibáról - a jóhiszeműség elvéből következően - *palam recte* kellett volna nyilatkoznia. A *Huntington v. Lowe* ügyben a bíróság arra a következtetésre jutott, hogy abban az esetben, ha a vevő ugyanabból a dologfajtaból egyszerre többet vásárol, az eladó szavatossági kötelezettsége az egyik dolog rejtett hibája esetén csak akkor terjed ki a többi dologra is, ha nyilvánvaló, hogy a vevő annak hibás mivolta esetén az adásvételi szerződést nem kötötte volna meg.¹⁶⁷

Az ismert latin *maxima*, miszerint „*allegans suam turpitudinem non est audiendus*” több bírósági döntésben is hivatkozási alap volt, így az *Armstrong v. Toler* ügyben, illetőleg a *Gravier's Curator v. Carraby's Executor* ügyben. Ez utóbbi ügyben - melyben az adós hitelezői megkárosítására (*in fraudem creditorum*) idegenítette el ingóságait - a bíróság a D. 12, 5, 8. forráshelyre támaszkodva hozott ítéletet.

A *Police Jury v. Hampton* ügyben - melynek tárgya a jogalap nélküli gazdagodás volt - hozott ítélet indokolásában a következőt olvashatjuk: „*Minden állam jogtudományának egyik alaptétele, hogy senki ne húzzon hasznot más munkájából anélkül, hogy annak ellenértékét meg ne térítené. Jure naturae aequum est neminem cum alterius detrimento et iniuria fieri locupletiozem. Ezen alapelvből kiindulva a római jogtudósok úgy tartották, hogy aki más részére munkát végzett, akár úgy, hogy lebonyolította annak valamely üzletét, akár úgy, hogy javításokat végzett annak tulajdonán, igényelhetette kiadásainak, illetőleg a javítási költségeknek megtérítését*”.¹⁶⁸ A *Worsley v. The Second Municipality of New-Orleans* ügyben a bíróság kifejtette, hogy a *condictio indebiti* jogintézményét szinte változatlan formában vették át a római jogból, s a tartozatlan fizetésnek számos példája olvasható a *Digesta* 12. könyvében.

A louisianai ítélezési gyakorlatban mindennapos ügynek számítottak a különböző szolgálomakkal kapcsolatos jogviták, amelyekben mind a bírák, mind a peres felek hasznos érveket találtak a római jog forrásaiban. A *The Orleans Navigation Co. v. Mayor etc. of New-Orleans* ügyben a felperes társaság, amely engedéllyel rendelkezett New Orleans vizeinek hajózhatóvá tételére, vitatta egy konkrét csatorna használati jogosultságát a város részéről. A bíróság a D. 8, 1, 7.

¹⁶⁶ Mindez némiképpen ellentmondani látszik STEIN azon kijelentésének, miszerint „*a kodifikált jogrendszerekben a római jognak gyakorlatilag már semmiféle bíróság előtti alkalmazását nem találjuk*”. (STEIN 2005. 169.)

¹⁶⁷ A döntés a D. 21, 1, 34; eod. 38. *fragmentumok*at veszi alapul. A *Digesta* említett forráshelyeiből is következően különbség tehető a tekintetben, hogy a megvásárolt dolgok, még ha ugyanabból a dologfajtaból valók is, egymástól függetlenek (mint példának okáért jelöletlen ménes vagy gulya adásvétele esetén), avagy összetartozásuk állapítható meg (amelyre példaként említhető a négyesfogat, vagy a rabszolgákból álló énekkar). A példák BENEDEK professzor tankönyvéből valók. [Ld. BENEDEK Ferenc: *Római magánjog. Dogai és kötelmi jog*. Pécs (Institutiones iuris), 1995.]

¹⁶⁸ HERMAN 1995-1996. 279.

fragmentumra támaszkodva („*lus cloacae mittendae servitus est.*”) a felperes kereseti kérelmét jogosnak tartotta. HERMAN egyébként az eset kapcsán megjegyzi, hogy a hatályos louisianai jog telki szolgalmakra vonatkozó szabályrendszere tanulmányozásában mind a mai napig a római jog tekinthető kiindulópontnak.¹⁶⁹

A *Morgan v. Livingston* ügyben felmerült probléma lényege az volt, hogy egy ingatlan tulajdonosa rendelkezik-e a folyóparti sodorvány fölött abban az esetben, ha a telket egy közút választja el a folyótól. A bíróság igenlő választ adott, utalva GODEFROY, GRONOVIVS, AZO, PUFENDORF, GROTIUS ÉS VOET munkáira, s nem kevesebb mint harminc római jogi forráshelyre hivatkozva.

A *State of Louisiana, State of Maryland Intervening, The Executors of John McDonogh and the City of New Orleans* ügyben John McDonogh végrendeletét támadták meg mind az örökgyó oldalági rokonai, mind Louisiana és Maryland állam. Az örökgyó végrendeletében Baltimore és New Orleans polgármestereire, városi elöljáróira, továbbá lakosaira hagyta vagyonát, egyenlő arányban. Előírta, hogy vagyonát szegényeknek létrehozott iskolák fenntartására kell fordítani, s a polgármestereknek és városi elöljáróknak azt is megtiltotta, hogy elidegenítsék azt. Louisiana és Maryland jogi képviselői hivatkoztak arra, hogy a vagyon elidegenítési tilalma rendkívül hátrányos kereskedelmi, gazdasági szempontból, a hagyaték átruházása nem meghatározott személyekre semmis, továbbá a végrendelet lehetetlen feltételt tartalmaz. A bíróság szerint a végrendelet érvényes, s ennek alátámasztására Joseph STORY egyik - római jogi alapokkal rendelkező - kommentárjára hivatkozott.

A louisianai jogtudomány nagymértékben támaszkodik a szerződések római jogi klasszifikációjára, s az ott kialakított felelősségi alakzatokra, így például a *Guillot v. Dossat* ügyben a D. 13, 6, 5, 2. forráshelyet idézve mondta ki döntését. Az említett jogesetben az volt a kérdés, hogy a felek közötti - perbevitt - jogviszony milyen szerződési típusnak felel meg, s így annak alapján a feleket milyen mértékű felelősség terheli. Szintén a szerződések osztályozása volt a központi probléma a *Percy v. Millaudon* ügyben, ahol a bíróság ismételten több római jogi forráshelyet citált érvei alátámasztására.

Az adásvételi szerződés azon fajtáját illetően, ahol a vételár meghatározása a feleken kívül álló harmadik személy feladata, megoszlottak a vélemények a római jogban. A jogtudósok egy csoportja szerint az efféle adásvétel érvénytelen, ugyanakkor a prokuliánusok úgy tartották, hogy ez voltaképpen egy felfüggesztő feltétellel kötött szerződés, s mint ilyen, érvényes. A *Digesta* szerint - amely álláspont a louisianai jogban is érvényesül - a szerződés érvényes, kivéve, ha a harmadik személy megtagadja a vételár meghatározását, vagy pedig nem képes arra. Sajátos helyzetet kellett megoldania a louisianai Legfelsőbb Bíróságnak a *Louis Werner Sawmill Co. v. O' Shee* ügyben, ahol a felek abban állapodtak meg, hogy az alperes megvásárolja a felperesi telket, amelynek értéke a telken található piacképes fenyőfák számán múlott, amit szakértő által kívántak meghatározni. Mindkét fél megnevezte a saját szakértőjét, majd jogvita abból támadt, hogy a két szakértői vélemény jelentősen eltért egymástól. A felperes teljesítést követelt, az alperes pedig azzal védekezett, hogy a szerződés semmis, mivel nem tartalmazza a vételár meghatározását. A bíróság álláspontja szerint a felek meghatározták a piacképes fenyőfák árát, nem jelölték meg azonban kellő pontossággal a „piacképes” fenyőfák minőségét, így végül az alperesnek adtak igazat.

¹⁶⁹ HERMAN 1995-1996. 279.

Az adásvétel konszenzualszerződés jellegét illetően két jelentős, egymástól eltérő bírósági határozat is született a bírósági gyakorlatban. A *Durnford v. Syndics of Brooks ügyben* a felperes Durnford az alperessel kötött adásvételi szerződésből eredően birtokba vett néhány ingóságot, a többit azonban már nem volt módja, ugyanis az alperes időközben csődbe jutott, s hitelezői az ingóságokat lefoglalták. A bíróság a felperes kereseti kérelmét elutasította, kimondva, hogy az adásvétel teljesedésbe meneteléhez szükséges a dolog átadása is. Az ítélet indokolásában a C. 2, 3, 20. forráshelyre hivatkoztak. Néhány évvel később, a *Martinez v. Layton ügyben* érvénytelenítették a *Durnford ügyben* kimondott doktrínát, tekintettel a társadalomban és a forgalmi életben végbement változásokra.

Bár HERMAN egy teljes tanulmányt szentelt a Legfelsőbb Bíróság döntései vizsgálatának, úgy vélem az általam kiragadott néhány példa is érzékletesen szemlélteti azt a kitörölhetetlen nyomot, amelyet a római jog hagyott Louisiana állam jogtudományán.

V. KONKLÚZIÓ

Végigkísérvén Louisiana állam jogfejlődését (főként a magánjog területére koncentrálna) - a történeti, a jogtörténeti és a jogdogmatikai aspektust sem figyelmen kívül hagyva - láthattuk, hogy a témával foglalkozó jogászok körében számos vitatott probléma létezik. Gondoljunk csak a louisianai jogrendszer jellegéről értekező szerzők vitáira, vagy a BATIZA és PASCAL professzorok közötti polémiára a louisianai polgári törvénykönyvek forrásaira vonatkozóan, továbbá a PALMER és CUETO-RUA professzorok közötti disputára az 1976-1988 közötti törvényhozási módosítások tárgykörében. Viták, tények, érvek és ellenérvek keresztüzében állva, van azonban egy lényeges kérdés, amelyben kivétel nélkül minden szerző egyetért, s ez a következő: Louisiana állam jogrendszere és a római jog közötti kapcsolat. A kapcsolat, amely a római-germán, valamint az angolszász jogcsaládban is sajátos pozíciót biztosít az Amerikai Egyesült Államok 18. tagállama számára.

A tételesjogi-dogmatikai kitekintés keretében vizsgált másért való felelősség kapcsán megállapíthatjuk, hogy e tekintetben jobban kidomborodik Louisiana vegyes jogrendszer jellege, sőt, talán inkább a *common law* dominanciájáról beszélhetünk, ugyanakkor ezen a téren sem törölhető ki az állam római jogi öröksége.

Louisiana vonatkozásában is elmondható tehát, amit STEIN a római jog európai fejlődéstörténetét vizsgáló művének bevezetésében szellemesen megjegyyez, vagyis, hogy a római jog fejlődése során „a római jogi forrásszövegek egyfajta „jogi szupermarketként” szolgáltak, ahol a különböző korok jogásza, jogtudósai mindig megtalálták azt, amire a maguk korában szükségük volt.”¹⁷⁰ Úgy tűnik, hogy ebbe a „szupermarketbe” a louisianai jogászok is besétáltak, és hasznos holmikát vételeztek onnan. A római jog lényege tehát nem csupán Európa, hanem - többek között - az Európán kívüli Louisiana politikai és jogi gondolkodásába is belevésődött.

¹⁷⁰ STEIN 2005. 9.

VI. FELHASZNÁLT IRODALOM

- BAILEY, James F. (1978): „The Civil Law and the Common Law: Some of the Similarities and Differences between the Two Systems.” In: *International Journal of Law Libraries*, Vol. 6, 117-133.
- BARAK, Aharon (1966): „Mixed and Vicarious Liability - A Suggested Distinction.” In: *The Modern Law Review*, Vol. 29, 160-169.
- BATIZA, Rodolfo (1958-1959): „The Influence of Spanish Law in Louisiana.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 33, 29-34.
- BATIZA, Rodolfo (1971-1972a): „Sources of the Civil Code of 1808, Facts and Speculation: A Rejoinder.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 46, 628-652.
- BATIZA, Rodolfo (1971-1972b): „The Louisiana Civil Code of 1808: Its Actual Sources and Present Relevance.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 46, 4-165.
- BATIZA, Rodolfo (1972): „The Actual Sources of the Louisiana Project of 1823: A General Analytical Survey.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 47, 1-116.
- BATIZA, Rodolfo (1994-1995a): „Justinian’s Institute and the Louisiana Civil Code of 1808.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 69, 1639-1648.
- BATIZA, Rodolfo (1994-1995b): „Roman Law in the French and Louisiana Civil Codes: A Comparative Textual Survey.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 69, 1601-1630.
- BAUDOIN, Louis (1958-1959): „The Influence of the Code Napoleon.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 33, 21-28.
- BENNETT, Dale E. (1942-1944): „The Louisiana Criminal Code: A Comparison with Prior Louisiana Criminal Law.” In: *Louisiana Law Review*, Vol. 5, 6-53.
- BILLINGS, Warren M. (1997): „The Supreme Court of Louisiana and its Chief Justices.” In: *Law Library Journal*, Vol. 89, 449-462.
- BILLINGS, Warren M. (2001): „Mixed Jurisdictions and Convergence: The Louisiana Example.” In: *International Journal of Legal Information*, Vol. 29, 272-308.
- BROWN, Elizabeth Gaspar (1957): „Legal Systems in Conflict: Orleans Territory 1804-1812.” In: *American Journal Of Legal History*, Vol. 35, 1-41.
- CARBONNEAU, Thomas E. (1992): „The Survival of Civil Law in North America: The Case of Louisiana.” In: *Law Library Journal*, Vol. 84, 171-176.
- CUETO-RUA, Julio C. (1976-1977): „The Future of the Civil Law.” In: *Louisiana Law Review*, Vol. 37, 645-680.
- CUETO-RUA, Julio C. (1989-1990): „The Civil Code of Louisiana is Alive and Well.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 64, 147-176.
- DAINOW, Joseph (1966-1967): „The Civil Law and the Common Law: Some Points of Comparison.” In: *The American Journal of Comparative Law*, Vol. 15, 419-435.
- FÖLDI András (2001): *A jóhiszeműség és tisztesség elve. Intézménytörténeti vázlat a római jogtól napjainkig*. Budapest.
- FÖLDI András (2004): *A másért való felelősség a római jogban*. Budapest (Rejtjel Kiadó).
- FÖLDI András-HAMZA Gábor (2000): *A római jog története és intézüciói*. Budapest (Nemzeti Tankönyvkiadó).

FRANKLIN, Mitchell (1936-1937): „Concerning the Historic Importance of Edward Livingston.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 11, 163-212.

FRANKLIN, Mitchell (1958-1959): „An Important Document in the History of American Roman and Civil Law: The De La Vergne Manuscript.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 33, 35-42.

GRONER, Samuel B. (1947-1948): „Louisiana Law: Its Development in the First Quarter-Century of American Rule.” In: *Louisiana Law Review*, Vol. 8, 350-382.

HAMZA Gábor (1997): *Az ügyleti képviselőlet*. Budapest (Rejtjel Kiadó).

HAMZA Gábor (2000): „Louisiana állam magánjogi törvénykönyvének reformja.” In: *Magyar Jog*, 9/2000, 558-560.

HAMZA Gábor (2002): *Az európai magánjog fejlődése*. Budapest (Nemzeti Tankönyvkiadó).

HAMZA Gábor (2003): „A római jog hatása az Amerikai Egyesült Államok jogfejlődésére.” In: *Jogtudományi Közlöny*, 5/2003, 234-237.

HERMAN, Shael (1979-1980): „Perspectives on Code Structure: Historical Experience, Modern Formats, and Policy Considerations.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 54, 987-1051.

HERMAN, Shael (1995-1996): „The Contribution of Roman Law to the Jurisprudence of Antebellum Louisiana.” In: *Louisiana Law Review*, Vol 56, 257-316.

HOLMES, Wendell H.-SYMEONIDES, Symeon C. (1998-1999): „Representation, Mandate and Agency: A Kommentar on Louisiana’s New Law.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 73, 1087-1160.

HOOD, John T. (1958-1959): „The History and the Development of the Louisiana Civil Code.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 33, 7-20.

KIRCHBERGER, Hans (1944): „The Significance of Roman Law for the Americas and its Importance to the Inter-American Relations.” In: *Wisconsin Law Review*, Vol. 1944, 249-273.

LEVASSEUR, Alain A. (1969-1970): „On the Structure of a Civil Code.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 44, 693-703.

LEVASSEUR, Alain A. (1995-1996): „The Major Periods of Louisiana Legal History.” In: *Loyola Law Review*, Vol. 41, 585-628.

LEVASSEUR, Alain A. (1996-1997): „A Civil Law Lawyer: Louis Casimir Elisabeth Moreau Lislet.” In: *Loyola Law Review*, Vol. 42, 203-263.

LOBINGIER, Charles Sumner (1932): „The Modern Expansion of the Roman Law.” In: *University of Cincinnati Law Review*, Vol. 6, 152-184.

MCCARTHY, Luke (2004-2005): „Vicarious Liability in the Agency Context.” In: *Queensland U. Tech. L. & Just. Journal*, Vol. 4, 1-21.

NORTH, Michael B. (1997-1998): „Qui facit per alium, facit per se: Representation, Mandate and Principles of Agency in Louisiana at the Turn of the Twenty-First Century.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 72, 279-326.

OPPENHEIM, Leonard (1939-1940): „The Law of Slaves - A Comparative Study of the Roman and Louisiana Systems.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 14, 384-406.

OSAKWE, Christopher (1985-1986): „Louisiana Civil Law: The Cinderella of American Law.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 60, 1105-1118.

OSAKWE, Christopher (1986): „Louisiana Legal System: A Confluence of Two Legal Traditions.” In: *The American Journal of Comparative Law*, Vol. 34, 29-46.

PALMER, Vernon V. (1988): „The Death of a Code - The Birth of a Digest.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 63, 221-264.

PALMER, Vernon V. (1989-1990): „Revision of the Code or Regression to a Digest? A Rejoinder to Professor Cueto-Rua.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 64, 177-187.

PASCAL, Robert A. (1965-1966): „A Recent Discovery: A Copy of the „Digest of the Civil Laws” of 1808 with Marginal Source References in Moraueu Lislet’s Hand.” In: *Louisiana Law Review*, Vol. 26, 25-27.

PASCAL, Robert A. (1971-1972): „Sources of the Digest of 1808: A Reply to Professor Batiza.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 46, 603-627.

POUND, Roscoe (1938-1939): „The Influence of Civil Law in America.” In: *Louisiana Law Review*, Vol. 1, 1-16.

RABALAIS, Raphael J. (1981-1982): „The Influence of Spanish Laws and Treatises on the Jurisprudence of Louisiana: 1762-1828.” In: *Louisiana Law Review*, Vol. 42, 1485-1508.

SHERMAN, Charles P. (1934): „Roman Law in the United States: Its Effects on the American Common Law.” In: *Boston University Law Review*, Vol. 14, 582-590.

SMITH, Eugène (1902): „Edward Livingston, and the Louisiana Codes.” In: *Columbia Law Review*, Vol. 2, 24-36.

SMITH, J. Denson (1942-1944): „The Louisiana Criminal Code - Its Background and General Plan.” In: *Louisiana Law Review*, Vol. 5, 1-5.

SMITH, J. Denson (1950): „How Louisiana Prepared and Adopted a Criminal Code.” In: *Journal of Criminal Law and Criminology*, Vol. 41, 125-135.

SNYDER, David V. (1994-1995): „Ancient Law and Modern Eyes.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 69, 1631-1638.

STANOJEVIĆ, Obrad (1990-1991): „Roman Law and Common Law - A Different Point of View.” In: *Loyola Law Review*, Vol. 36, 269-274.

STEIN, Peter (2005): *A római jog Európa történetében*. Ford.: Földi Éva. Budapest (Osiris Kiadó).

STEIN, Peter G. (1991-1992): „Roman Law, Common Law, and Civil Law.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 66, 1591-1604.

SWEENEY, Joseph Modeste (1971-1972): „Tournament of Scholars over the Sources of the Civil Code of 1808.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 46, 585-602.

SYMEONIDES, Symeon C. (1995-1996): „An Introduction to „The Romanist Tradition of Louisiana”: One Day in the Life of Louisiana Law.” In: *Louisiana Law Review*, Vol. 56, 249-255.

TATE, Albert (1973-1974): „The Role of the Judge in Mixed Jurisdictions.” In: *Loyola Law Review*, Vol. 20, 231-244.

TETLEY, William (1999-2000): „Mixed Jurisdictions: Common Law v. Civil Law (Codified and Uncodified).” In: *Louisiana Law Review*, Vol. 60, 677-738.

TUCKER, John H. (1954-1955): „The Code and the Common Law in Louisiana.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 29, 739-764.

VAZQUEZ, José Maria Castán (1981-1982): „Reciprocal Influences between the Laws of Spain and Louisiana.” In: *Louisiana Law Review*, Vol. 42, 1473-1484.

VETTER, Bernard Keith (1993-1994): „Louisiana: The United States' Unique Connection to Roman Law.” In: *Loyola Law Review*, Vol. 39, 281-294.

WIGMORE, John H. (1916): „Louisiana: The Story of its Legal System.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 1, 1-15.

YIANNOPOULOS, Athanassios N. (1958-1959). „Brokerage, Mandate, and Agency in Louisiana: Civilian Tradition and Modern Practice.” In: *Louisiana Law Review*, Vol. 19 , 777-812.

YIANNOPOULOS, Athanassios N. (1979-1980): „Louisiana Civil Law: A Lost Cause?” In: *Tulane Law Review*, Vol. 54, 830-848.

YIANNOPOULOS, Athanassios N. (1992-1993): „Two Critical Years in the Life of Louisiana Civil Code: 1870 and 1913.” In: *Louisiana Law Review*, Vol. 53, 5-34.

BIBLIOGRÁFIA (KIEGÉSZÍTŐ)¹⁷¹

ARMSTRONG, George M. Jr.: „Louisiana Condominium Law and the Civilian Tradition.” In: *Louisiana Law Review*, Vol. 46 (1985-1986), 65-86.

ARNOLD, Morris S.: „Comment on Hans Baade’s The Gens de Couleur of Louisiana: Comparative Slave Law in Microcosm.” In: *Cardozo Law Review*, Vol. 18 (1996-1997), 587-590.

ASSEFF, Emmett: „The Louisiana Legislative Council.” In: *Louisiana Law Review*, Vol. 16 (1955-1956), 701-708.

AUMANN, Francis R.: „The Influence of English and Civil Law Principles upon the American Legal System during the Critical Post-Revolutionary Period.” In: *University of Cincinnati Law Review*, Vol. 12 (1938), 289-317.

BAADE, Hans W.: „Marriage Contracts in French and Spanish Louisiana: A Study in „Notarial” Jurisprudence.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 53 (1979), 1-92.

BAADE, Hans W.: „Roman Law in the Water, Mineral and Public Land Law of the Southwestern United States.” In: *American Journal of Comparative Law*, Vol. 40 (1992), 865-877.

BAADE, Hans W.: „The Bifurcated Romanist Tradition of Slavery in Louisiana.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 70 (1995-1996), 1481-1500.

BAADE, Hans W.: „The Formalities of Private Real Estate Transactions in Spanish North America.” In: *Louisiana Law Review*, Vol. 38 (1977-1978), 655-745.

BAADE, Hans W.: „The Gens de Couleur of Louisiana: Comparative Slave Law in Microcosm.” In: *Cardozo Law Review*, Vol. 18 (1996-1997), 535-586.

BARBIER, Carl J.: „A Historical Comment on the Substantive Adoption Law of Louisiana.” In: *Loyola Law Review*, Vol. 15 (1968-1969), 297-306.

BARHAM, Mack E.: „A Civilian for our Times: Justice Albert Tate Jr.” In: *Louisiana Law Review*, Vol. 47 (1986-1987), 929-937.

BARHAM, Mack E.: „A Renaissance of the Civilian Tradition in Louisiana.” In: *Louisiana Law Review*, Vol. 33 (1972-1973), 357-390.

BARHAM, Mack E.: „Jurisprudential Development in Louisiana Civil Law.” In: *Louisiana Law Review*, Vol. 34 (1973-1974), 953-956.

BARHAM, Mack E.: „Methodology of the Civil Law in Louisiana.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 50 (1975-1976), 474-494.

BATIZA, Rodolfo: „Origins of Modern Codification of the Civil Law: The French Experience and its Implications for Louisiana Law.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 56 (1981-1982), 477-601.

BATIZA, Rodolfo: „Sources of the Field Civil Code: The Civil Law Influences on a Common Law Code.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 60 (1985-1986), 799-820.

BATIZA, Rodolfo: „The Actual Sources of the Marriage Contract Provisions of the Louisiana Civil Code of 1808: The Textual Evidence.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 54 (1979-1980), 77-116.

BATIZA, Rodolfo: *Sources which had a substantial or partial influence on provisions of the Louisiana Civil Code of 1808 : the original texts*. New Orleans, 1974.

¹⁷¹ Az alábbi - dolgozatom írása során fel nem használt - bibliográfia (kiegészítő) főként a louisianai jogrendszerre, kisebb részben a római jognak az amerikai jogi kultúrában betöltött szerepére vonatkozó könyveket, tanulmányokat tartalmaz, s az esetleges további kutatások szempontjából vélttem hasznosnak összegyűjtésüket.

BAUDENBACHER, Carl: „Some Remarks on the Method of Civil Law.” In: *Texas International Law Journal*, Vol. 34 (1999), 333-360.

BAUDOUIN, Jean-Louis: „Oppressive and Unequal Contracts: The Unconscionability problem in Louisiana and Comparative Law.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 60 (1985-1986), 1119-1134.

BAUDOUIN, Jean-Louis: „Science, Ethics and Civil Law.” In: *Louisiana Law Review*, Vol. 61 (2000-2001), 423-432.

BAUER, Theo. W.: „Private Sales of Minors’ Property in Louisiana.” In: *Loyola Law Journal*, Vol. 12 (1931), 20-30.

BILLINGS, Warren M.: „The Supreme Court and the Education of Louisiana Lawyers.” In: *Louisiana Bar Journal*, Vol. 33 (1985), 74-80.

BILLINGS, Warren M.: *The Law unto itself?: essays in the new Louisiana legal history*. Baton Rouge : Louisiana State University Press, 2001.

BLAKESLEY, Christopher L.: „Child Custody and Parental Authority in France, Louisiana and Other States of the United States: A Comparative Analysis.” In: *Boston College International and Comparative Law Review*, Vol. 4 (1981), 283-359.

BLAKESLEY, Christopher L.: „Louisiana Family Law.” In: *Louisiana Law Review*, Vol. 52 (1991-1992), 607-654.

BLOOMFIELD, Kathryn: „Recovering Nonpecuniary Damages for Breach of Contract under Louisiana Law.” In: *Louisiana Law Review*, Vol. 47 (1986-1987), 541-558.

BRASH, Katherine L.: „Chief Justice O’Niell and the Louisiana Civil Code - The Influence of his Dissents.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 19 (1944-1945), 436-454.

BROSMAN, Paul: „Edward Livingston and Spousal Testimony in Louisiana.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 11 (1936-1937), 243-265.

BUGEA, James A.: „Adoption in Louisiana - Its Past, Present, Future - Part I.” In: *Loyola Law Review*, Vol. 3 (1945-1946), 1-31.

BUGEA, James A.: „Adoption in Louisiana - Its Past, Present, Future - Part II.” In: *Loyola Law Review*, Vol. 4 (1947-1948), 19-24.

BUGEA, James A.: „Adoption in Louisiana - Its Past, Present, Future - Part III.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 38 (1948-1949), 38-54.

BUGEA, James A.: „Formalities of the Olographic Will.” In: *Loyola Law Review*, Vol. 2 (1943-1944), 164-177.

CAHN, Leon S. „Louisiana Civil Law as Applied to Life Insurance.” In: *Louisiana Law Review*, Vol. 12 (1951-1952), 56-72.

CAIRNS, John W.: *The 1808 digest of Orleans and 1866 civil code of lower Canada : an historical study of legal change*. University of Edinburgh, 1980.

CALLENS, Christian Paul: „Louisiana Civil Law and the Uniform Commercial Code: Interpreting the New Louisiana U.C.C.-Inspired Sales Articles on Prices.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 69 (1994-1995), 1649-1687.

CAMBELL, David L.: „Sesquicentennial of the Louisiana Civil Code of 1825.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 50 (1975-1976), 457-458.

CASSIDY, Lewis C.: „The Teaching and Study of Roman Law in the United States.” In: *Georgia Law Journal*, Vol. 19 (1930-1931), 297-305.

COLEMAN-NORTON, P. R.: „Why Study Roman Law.” In: *Journal of Legal Education*, Vol. 2 (1949-1950), 473-477.

COMBE, David: „The Louisiana Lawyer’s Roman-Law Library: Recollections of an Antiquarian Bibliophile.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 70 (1995-1996), 2003-2050.

CONNELL-THOUJZ, Katherine: „The New Forced Heirship in Louisiana: Historical Perspectives, Comparative Law Analyses and Reflections upon the Integration of New Structures into a Classical Civil Law System.” In: *Loyola Law Review*, Vol. 43 (1997-1998), 1-42.

COSENTINI, Francesco: „The Integral Unification of American Civil Law.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 5 (1930-1931), 515-535.

COUCH, Harvey: „Louisiana Adopts Interest Analysis: Applause and some Observations.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 49 (1974-1975), 1-20.

DAGGETT, Harriet Spiller: „A Reappraisal Appraised: A Brief for the Civil Law of Louisiana.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 12 (1937-1938), 12-41.

DAGGETT, Harriet Spiller: „Policy Questions on Marital Property Law in Louisiana.” In: *Louisiana Law Review*, Vol. 14 (1953-1954), 528-546.

DAGGETT, Harriet Spiller: „The Chattel Mortgage in Louisiana.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 13 (1938-1939), 19-40.

DAINOW, Joseph: „Civil Law Property.” In: *Louisiana Law Review*, Vol. 13 (1952-1953), 230-285.

DAINOW, Joseph: „Civil Law Translations and Treatises Sponsored in Louisiana.” In: *The American Journal of Comparative Law*, Vol. 23 (1975), 521-529.

DAINOW, Joseph: „Forced Heirship in French Law.” In: *Louisiana Law Review*, Vol. 2 (1939-1940), 669-692.

DAINOW, Joseph: „Moreau Lisset’s Notes on Sources of Louisiana Civil Code of 1808.” In: *Louisiana Law Review*, Vol. 19 (1958-1959), 43-51.

DAINOW, Joseph: „The Constitutional and Judicial Organization of France and Germany and Some Comparisons of the Civil Law and the Common Law Systems.” In: *Indiana Law Journal*, Vol. 37 (1961-1962), 1-50.

DAINOW, Joseph: „The Early Sources of Forced Heirship; Its History in Texas and Louisiana.” In: *Louisiana Law Review*, Vol. 4 (1941-1942), 42-69.

DAINOW, Joseph: „The Planiol Treatise on the Civil Law: French and Louisiana Law for Comparative Study.” In: *The American Journal of Comparative Law*, Vol. 10 (1961), 175-187.

DAINOW, Joseph: *Two American civil law systems : Quebec civil law and Louisiana civil law*. Ottawa : Canadian and Foreign Law Research Centre, 1964.

DART, Henry Plauche: „Legal Institutions of Louisiana.” In: *Southern Law Quarterly*, Vol. 3 (1918), 247-280.

DART, Henry Plauché: „The Influence of Ancient Laws of Spain on the Jurisprudence of Louisiana.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 6 (1931-1932). 83-93.

DART, Henry Plauche: „The Law Library of a Louisiana Lawyer in the Eighteenth Century.” In: *Loyola Law Journal*, Vol. 6 (1924-1925), 1-18.

DART, Henry Plauche: „The Place of the Civil Law in Louisiana.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 4 (1929-1930), 163-177.

DEFFES, Terry B.: „The Innominate Contract: A Possible Solution to Problems Created by the Classification of Contracts in the Louisiana Civil Code.” In: *Loyola Law Review*, Vol. 24 (1979), 207-220.

DIXON, John A.: „Judicial Method in Interpretation of Law in Louisiana.” In: *Louisiana Law Review*, Vol. 42 (1981-1982), 1661-1678.

DYKES, William T.F.: „The Usufruct of the Surviving Spouse under Louisiana Civil Code Article 890 and the Legitime of the Decedent’s Children by a Prior Marriage.” In: *Louisiana Law Review*, Vol. 55 (1994-1995), 139-158.

FABRE-SURVEYER, E.: „The Civil Law in Quebec and Louisiana.” In: *Louisiana Law Review*, Vol. 1 (1938-1939), 649-664.

FARNSWORTH, Allan E.: „A Common Lawyer’s View on his Civilian Colleagues.” In: *Louisiana Law Review*, Vol. 57 (1996-1997), 227-238.

FRANK, Jerome: „Civil Law Influences on the Common Law - Some Reflections on „Comparative” and „Contrastive” Law.” In: *University of Pennsylvania Law Review*, Vol. 104 (1955-1956), 887-926.

FRANKLIN, Mitchell: „Concerning the Influence of Roman Law on the Formulation of the Constitution of the United States.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 38 (1963-1964), 621-648.

FRANKLIN, Mitchell: „Equity in Louisiana: The Role of Article 21.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 9 (1934-1935), 485-516.

FRANKLIN, Mitchell: „Libraries of Edward Livingston and of Moreau Lislet.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 15 (1940-1941), 401-414.

FRANKLIN, Mitchell: „On the Problem of Teaching Roman Law.” In: *Journal of Legal Education*, Vol. 5 (1952-1953), 508-514.

FRANKLIN, Mitchell: „The Eighteenth Brumaire in Louisiana: Talleyrand and the Spanish Medieval Legal System of 1806.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 16 (1941-1942), 514-561.

FRANKLIN, Mitchell: „The Place of Thomas Jefferson in the Expulsion of Spanish Medieval Law from Louisiana.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 16 (1941-1942), 319-338.

FRENANDEZ, Mark F.: *From chaos to continuity : the evolution of Louisiana’s judicial system, 1712-1862*. Baton Rouge : Louisiana State University Press, 2001.

GOODIER, Glenn G.: „Presumption of Paternity under Louisiana Civil Code Article 184.” In: *Loyola Law Review*, Vol. 16 (1969-1970), 235-246.

GRAPHIA, Gary P.: „Nonpecuniary Damages: A Guide to Damage Awards under Louisiana Civil Code Article 1998.” In: *Louisiana Law Review*, Vol. 50 (1989-1990), 797-814.

GRUNING, David W.: *Family and obligation : the Louisiana civil law of persons*. Austin, Tex. : Butterworth Legal Publishers, 1990.

HAAS, Edward F.: *Louisiana’s Legal Heritage*. Pensacola, Fla. : Published for the Louisiana State Museum by Perdido Bay Press, 1983.

HARGRAVE, Lee: „Presumptions and Burdens of Proof in Louisiana Property Law.” In: *Louisiana Law Review*, Vol. 46 (1985-1986), 225-240.

HARRIS, Rufus C.: „Edward Livingston Centennial.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 11 (1936-1937), 1-3.

HEBERT, Madeline: *Louisiana civil law and the common law influence*. Baton Rouge, La. : Law Library, Paul M. Hebert Law Center, 1999.

HELMHOLZ, R. H.: „Use of the Civil Law in Post-Revolutionary American Jurisprudence.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 66 (1991-1992), 1649-1684.

HERMAN, Shael: „Command versus Purpose: The Scylla and Charybdis of the Code Drafter.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 52 (1977-1978), 115-128.

HERMAN, Shael: „Detrimental Reliance in Louisiana Law - Past, Present and Future: The Code Drafter’s Perspective.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 58 (1983-1984), 707-757.

HERMAN, Shael: „General and Particular: Tangents between the Revised Law of Obligations and the Unrevised Special Contracts.” In: *Loyola Law Review*, Vol. 30 (1984), 833-874.

HERMAN, Shael: „Louisiana’s Contribution to the 1852 Projet of the Spanish Civil Code.” In: *Louisiana Law Review*, Vol. 42 (1981-1982), 1509-1538.

HERMAN, Shael: „The Fate and the Future of Codification in America.” In: *American Journal of Legal History*, Vol. 40 (1996), 407-437.

HEROLD, Sidney L.: „The French Language and the Louisiana Lawyer.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 5 (1930-1931), 169-177.

HERSBERGEN, Ronald L.: „Contracts of Adhesion under the Louisiana Civil Code.” In: *Louisiana Law Review*, Vol. 43 (1982-1983), 1-16.

HOEFLICH, M. H.: „Roman Law in American Legal Culture.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 66 (1991-1992), 1723-1744.

HOFF, Timothy: „Error in the Formation of Contracts in Louisiana: A Comparative Analysis.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 53 (1978-1979), 329-379.

HOOD, John T.: „A Crossroad in Louisiana History.” In: *Louisiana Law Review*, Vol. 22 (1961-1962), 709-726.

HOOD, John T.: „The Louisiana Judiciary.” In: *Louisiana Law Review*, Vol. 14 (1953-1954), 811-823.

HOOD, John T.: „The Louisiana Lawyer.” In: *Louisiana Law Review*, Vol. 18 (1957-1958), 661-670.

HOWE, William Wirt: „Roman and Civil Law in America.” In: *Harvard Law Review*, Vol. 16 (1902-1903), 342-358.

JACKSON, Haller T.: „Specific Performance of Contracts in Louisiana.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 24 (1949-1950), 401-418.

JOHANSON, Jason R.: „Common Law „Intervention”: The Rights of Successors and the Uneasy History of Louisiana’s Survival Action.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 77 (2002-2003), 737-766.

JOHNSON, Alston H.: „Testamentary Dispositions.” In: *Louisiana Law Review*, Vol. 57 (1996-1997), 181-200.

JOLOWICZ, H. F.: „The Teaching of Roman Law.” In: *J. Soc’y Pub. Tchrs.*, (1926), 22-25.

JONES, Philip K.: „Roman Law Bases of Suretyship in Some Modern Civil Codes.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 52 (1977-1978), 129-155.

KEHOE, Dennis: „Roman-Law Influence on Louisiana’s Landlord-Tenant Law: The Question of Risk in Agriculture.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 70 (1995-1996), 1053-1068.

KESSLER, Robert A.: „On the Value of Roman Law for Twentieth Century American Law Students.” In: *Journal of Legal Education*, Vol. 12 (1959-1960), 377-395.

KILBOURNE, Richard Halcombe: *A history of the Louisiana Civil Code : the formative years, 1803-1839*. Baton Rouge, La. : Publications Institute, Paul M. Hebert Law Center, Louisiana State University, 1987.

KILBOURNE, Richard Halcombe: *Louisiana commercial law : the Antebellum period*. Baton Rouge : Publications Institute, Paul M. Hebert Law Center, Louisiana State University, 1980.

KNÜTEL, Rolf: „Influences of the Louisiana Civil Code in Latin America.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 70 (1995-1996), 1445-1480.

LEMANN, Thomas B.: „Some Aspects of Simulation in French and Louisiana.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 29 (1954-1955), 22-68.

LEONHARD, Rudolf: „The Vocation of America for the Science of Roman Law.” In: *Harvard Law Review*, Vol. 26 (1912-1913), 389-415.

LEVASSEUR, Alain A.: *Louisiana law of obligations in general : a precis*. Baton Rouge, LA : LSU Law Center Publications Institute, 1996.

LEVASSEUR, Alain A.: *Louisiana law of unjust enrichment in quasi-contracts*. Austin, Tex. : Butterworth Legal Publishers, 1991.

LITVINOFF, Saul: *The Law of Obligations*. St.Paul, Minn.: West Group, 2001.

LORIO, Kathryn Venturatos: „Roman Sources and Constitutional Mandates: The Alpha and Omega of Louisiana Laws on Concubinage and Natural Children.” In: *Louisiana Law Review*, Vol. 56 (1995-1996), 317-336.

LYONS, Grant M.: „The European Response to Edward Livingston’s System of Criminal Law.” In: *Loyola Law Review*, Vol. 24 (1978), 621-648.

MACKEY, Philip English: „Edward Livingston on the Punishment of Death.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 48 (1973-1974), 25-42.

MAGEE, Alice M.: „Civil Law in Louisiana.” In: *Law Library Journal*, Vol. 22 (1929), 5-7.

McGINLEY, Gerald J.: „Roman Law and its Influence in America.” In: *The Notre Dame Lawyer*, Vol. 3 (1927-1928), 70-88.

MILLAR, Robert Wyness: „Judicial Sequestration in Louisiana: Some Account and its Sources.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 30 (1955-1956), 201-234.

MORGAN, Cecil: *The First Constitution of the State of Louisiana*. Baton Rouge, 1975.

MORRISON, James J.: „The Need for a Revision of the Louisiana Civil Code.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 11 (1936-1937), 213-242.

MORROW, Clarence J.: „An Approach to the Revision of the Louisiana Civil Code.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 23 (1948-1949), 478-490.

MORROW, Clarence J.: „Matrimonial Property Law in Louisiana.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 34 (1959-1960), 3-50.

MORROW, Clarence J.: „The Future of Codification in Louisiana.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 29 (1954-1955), 249-253.

MOULEDOUS, Joseph C.: „Pioneers in Criminology: Edward Livingston.” In: *Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science*, Vol. 54 (1963), 288-295.

NATHAN, Max: „In Search of a Missing Link: Edward Livingston and the Proposed Code of Commerce for Louisiana.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 48 (1973-1974), 43-54.

NICHOLAS, Barry: „Unjustified Enrichment in the Civil Law and Louisiana Law - Part I.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 36 (1961-1962), 605-646.

NICHOLAS, Barry: „Unjustified Enrichment in the Civil Law and Louisiana Law - Part II.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 37 (1962-1963), 49-66.

OPPENHEIM, Leonard: „Recent Developments in the Succession Law of Louisiana.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 24 (1949-1950), 419-427.

OPPENHEIM, Leonard: „The Basic Elements of Tutorship in Louisiana.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 44 (1969-1970), 452-496.

OPPENHEIM, Leonard: „The Fundamentals of Louisiana Succession Law.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 23 (1948-1949), 305-330.

OPPENHEIM, Leonard: „The Inheritance of the Surviving Spouse - Article 915, Louisiana Civil Code of 1870.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 21 (1946-1947), 54-73.

PALMER, Vernon V. (1987-1988). „A General Theory of the Inner Structure of Strict Liability: Common Law, Civil Law and Comparative Law.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 62, 1303-1355.

PALMER, Vernon V.: „The Many Guises of Equity in a Mixed Jurisdiction: A Functional View of Equity in Louisiana.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 69 (1994-1995), 7-70.

PALMER, Vernon V.: *Louisiana: microcosm of a mixed jurisdiction*. Durham, N.C. : Carolina Academic Press, 1999.

PASCAL, Robert A.: „A Report on the French Civil Code Revision Project.” In: *Louisiana Law Review*, Vol. 11 (1950-1951), 261-270.

PASCAL, Robert A.: „Civil Code and Related Subject Matter.” In: *Louisiana Law Review*, Vol. 21 (1960-1961), 53-65.

PASCAL, Robert A.: „Contracts of the Minor and His Representative Under the Louisiana Civil Code.” In: *Louisiana Law Review*, Vol. 8 (1947-1948), 383-396.

PASCAL, Robert A.: „Heirs, Creditors and the Fisc under Louisiana Legislation.” In: *Loyola Law Review*, Vol. 23 (1977), 313-342.

PASCAL, Robert A.: „Louisiana Civil Law and its Study.” In: *Louisiana Law Review*, Vol. 60 (1999-2000), 1-12.

PASCAL, Robert A.: „Of the Civil Code and Us.” In: *Louisiana Law Review*, Vol. 59 (1998-1999), 301-324.

PASCAL, Robert A.: „The Louisiana Succession Law Reforms of 1986 - A Friendly, Favorable Exegesis.” In: *Loyola Law Review*, Vol. 36 (1990-1991), 917-936.

PASCAL, Robert Anthony: *Louisiana succession law; an outline of the most basic elements*. Baton Rouge, 1975.

PRADOS, David M.: „Louisiana Civil Code Article 1505: Valuation of Donations inter vivos to Establish the Mass Estate, the Forced Portion, and the Reduction of Excessive Donations.” In: *Loyola Law Review*, Vol. 34 (1988-1989), 546-572.

REYNOLDS, Russel C.: „Alfonso el Sabio’s Laws Survive in the Civil Code of Louisiana.” In: *Louisiana History*, Vol. 12 (1971), 137-147.

RIESENFELD, Stefan: „The Influence of German Legal Theory on American Law: The Heritage of Savigny and His Disciples.” In: *The American Journal of Comparative Law*, Vol. 37 (1989), 1-8.

ROBERTS, Ginger: „Edward Livingston and American Penology.” In: *Louisiana Law Review*, Vol. 37 (1976-1977), 1037-1070.

ROBINSON, Ira E.: „American Recognition of the Roman or Civil Law.” In: *Illinois Law Review*, Vol. 9 (1914-1915), 400-409.

SCHAFER, Judith Kelleher: „Roman Roots of the Louisiana Law of Slavery: Emancipation in American Louisiana, 1803-1857.” In: *Louisiana Law Review*, Vol. 56 (1995-1996), 409-422.

SCHAFER, Judith Kelleher: *Slavery, the civil law, and the Supreme Court of Louisiana*. Baton Rouge : Louisiana State University Press, 1994.

SHERMAN, Charles P.: „The Value of Roman Law to the American Lawyer of Today.” In: *University of Pennsylvania Law Review*, Vol. 60 (1911-1912), 194-201.

SMITS, J. M.: *The Contribution of Mixed Legal Systems to European Private Law*. Antwerp: Intersentia, 2001.

SNELLINGS, George M.: „Louisiana Law on the Nullity of Marriage.” In: *Louisiana Law Review*, Vol. 20 (1959-1960), 563-583.

SNYDER, David V.: „Possession: A Brief for Louisiana’s Rights of Succession to the Legacy of Roman Law.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 66 (1991-1992), 1853-1888.

SNYDER, David V.: „The Case of Natural Obligations.” In: *Louisiana Law Review*, Vol. 56 (1995-1996), 423-436.

SPAHT, Katherine Shaw: *Family Law in Louisiana*. Baton Rouge : LSU Law Center, 1998.

STEIN, Peter: „The Attraction of the Civil Law in Post-Revolutionary America.” In: *Virginia Law Review*, Vol. 52 (1966), 403-434.

STONE, Ferdinand F.: „Servitudes of Good Neighborhood in Louisiana Law.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 50 (1975-1976), 621-629.

STONE, Ferdinand: „The Civil Code of 1808 for the Territory of Orleans.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 33 (1958-1959), 1-6.

SYMEONIDES, Symeon: „Louisiana Conflicts Law: Two Surprises.” In: *Louisiana Law Review*, Vol. 54 (1993-1994), 497-549.

SYMEONIDES, Symeon: „Louisiana’s Draft on Successions and Marital Property.” In: *American Journal of Comparative Law*, Vol. 35 (1987), 259-293.

SYMEONIDES, Symeon: „One Hundred Footnotes to the New Law of Possession and Acquisitive Prescription.” In: *Louisiana Law Review*, Vol. 44 (1983-1984), 69-149.

SYMEONIDES, Symeon: *An introduction to the Louisiana civil law system*. Baton Rouge, La. : LSU P.M. Hebert Law Center Publications Institute, 1991.

TÄETE, W. Thomas: *Introduction to the civil law of Louisiana*. Baton Rouge, 1969.

TATE, Albert : „Techniques of Judicial Interpretation in Louisiana.” In: *Louisiana Law Review*, Vol. 22 (1961-1962), 727-755.

TATE, Albert : „The Louisiana Action for Unjustified Enrichment.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 50 (1975-1976), 883-905.

TATE, Albert : „The Rule-Making Power of the Courts in Louisiana.” In: *Louisiana Law Review*, Vol. 24 (1963-1964), 555-570.

TATE, Albert: „Civilian Methodology in Louisiana.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 44 (1969-1970), 673-680.

TUCKER, John H.: „Tradition and Technique of Codification in the Modern World: The Louisiana Experience.” In: *Louisiana Law Review*, Vol. 25 (1964-1965), 698-720.

TUCKER, Thomas W.: „Sources of Louisiana’s Law of Persons: Blackstone, Domat, and the French Codes.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 44 (1969-1970), 264-295.

TULLIS, Robert Lee: *The Louisiana civil law, in the light of its origin and development*. 1938.

WADLINGTON, Walter J.: „Adoption of Adults in Louisiana.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 40 (1965-1966), 1-20.

WADLINGTON, Walter J.: „Adoption of Persons under Seventeen in Louisiana.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 36 (1961-1962), 201-232.

WADLINGTON, Walter J.: „Conjunctive, Alternative and Facultative Obligations in Louisiana.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 37 (1962-1963), 67-78.

WALLACH, Kate: *Bibliographical history of Louisiana civil law sources, Roman, French, and Spanish : with an added section on modern French research materials*. Baton Rouge, La. : Louisiana State Law Institute, 1955.

WILKINSON, A.E.: „Edward Livingston and the Penal Codes.” In: *Texas Law Review*, Vol. 1 (1922-1923), 25-42.

YIANNOPOULOS, Athanassios N.: „Common, Public, and Private Things in Louisiana: Civilian Tradition and Modern Practice.” In: *Louisiana Law Review*, Vol. 21 (1960-1961), 697-748.

YIANNOPOULOS, Athanassios N.: „Creation of Servitudes by Prescription and Destination of the Owner.” In: *Louisiana Law Review*, Vol. 43 (1982-1983), 57-84.

YIANNOPOULOS, Athanassios N.: „Extinction of Predial Servitudes.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 56 (1981-1982), 1285-1316.

YIANNOPOULOS, Athanassios N.: „Introduction to the Law of Things: Louisiana and Comparative Law.” In: *Louisiana Law Review*, Vol. 22 (1961-1962), 756-797.

YIANNOPOULOS, Athanassios N.: „Movables and Immovables in Louisiana and Comparative Law.” In: *Louisiana Law Review*, Vol. 22 (1961-1962), 517-579.

YIANNOPOULOS, Athanassios N.: „Obligations of the Usufructuary: Louisiana and Comparative Law.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 42 (1967-1968), 1-51.

YIANNOPOULOS, Athanassios N.: „Of Legal Usufruct, the Surviving Spouse and Article 890 of the Louisiana Civil Code: Heyday for Estate Planning.” In: *Louisiana Law Review*, Vol. 49 (1988-1989), 803-840.

YIANNOPOULOS, Athanassios N.: „Predial Servitudes; General Principles: Louisiana and Comparative Law.” In: *Louisiana Law Review*, Vol. 29 (1968-1969), 1-45.

YIANNOPOULOS, Athanassios N.: „Real Rights: Limits of Contractual and Testamentary Freedom.” In: *Louisiana Law Review*, Vol. 30 (1969-1970), 44-75.

YIANNOPOULOS, Athanassios N.: „The Legal Servitude of Passage.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 71 (1996-1997), 1-44.

YIANNOPOULOS, Athanassios N.: *Civil law system, Louisiana and comparative law : a coursebook: texts, cases and materials*. Baton Rouge : Claitor’s Publishing Division, 1999.

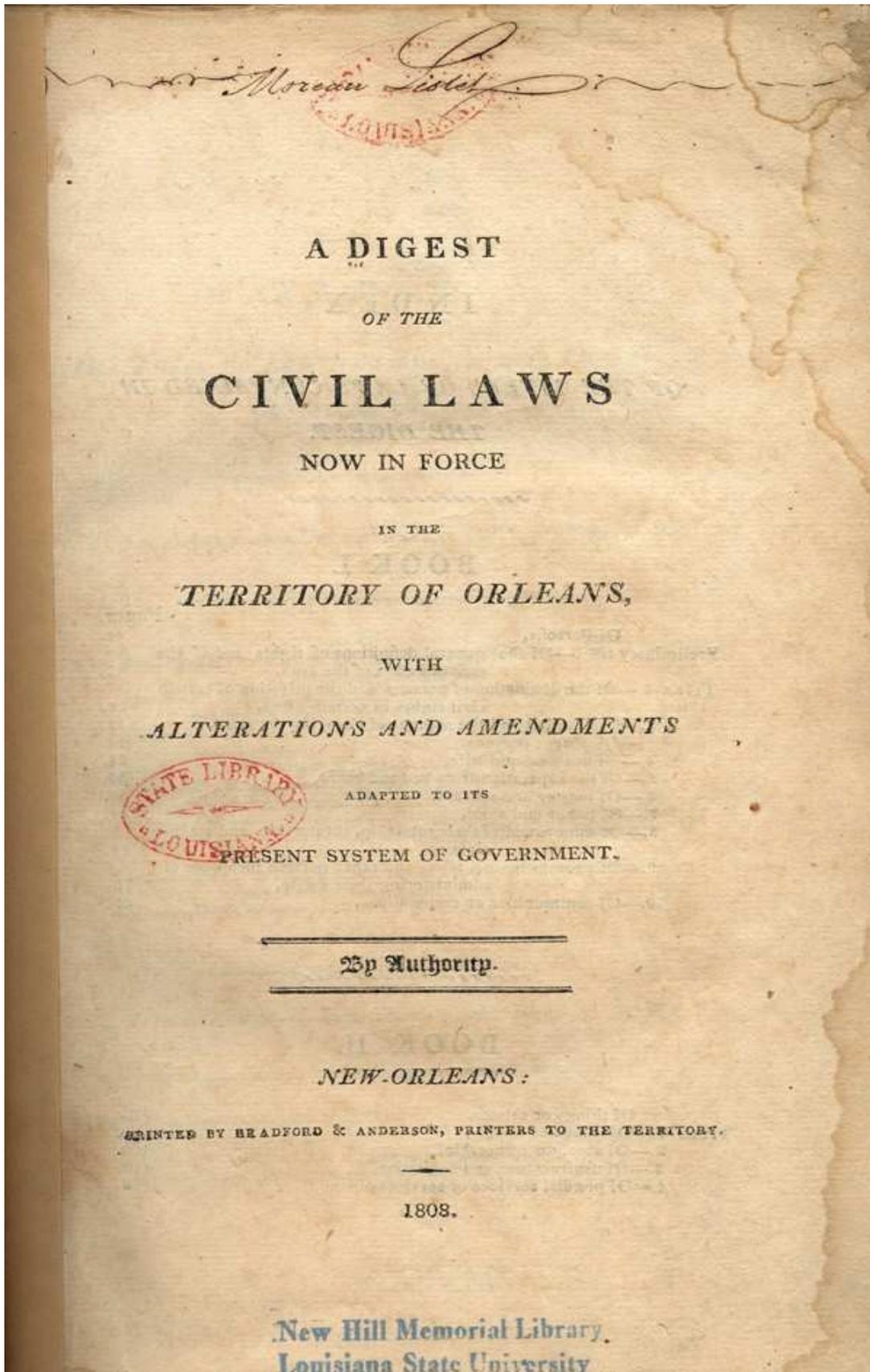
YIANNOPOULOS, Athanassios N.: *Personal Servitudes: usufruct, habitation, rights of use*. St.Paul, Minn.: West Group, 2000.

ZENGEL, Fred: „Civil Code Revision in Louisiana.” In: *Tulane Law Review*, Vol. 54 (1979-1980), 942-963.

ZEPOS, Pan J.: „The Legacy of Civil Law.” In: *Louisiana Law Review*, Vol. 34 (1973-1974), 895-906.

FÜGGELÉK

Az 1808-as Louisiana Civil Code címlapja és tartalomjegyzéke

La Cell
KFL
30
1808
A213

INDEX

OF THE TITLES OF LAWS CONTAINED IN THE DIGEST.

BOOK I.

	Pages.
Of Persons,	2.
Preliminary title.—Of the general definitions of rights and of the promulgation of the laws,	2.
TITLE 1.—Of the distinction of persons and the privation of certain civil rights in certain cases,	8.
2.—Of Domicil and the manner of changing the same,	12.
3.—Of absent persons.	14.
4.—Of husband and wife,	24.
5.—Of the separation from bed and board,	30.
6.—Of master and servant,	36.
7.—Of father and child,	44.
8.—Of minors and of their tutorship, curatorship and emancipation,	58.
9.—Of persons insane, idiots and other persons incapable of administering their estate,	78.
10.—Of communities or corporations,	86.

BOOK II.

Of things or estates,	94.
TITLE 1.—Of things or estates,	ib.
2.—Of absolute ownership,	100.
3.—Of usufruct, use and habitation,	110.
4.—Of prædial services or services of land,	126.

BOOK III.

Of the different manners of acquiring the property of things.	144.
Preliminary title.—Of general dispositions,	ib.
TITLE 1.—Of successions,	ib.
2.—Of donations <i>inter vivos</i> and <i>mortis causa</i> ,	208.
3.—Of contracts and of conventional obligations in general,	260.
4.—Of engagements formed without agreement or of <i>quasi contracts</i> and <i>quasi offences</i> ,	318.
5.—Of the marriage contract,	322.
6.—Of sale,	344.
7.—Of exchange,	370.
8.—Of letting and hiring,	372.
9.—Of partnership,	388.
10.—Of loan,	402.
11.—Of deposit and sequestration,	410.
12.—Of aleatory contracts,	420.
13.—Of mandate or commissions,	420.
14.—Of suretyship,	428.
15.—Of transactions,	434.
16.—Of respite,	438.
17.—Of compromises,	440.
18.—Of Pledge,	446.
19.—Of privileges and mortgages,	452.
20.—Of occupancy, possession and prescription,	472.
21.—Of the title by judgment or seizure,	490.